

Ezimbalmokat

legjobbat, legolcsóbbat csak nálam lehet zenni.

Peddlos fekete szalon,
szép erős hangú
botti árhoz képest fél-
árban 75—80 frtért.

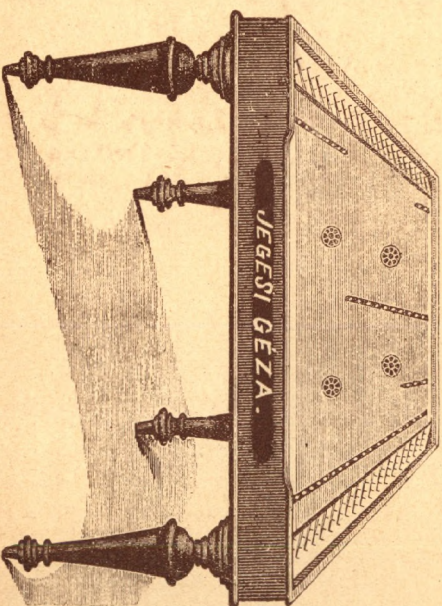
Árjegyzékek kívánatra
ingyen.

Jegesi Géza

hangszerész,
a vaskoronás zsinbalom fel-
találója és készítője

Budapest

VII., Nefelejts-utca 43.

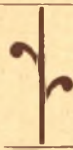

Josef Anger & Söhne

gépgyára és vasöntödéje

Bécs,

XIII., Hernals, Hauptstrasse No. 124.

Szálltának a legjobb és legújabb szerkezetű

Könyv- és könyomdai gyorsajtókat,

tégelynyomású és „Ausustria“-sajtókat, papírvágó- és lyukasztó-gépeket, simító- és csomagoló-sajtókat, aranyozó- és ványoló-sajtókat, papirzacskó-vágó gépeket, kézisajtókat stb.

Legelőnyösebb fizetési feltételek. ★ Képes árjegyzékkel szívesen szolgálunk.

Vezérképviselő
és raktár:

Fuchs Dávid

Budapest, ☺

VI., Teréz-körút 25.

Hirdetéseink jegyzéke.

Betűöntödék :

- Első Magyar Betűöntöde (Budapest).
Heinr. Hoffmeister (Lipese).
J. H. Berthold (Berlin).
Betűöntöde és gépgyár (Offenbach
a/M.).
Bauer-féle betűöntöde (Frankfurt
a/M.).
Scholz Ede (Bécs).
Poppelbaum (Bécs).

Papirraktárak :

- Moiret F. Ödön (Budapest).
Goldzieher Géza (Budapest).

Szakasztalosok :

- Böle József (Budapest).
Schöntag Gyula (Budapest).
Héjjas József (Budapest).

Festékgyárak :

- Kurzweil János (Budapest).
Beit & Co. (Hamburg).
Wüste F. (Budapest, Bécs).
Huber Mihály (München, New-York).

Könyvnyomdai szak- üzletek :

- Dessauer és Márkus (Budapest).
Carmine Hugó (Bécs).

Czinkografusok :

- Wottitz Manfréd (Budapest).
Hegedüs és Társa (Budapest).
Herbst S. T. (Budapest).
Wottitz Vilmos (Budapest).
C. Angerer & Göschl (Bécs).
Kurez L. és Társa (Budapest).

Gépgyárak :

- Wörner J. és Társa (Budapest).
Maschinenfabrik Augsburg.
Polke gépgyár-r.-t. (Bécs).
Josef Anger & Söhne (Bécs).
Waldherr & Cie (Bécs).
Fuchs Dávid gyári rakt. (Budapest).
R. Wolf lokomobil-gyára (Magde-
burg-Buckau).
Schönfeld József épület- és mű-
lakatos, gépjavitó (Budapest).
Fuchs Sándor gépjavitó (Budapest).
C. B. Gottrell & Sons Co. (New-
York).
Fleck Sámuel (Budapest).
Fábián Ernő mechanikus (Budapest).

Vegyes hirdetések :

- Ruzicska Gyula kiadványai (Kolozs-
vár).
Grafikai Szemle.
Jegesi Géza hangszerész (Budapest).
Rákóczi M. tanár betűtisztító-sója
(Budapest).

A legjobb
cikkek jutalma:

50 korona.

A második díj:

40 korona.

A legjobb hirdetés

30 korona

jutalomban részesül.

Beküldési határidő

1900. február 1.

Az eredményt a jövő évi
Évkönyvben és a Grafikai
Szemle 1900. évi februári
vagy márcziusi számában
teszszük közzé.

A t. olvasók szives figyelmébe!

A Könyvnyomdászok Szakkörének választmánya az Évkönyv részére
irt *czikkék két* legjobbjának és a hirdetések közül a legjobbnak jutalma-
zására jutalomdíjakat tűzött ki és ezeket azoknak a czikkektnek vagy
annak a hirdetésnek adja ki, a melyeket az *olvasók* ítélnék legjobbnak.
Azért kérjük, sziveskedjék az alábbi levelező-lapot a legjobb tudása
szerint kitölteni és azt a nyomtatott czímre beküldeni.

*A Magyar Nyomdászok Évkönyve 1900. évi kötetét gondosan átolvastam s
véleményem szerint a cikkek közül*

az első díjat a

czímű cikk érdemli;

a másodikra pedig a

czímű tarthat igényt.

A hirdetések közül

találtam legjobbnak.

Kelt

hó

n.

Név:

Magyar Nyomdászok Évkönyve.

Az 1889., 1890., 1891., 1892., 1893., 1894., — 1896., 1897., 1898. és 1899. évfolyamokból még van néhány példány. A tíz évfolyam ára együtt megrendelve 9 korona 60 fillér. Az első nyolcz évfolyam egyenkint 1 korona (vidékre 1 korona 14 fillér), a két utolsó azonbanban 1 korona 40 fillér, azaz vidékre 1 korona 54 fillérbe került. A három első és az 1895. évfolyam már nem kapható.

LEVELEZŐ-LAP.

Bélyeg.

J

Grafikai Szemle

szertekésztségének

Budapesti

V., Föld utca 7. szám.

A ki 1900. január 31-ike után veszi meg az Évkönyvet,
az már ezzel a levelező-lappal nem szavazhat.

1900

Magyar
Nyomdászok
Évkönyve

21. 840.

**WOTTITZ
MANFRÉD**

REPRODUKÁLÓ BUDAPEST.
MŰINTÉZET. KIRÁLY-UTCA 30.

Fotokemigrafiai műintézet.

**WOTTITZ
MANFRÉD**

Telefon 18—99.

BUDAPEST,
VI. ker., Király-utca 30. sz.

Készít mindenféle kliséket :

foto-autotípiákat horganyra, rézre és vörösrézre,

fototípiákat, autotípiákat háromszínű nyomásra,

kemitípiákat. Fotolitografiák közvetlen átvitele köre.

Vidéki megrendelések pontosan eszközöltetnek.

A MILLENNIUMI KIÁLLÍTÁSON
ALLAMI ARANYÉREMMEL
KITŰNTETVE

GALVANOPLASZTIKA

ELSŐ MAGYAR

BETŰONTÓDE

RÉSZV.
TÁRS.

TELEFON
23-70

BUDAPEST

VI., DESSEWFY-U32

TÖMÖNTÖDE
MECHANIKAI MŰHELY
RÉZLINEAGYÁRTÁS
KÖNYV-ÉS CZIMBETŰK

KÖRZETEK, KIZÁRÁZOK
ÉKITEMÉNYEK
NYOMDAI
FELSZERELVÉNYEK

A RÁKÓCZY TANÁR-FÉLE

BETŰ- TISZTÍTÓ-SÓ

a legjobb és leg-
olcsóbb mosószer.

Mert:

a terpentint teljesen helyettesíti :
a betűket nem marja s mégis újra

mossa ;

a betűmosó kezeinek ártalmatlan :
kezelése a leggyorszerűbb.

1 (egy) kg. sóra : friss festéknél 15 l. víz
~~~~~ régi > 10 >> veendő.

Ára 100 kg.-kint 23 frt bérmentve.

Postacsomag 1 frt 50 kr., díjmentesen szállítva, utánvétellel.

A székes-fővárosban a többiek közt a követ-
kező nyomdák használják: M. kir. Államnyomda
(úgyszintén az osztrák is), Pesti könyvnyomda-
r.-t., M. tud. egyetemi nyomda, Pallas-nyomda,
Athenaeum, Rigler J. E. r.-t., Korvin tetvérek
stb., stb.

Rákóczy M. tanár ~~~~~

Budapest, VII., Miksa-utca 17. sz.

T. Rákóczy M. tanár úrnak, Budapestben.

*Félévi kizárólagos használat mellett betűtisztító-sóját minden tekintetben meg-
felelőnek találván, mint kitűnő mosó-szert mindenkor a legmelegebben ajánljhatjuk.*

Budapest, 1899. nov. 24-én.

Tisztelettel

Pesti könyvnyomda-részvénytársaság.

Herbst S. T.

Fotokemigrafiai műintézete

Budapest, VII., Miksa-utca 8.

Készít mindentéle kliséket.

Foto- ~~~~~

litografiák ~~~

közvetlen átvitele

kőre. ~~~~~

Foto-autotipiákat horganyra.

autotipiákat két-három színű

nyomásra * * * * *

amerikai eljárás

..... szerint.

Házonkívüli
felvételekre külön
berendezés.

WÖRNER J.

GÉPGYÁR ÉS

ÉS TÁRSA

VASÖNTÖDE

BUDAPESTEN

Készít: egyszerű gyorsajtókat, két vagy négy festékdörzsölő hengerrel; kétszint nyomó gépeket, két festék-szerkezettel, két vagy négy festékdörzsölő hengerrel; tégelynyomású gyorsajtókat, *Hungária* akezidenszgyorsajtókat, papírvágó- és papírfúró-gépeket, önműködő késköszörülő gépeket, aranyozó-, dombornyomó- és kivágó-sajtókat, csomagoló- és simító-sajtókat, könyomdai gyors- és kézi-sajtókat, tömöntödei berendezéseket, transzmisszió-telepeket.

KÖRFORGÁSÚ NYOMÓGÉPEK

újságok, könyvek és illusztrált műveknek egy és több-szinbeni nyomására, tökéletesbitett tölcser- és körbenforgó késhajtogató készülékkel.

Használt gyorsajtókat alaposan kijavítva, jótállás mellett, jutányos árért elad.

Beit & Co.
früher
Beit & Philippi
HAMBURG
Druckfarben-Fabriken

Vezérképviselőség, gazdagon
felszerelt raktár:

MÜLLER TESTVÉREK

Gyár és központi iroda:

BUDAPEST ❖ ❖ ❖

V., Klotild-utca 22. szám.

*A cég
készít fekete és színes
könyv- és könyvondai festékeket,
Hammonia-hengeranyagot
és kenőcéket.*

Bauer'sche Giesserei

Alapítottott
1851.

Frankfurt a. M.

ajánlja kitünő és hírneves ké-
sztítményeit. Körzet- és betű-
ujdonságokból nagy választék
mű- és akezidensz-nyomdak
részére. — Legutolsó eredeti
készítménye a ∟ ∟ ∟ ∟ ∟

Pariser Schreibschrift

a rajz szépsége, pontossága és
metszése tekintetében felül-
múlhatatlan. Az ékezetek és
vonások letörésének kikerülése

végezt az öntés egyenes
törzsön alávéssett támasz-
tékkal van. ∟ ∟ ∟ ∟ ∟

C. B. Cottrell & Sons Co

NEW-YORK

Eredeti gyorsajtói.

Tégelynyomású

sajtók

és

Illusztrációnyomó festékek

a legelső amerikai gyárakból.

Kizárólagos elárusítás

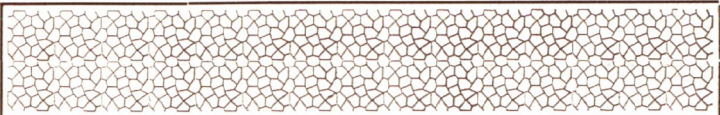
Ausztria-Magyarország, Itália és a Balkán-
államok részére

Tauber Richard

mérnöknel

BÉCS, IV., Gumpendorferstrasse 63.

Fred. Stieltjes & Co. Amsterdam cég társháza.

KLISÉ- ÉS RAJZ-MŰINTÉZET

HEGEDÜS ÉS TÁRSA

BUDAPEST, VIII., KEREPESI-ÚT 53. SZ.

Ajánlják magukat: művek, folyó-
iratok, hirdetések, szak- és hírlapok,
árjegyzékek, képes levelezőlapok,
szóval mindennemű nyomtatványok
illusztrálásához szükséges

fototipográfiai

... és ...

autotipia-klisék

elkészítésére.

Terveket és rajzokat

elkészítettnek saját elsőrendű rajzolóikkal
művészi kivitelben és fotolitográfiai úton
is sokszorosítanak.

*Pontos és gyors kiszolgálás. Rendkívül
előnyös föltételek. Kitűnő anyag.*

BERGER & WIRTH

FESTÉKGYÁRA LIPCSEBEN

❁ ❁ ❁ ❁ ❁ FIÓKOK ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

NEW-YORKBAN • MOSZKVÁBAN

LONDONBAN • BERLINBEN

SZENT-PÉTERVÁROTT

FLORENCZBEN

FESTÉKEK

az összes grafikai
iparágak számára

KÜLÖNLEGESSÉG:

VICTORIA és BIANKA

HENGERANYAG

KÉPVISELŐ . . .

Magyarország és Ausztria részére

POLACSEK JÓZSEF

BÉCS, IV., Belvederegasse 3.

MAGYAR
NYOMDÁSZOK
ÉVKÖNYVE

KIADJA A KÖNYVNYOMDÁSZOK SZAKKÖRE

SZERKESZTI

TICHY ÁKOS

1900

TIZENÖTÖDIK ÉVFOLYAM

BUDAPEST

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

V. KER., HOLD-UTCZA 7. SZ.

Orbán
1739 g

21. 890 / 15

M. H. KÖNYVTÁRA
I. Nyelvi és irodalomtörténeti osztály
1900. év 162. sz.

TARTALOM.

	Oldal
Napmutató 1900. évre	4
1900	5
Gutenberg és művészete	7
A könyvornamentikáról	29
Az ornamentika ismerete	42
Akezidencziák tervezése	49
Betűfajok és betűnemek	58
Eredeti nyomtatványok	67
Modern sorok, modern szedés	72
A gépterenben	77
Vétkes takarékoskodás	81
Hogyan boldoguljunk?	89
Mikor az ének rólunk szól... ..	94
Tégelynyomású sajtók	98
Szakkibliografia	101
Egyesületi élet:	
A Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Egyesülete ..	106
Kivonat a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Egyesü-	
lete alapszabályaiból	107
Az utassegély Magyarországon	116
Útassegély-kifizetők	119
Útas-szállók	121
Nyomdászörök	122
Könyvnyomdák jegyzéke.....	123
Hasznos tudnivalók:	
Új postatarifák	133
Bélyegilletékek (koronaértékben)	134
Külföldi pénznemek összehasonlítása a koronaértékkel	136

Napmutató az 1900. évre.

	Január					Február					Márczius					
	Vasárnap	—	7	14	21	28	—	4	11	18	25	—	4	11	18	25
Hétfő	1	8	15	22	29	—	5	12	19	26	—	5	12	19	26	—
Kedd	2	9	16	23	30	—	6	13	20	27	—	6	13	20	27	—
Szerda	3	10	17	24	31	—	7	14	21	28	—	7	14	21	28	—
Csütörtök	4	11	18	25	—	1	8	15	22	—	1	8	15	22	29	—
Péntek	5	12	19	26	—	2	9	16	23	—	2	9	16	23	30	—
Szombat	6	13	20	27	—	3	10	17	24	—	3	10	17	24	31	—
	Április					Május					Június					
Vasárnap	1	8	15	22	29	—	6	13	20	27	—	3	10	17	24	—
Hétfő	2	9	16	23	30	—	7	14	21	28	—	4	11	18	25	—
Kedd	3	10	17	24	—	1	8	15	22	29	—	5	12	19	26	—
Szerda	4	11	18	25	—	2	9	16	23	30	—	6	13	20	27	—
Csütörtök	5	12	19	26	—	3	10	17	24	31	—	7	14	21	28	—
Péntek	6	13	20	27	—	4	11	18	25	—	1	8	15	22	29	—
Szombat	7	14	21	28	—	5	12	19	26	—	2	9	16	23	30	—
	Július					Augusztus					Szeptember					
Vasárnap	1	8	15	22	29	—	5	12	19	26	—	2	9	16	23	30
Hétfő	2	9	16	23	30	—	6	13	20	27	—	3	10	17	24	—
Kedd	3	10	17	24	31	—	7	14	21	28	—	4	11	18	25	—
Szerda	4	11	18	25	—	1	8	15	22	29	—	5	12	19	26	—
Csütörtök	5	12	19	26	—	2	9	16	23	30	—	6	13	20	27	—
Péntek	6	13	20	27	—	3	10	17	24	31	—	7	14	21	28	—
Szombat	7	14	21	28	—	4	11	18	25	—	1	8	15	22	29	—
	Október					November					Deczember					
Vasárnap	—	7	14	21	28	—	4	11	18	25	—	2	9	16	23	30
Hétfő	1	8	15	22	29	—	5	12	19	26	—	3	10	17	24	31
Kedd	2	9	16	23	30	—	6	13	20	27	—	4	11	18	25	—
Szerda	3	10	17	24	31	—	7	14	21	28	—	5	12	19	26	—
Csütörtök	4	11	18	25	—	1	8	15	22	29	—	6	13	20	27	—
Péntek	5	12	19	26	—	2	9	16	23	30	—	7	14	21	28	—
Szombat	6	13	20	27	—	3	10	17	24	—	1	8	15	22	29	—

1900.

Az üllői-uti Iparművészeti Múzeumban időnként érdekes kiállítást rendeznek sokszorosításra való pályaművek rajzaiból. Magunk előtt látjuk itt nemcsak a díjakat nyert vagy megdicsért terveket, hanem az összes beküldött kísérleteket is. Az ember arcza valóságos Jánusz-képpé változik át: az egyik szemünk sir, a másik meg nevet. Elszomorodunk, ha látjuk azt az elfajulást, a mit a művészek a művészet rovására megcselekszenek. És mosolygunk azon a naivitáson, a mely a »pályaművek« legtöbbjét jellemzi. A *titkos drámaírók* mellé megszülettek a *titkos vázlatművészek*, a kiknek nevök örökké a jeligés levelekben marad eltemetve. A művészet staffázsai ezek a szegény jámborok, a kik derűre-borúra gyártják a különféle plakátokat, hirdetéseket, czímlapokat, czéggkártyákat, egyszóval mindent, a mit a pályázatok megkívánnak.

Minden egyes, minket nyomdászokat érdeklő ilyen kiállítástól csalódottan távozunk és anatómát mondunk a szeczesz-szionistákra, a kik az *credetiség* czégre alatt a legperverzebb érthetlenségekkel viszik el a dicsőség pálmáját. Az első díjat rendesen olyan mű nyeri, a melyben az *credeti* gondolat mintegy vázlatban, sejtésszerűleg nyilatkozik meg. Az ipart pél-

dául egy alig látszó kerékrész jelképezi, a földművelésre elég-séges a búzakaralász egy kis része és az irodalmat talán hatalmas tintafolttal szimbolizálják.

Az új irány *ilyen* elfajulásait elítéljük szóban és írásban egyaránt; de nem törünk pálczát annak enyhébb alakjai ellen, sőt egyenesen üdvösnek is tartjuk azt a sokszorosító-ipar minden ágazatában. Ez a szempont vezérelt minket az 1900. évi Évkönyv tartalmának összeállításánál, a melyben több helyen és igen behatóan foglalkozunk az új iránynyal. Talán egyik-másik dolgozatban ismétlésekkel találkozik az olvasó; de ezek mind olyan elkerülhetlen és annyira bagatell dolgok, a melyek nemhogy rontanák a könyv értékét, hanem inkább előnyére vannak az egésznek.

Általában véve Évkönyvünk dolgozótársai mindnyájan modern értelemben fogták fel hivatásukat s egyrésze nemcsak írásban, de ábrázolásokban is magyarázza felvetett témáját. Egy-egy ábrázolat vagy minta többet mond, mint egész oldal magyarázó szöveg. Így a kettő kiegészíti egymást és élvezetet szerez még annak is, a ki máskülönben nem érdeklődne a tárgyalt dolog iránt.

Diszművet, az igaz, néhány fillérért nem adhatunk; de megmutatjuk az utat arra, hogy milyen módon lehet minél szebben, minél czélszerűbben és mégis modernül dolgozni.

Hogy a dolgozótársak közül ki milyen munkát végezett, azaz hogy melyik járt legközelebb az *általánosság* gondolkozásához, azt döntsék el az *olvasók*. Bírálják meg ők magok úgy a tartalmat, mint a hirdetések technikai kiállítását is. Erre szolgál a könyvünk elején található *levelezőlap*, a melyen bővebben megmagyarázzuk annak miként való felhasználását.

Mi azonban itt is köszönetet mondunk munkatársainknak azért az önzetlen szellemi és technikai támogatásért, a melylyel lehetővé tették nekünk, hogy velök együtt mindenben a leg-hasznosabbakat nyújthatjuk az olvasónak.

GUTENBERG ÉS MŰVÉSZETE.

IRTA FIRTINGER KÁROLY.

Mainz városa, az Aurea Moguntia, 1900. évi János-napján fogja méltó díszszel megülni nagymesterünk születésének félszázadik évfordulóját. A több napra tervezett ünnepeken, mint ritka művelődéstörténeti tiszteletadáson, ha talán nem is külön küldöttségekkel, de mindenesetre eszményi hódolásának kifejezése által az egész művelt világ résztvesz.

Kétséget sem szenved, hogy igenis az egész civilizált világ hozzá fog járulni ez emlékünnepe megüléséhez, lévén ma már teljesen beigazolt tényként elfogadva, hogy egyesegyedül csakis *Gutenberg Jánost* illeti a könyvnyomtatás feltalálásának dicsősége s nem az idők folyamán támadt számos vetélytársának valamelyikét.

Szenteljünk mi is néhány lapot Évkönyvünkben az »isteni adományú« művészet feltalálójának. Vessünk egy futólagos pillantást a Gutenberg előtti szellemi élet közvetítőjének, a könyvnek mivoltára és hogy mivé fejlődött az a »nova ars« segélyével, hogy némi fogalmat nyerjünk Gutenberg halhatatlan művének megmérhetlen nagy fontosságáról.

EGY CORVIN-KÓDEX KISEBBÍTETT CZÍMLAPJA.

(Georgius Trapezuntius Rhetorikája, 1467 körül.)

A középkor használatos könyve a kézzel írott *kódex* volt. Leginkább a kolostorok lakói készítették, a minthogy többnyire egyházi czélokra is szolgáltak e könyvek. Később, a középkor kimenetele felé, a könyvkedvelés lábrakapván a világi rendek részéről, külön könyvmásoló- és könyvfestő-iskolák keletkeztek,

melyek e műágot magas színvonalra emelték; különösen Olaszországban ápolták utól nem ért műérzékkel a könyvfestést. Ez a készítmód megmagyarázza egyúttal az ilyen könyvnek magas árát és nagy becsét is.

A hazai szerzetes-könyvfestés legrégebb emléke a pannonhalmi *Liber ruber* című oklevél-igtató könyv 1235 tájáról, mely kódex az 1896-ki milleniumi kiállításban is látható volt.

Kitűnő példáját adta a könyvkedvelésnek Mátyás király. Budai könyvtára, a híres Korvina, még ha Simonyi Ernő szerint csak tizezer darabra teszszük is a benne foglalt kéziratok és ősnymtatványok számát, diszben és belső értékben egyik legjelesebb könyvtára volt Európának; oly könyvtár, a melyből a Mediciek és Sforzák is sok másolatot készítettek s melyet utánozva alapította Urbino nemes hercege a maga híres gyűjteményét. Mátyás nemcsak Flórencz és egyéb olasz városok elsőrangú könyvfestőit foglalkoztatta, hanem itthon, királyi székhelyén is alapított e célra külön művésztelepeket.

A királyi fényűzésnek e csillogó csecsebecséből — a Korvinának a mohácsi vész után történt teljes szétzúllásával — mindeddig száznegyven darab került felszínre, melyekből hazánkban kilencz könyvtárban őriznek huszonkilencz kötetet, míg külföldön harminczhat könyvtárban száztizenegy ily remekmunka található.

Az annyi luxussal kiállított kódexek drágasága magával hozta, hogy csak a vagyonos emberek szerezhették azokat meg; némely könyvért mesés árakat fizettek. Hogy azonban a köznép kívánsága is kielégíttessék a képeskönyvek iránt, a papság a XIV. század vége felé rávette a játékkártyákat fába metszett minták segítségével előállító mesterembereket, hogy a szentek alakjait és egyéb alkalmas képeket véssenek fába; később e képeket magyarázó szöveggel látták el, ugyancsak metszés által, miből aztán a fatáblanyomás fejlődött. Ez olykép történt, hogy lámpakoromból és lenolajból készített festékkel befeketítették a falemezt, azután a hártyát vagy papirost bőr-pamacs segítségével rádörzsölték a festékes lemezre, minden

Depositio quid est. ¶ Depositionis que pposita alijs partibus oratois significatiōe earū aut complet. aut mutat aut minuit. ¶ Depositioni quot accidunt. ¶ Unus. Quid? Casus tm̄. Quot casus duo. Qui? Actūs et abltūs. Da ppositiones acti casus: ut ad. apud. ante. aduersum. cis. extra. circū. circa. contra. erga. extra. inter. intra. infra. iuxta. ob. pone. per. ppe. ppter. scdm̄. post. trans. ultra. preter. supra. circiter. vsqz. secus. penes. Quō dicimus enī? Ad patreū apud villa. ante edes. aduersum inimicū.

EGY DONATUS FATÁBLÁJÁNAK LENYOMATA, A XV. SZÁZAD KÖZEPÉRŐL.

oldalt külön-külön lapra. A könyvkötők pedig az ilymódon kinyomtatott jobb- és baloldali lapokat lapot lap után csirizzel összeragasztották és ily módon készült el végre a könyv. Ezt az eljárást, melyet a kínaiak különben már évszázadok óta gyakoroltak, *anopistografiai* nyomásnak is nevezzük.

Idővel a falemez-nyomók Német- és Franciaországban, meg Németalföldön annyira elszaporodtak, hogy külön cézhet alkottak és jóval a könyvnyomtatás feltalálása után is még mindig gyakorolták művészetüket. A dolog természete szerint a nyom-

tatásnak e módja elég otromba s tökéletlen volt a fentemlített elegáns kivitelű kódexekkel szemben; noha igaz, hogy viszont ez az eljárás hasonlíthatlanul gyorsabb és olcsóbb, de a későbbi, tehát mozgatható betűkkel készült könyvekhez képest még mindig igen drága volt. A fatábla-nyomások közt az úgynevezett *Donatus* volt a legkelendőbb, egy iskolai czélokra szolgáló kivonata Álius Donatus római grammatikus nyelvtanának.

Ime tehát meg volt adva e fatáblás-nyomással az átmenet a mai könyvnyomtató-eljáráshoz, annál is inkább, mert másrészt abban az időben a könyvkötők már szintén használtak különböző fémekből előállított betűket a könyvborítékokon levő felirások bepréselésére.

Csak egy, az emberiség jó nemtője által meghihletett elme hiányzott még, ki emez egymástól különálló műtétekben megteremtse a természetes összefüggést és ezzel feltárja a sötétségben tapogatódzó halandóknak a világosság, a szellemi újjászületés ki nem apadó kútforrását.

Ez a felszabadító lángelme *Gutenberg János* volt.

»S megszületett a *könyvnyomtatás* művészete, melyet lényegileg a *mozgatható betű alkalmazásának* keletkezésével szokás egykorúnak nevezni. Nem kell már minden oldalt egy darabban faragni; minden betű különálló, független a másiktól; függését csak abban az értelemben nem tagadhatja meg, a midőn a szó kifejezésére a szükségeltető különböző betűket összerakják, az így létrejött szavakat pedig mondatokká alkotják, miáltal sorok képződnek, és ha e sorokat szintén egymásra helyezik, létrejön a *szedés*, melyből oldalakot alkotnak. A gyorsabb munka előtt nincs többé akadály. Ha egy oldalt kinyomtatnak, az erre felhasznált betűk szétosztása és újabb szöveg szedése után folytatni lehetett a könyvnyomtatást zavartalanul egész a végletekig. Nem kell a könyveket saját metszvények alakjában előállítani, hogy nyomás után e metszvények paragon heverjenek; egyforma engedékenységgel egyesülnek a betűk magyar, latin, franczia, spanyol, olasz, angol vagy német nyelv szolgálatára, hogy az egyenlő betűjelekkel szedjenek és

nyomjanak bármely nyelven megjelenő könyveket. Bizonyos számú betűből álló választék elégséges arra, hogy a világ összes könyvtárait újra fölszereljük.«*

De a nyomtatás műtéte is gyökeres reformon megy végig. A pamacschal való dörzsölés megszűnik; a bőrlabda szolgálatként a betűtömegek befestésére, míg a papirosnak a betűformára történő rászorítását a *csaváros sajtó* végzi, miáltal a levonat tisztaságban és egyenletességben módfelett nyer.

Ezekben az újításokban rejlik az »ars typographia« forradalmi hatása.

* * *

A mi Gutenbergünk két neves mainzi patriczius család sarja. Apja Gensfleisch (Friele=) Frigyes volt, anyja Gutenberg Elza: a fiú férfikorában fölvette anyja családi nevét, míg a Gensfleisch-család két más ága a »zur Lade« és a »zum Sorgenloch« mellékneveket használta. Születésének évét és napját mindeddig nem sikerült kideríteni; a tudósok az 1397 és 1400-ra eső időközre teszik Gutenberg születését. Fiatalkorából is csak gyér adatok maradtak reánk. Gutenberg maga zárkózott természetű ember lévén, magántügyeit illetőleg tartózkodott minden bővebb nyilatkozásoktól. Némely kutató ezt a hallgatagságát arisztokratikus hajlamának akarja felróni, valószínűbb azonban, hogy Gutenberget folytonos anyagi zavarai készítették e tartózkodásra s ez okból nyomtatványaira sem tette ki nevét.

Megtörtént aztán, hogy a Mainz városa patriczius és plebejus lakossága közt napirenden levő torzsalkodások 1420-ban annyira kiélesültek, hogy a fölényre jutott köznép a patriczius családoknak csak súlyos, tekintélyüket sértő föltételek mellett akarták a városban való tartózkodást megadni, mit a patricziusok közül számosan el nem fogadván, inkább otthagyták Mainzot. Így tett Gutenberg apja is, kivel ő is elment, Strassburgban letelepedvén, míg anyja többi testvéreivel Mainzban maradt.

Strassburgban, mint a többi rajnamenti és délnémet nagy

* *Vitu Ágost* után francziából fordította *Kalmár L. Lajos*.

városokban, abban az időben virágzásban állott az ötvösség mestersége és egyéb, ehhez hasonló művészetek. Gutenbergből is jól kiképzett ötvös lett, s mint ilyen gyakorlottságot szerzett a fémek kémiai vegyítéséhez, tükrök bevonásához, fametszéshez, ércpénzek és bélyegzők véséséhez, a mely jártasságoknak később a betűk előállításánál nem csekély hasznát vehette.

Folytonos pénzsűke miatt több pöre támadt; 1437-ben azonban gyöngéd természetű afférje is volt Gutenbergnek egy Anna nevű, nemes strassburgi nemzetségből származó leánynyal, ki őt be nem tartott házasságígéret miatt törvény elé idézte. Mi lett e pörnek vége, nem tudni; de szinte bizonyos, hogy föntnevezett Annát nőül nem vette, mert ez egybekelés-sel megnyerte volna Gutenberg, mint egy strassburgi leánynak férje, e város polgári jogát, már pedig Gutenberg neve, mint ilyen, nem fordul elő Strassburg anyakönyveiben. Egyéb adat sincs arra, hogy Gutenberg valaha családot alapított volna.

Nagyobb érdekléssel bírnánk nézve a Gutenbergnek Dritzehn András strassburgi polgárral 1435-ben létrejött társasviszonyból eredt pörös ügye. E társulás drágaköveknek csiszolására s egyéb »titokbantartás« kötelme alatt technikai eljárások üzésére és hasznosítására vonatkozott. Dritzehn András 1438-ban elhalálozván, ennek testvére, Dritzehn György, kívánt mint örökös András jogutódjává lenni az üzletben. Időközben a társaság több taggal szaporodott, kik mindannyian pénzzel istápolták Gutenberg vállalatát. E szaporodás, azaz hogy oly sokan tudomást szereznek az ő »titokzatos« műveleteiről, sok gondot okozhatott Gutenbergnek, miért is, midőn Dritzehn György elhalt András testvére helyébe be akart lépni a társaságba, Gutenberg kereken visszautasította őt, a szerződés megállapodásaira hivatkozva és készpénzben kifizette neki a testvére után maradt üzleti részt. A visszautasított jogorvoslat végett a hatósághoz fordult, mely azonban 1439. december 12-én hozott ítélettel Gutenberg javára döntött. E törvényszéki tárgyalásról reánk maradt, de a nyilvánosság elé csak 1760-ban került jegyzőkönyvből napnál fényesebben kiderül, hogy e vállal-

RÉSZLET GUTENBERG KATHOLIKONJÁBÓL, 1460. ÉVBŐL.

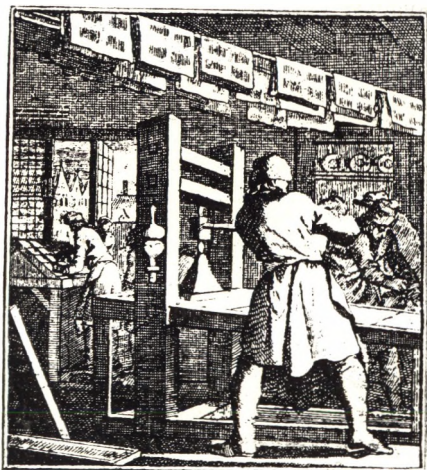
kozás »titokban tartott műveletei« alatt a Gutenberg utasításai szerint végzett könyvnyomtató-kísérletezéseket kell értenünk; e működés képezte művészetünk embrio-korszakát. Gutenberg oly féltékenyen őrizte titkát, hogy műhelyét lakóházában, egy a városon kívül, az Ill folyó által képzett szigeten levő Sanct-Arbogast nevű kolostor melléképületében rendezte be s itt fogadta üzlettársait. Ez a St.-Arbogast kolostor volt tehát a mai utólérhetlen fényben ragyogó könyvnyomtatásnak bölcsője. Itt készültek a betűalakot öltött hatalmas ólomkatonák legelső csatárjai és a mai óriási rotációs sajtóinknak őse, az esetlen faprés itt lépett legelőször az emberiség szolgálatába.

Nemsokára ezután vad katonacsordák, a hirhedt armagnakok, törtek be Elzászba, a hol, a merre csak megfordultak, pusztítás követte nyomukat. 1444. szeptember 18-án Strassburg falai előtt is megjelentek, a midőn a kolostor Gutenberg műhelyével együtt porrá égett.

Gutenberg ekkor hátat fordított Strassburgnak és visszatért szülővárosába.

Biztos adattal Gutenbergnek Mainz városában való újlagos

tartózkodásáról azonban csak 1448. évről birunk. Ez évben egyik rokona jótállására százötven aranyforintra rugó kölcsönt vesz föl, melylyel a »Zum Jungen« nevű házban megalapítja nyomdáját, az elsőt e város falai között. A berendezkedés csakhamar fölemésztette a csekély tőkét: 1449-ben halvégzete Gutenberget már *Fust János* gazdag tőkepénzes karjaiba vetette, kitől nyolczszáz aranyforintot kap kölcsönképen. Élelmes üzletember létére Fust rögtön fölismerte az új mesterség rendkívüli fontosságát és nagy jövedelmezőségét. Fust tehát nem elégedett meg a kölcsöntökéje után kialakult hatszázalékos kamattal, hanem azt az ajánlatot tette Gutenbergnek, hogy évi háromszáz forint tőkepótlással társtulajdonosa óhajt lenni műveletében. Gutenberg, ki Strassburghban oly körültekintően tudta üzleti érdekét védeni, könnyelműen ráállott a furfangos tőkés csábos ígéreteire. Nem óhajtjuk itt e helyen e visszataszító eljárását Fustnak minden részletében felsorolni s beérjük annak megemlékezésével, hogy a tudósok szorgos kutatásai szerint Gutenberg Fusttól készpénzben még egy ízben (1452-ben) kapott kölcsön czímén nyolczszáz forintot s nem többet (tehát a háromszáz forint évi pótlék csak ígéret maradt) és 1454-ben Fust mégis beperelte őt kétezerhuszonhat forint fizetésére. A pör vége az lett, hogy a törvényszék 1455. november 6-án Gutenberget elmarasztalta kétezer forint fizetésére, a mi vállalatának nyakát szegte, minthogy fizetés-képtelensége miatt ki kellett adni Fustnak

XVI. SZÁZADBELI KÖNYVNYOMTATÓ-MŰHELY.

könyvnyomdájának javabeli részét s csak ennek roncsait tartotta meg magának.

Fust még azzal tetézte Gutenberggel szemben tanúsított piszkos eljárását, hogy ennek legértelmesebb tanítványát, a Gernsheimből származó *Schöffler Pétert*, csalogatta magához s így megalapította a második mainzi nyomdát, Schöffert azzal is személyéhez kötve, hogy feleségül adta neki leányát.

Áttérve Gutenberg nyomdatermékeire, ezek a következők voltak: 1451-ben megjelent műhelyében az első *nyomtatott* Donatus-kiadás; 1454-ben egy német nyelvű röpirat a kereszténységet török részről fenyegető veszedelemről; 1454. és 1455-ben több búcsúlevél is készült nála. Végre 1453-ban kezdődött a negyvenkétsoros latin biblia nyomtatása (két kötetben, 641 kéthasábos lapon), melyből hártýára nyomva csak tíz példány maradt reánk és a papirosra nyomtatott példányok közül huszonegy darab; ezek közül egyen a kelet 1456. évi augusztus 24-ével van kitüntetve. Párhuzamosan ezzel a bibliával lett előállítva a harminczhatsoros biblia, három kötetben, 882 lappal, vagyis 1764 kéthasábos oldallal. Ebből eddig csak kilencz, részben csonka példány került felszínre. A két biblia kolumnái még nem bírnak paginákkal, ívjelzőkkel és szignaturákkal, csupán a hártýapéldányok vannak kézi munka által festett vörös vagy kékszinű inicziálékkal díszítve. A nyomás helye és kelte, valamint a nyomtató neve nincs egyikén sem kitüntetve.

Mondanunk sem kell, hogy e két biblia becse az idők folytán hallatlan árat ért el; Londonban egy ilyen bibliáért 22.700 tallért fizettek.

A harminczhatsoros biblia előállítása közben történt a Gutenberg és Fust közötti szakadás. Gutenberg újra helyrehozta nyomdáját a társul hozzásegődött *Humery Konrád* mainzi jogtanácsos pénzbeli segítségével. Új üzlettársa emberbaráti támogatásával aztán 1460-ban bevégezte Gutenberg harmadik nagy tipografiai művét, a *Katholikont*, egy latin szótárt. A nagyfolió alakú könyv 374 hatvanhatsoros kéthasábos oldalra ter-

jed, máskülönben pedig az előbb leírt hiányokat mutatja. Ebből a könyvből is csak huszonöt példány van még meg és pedig tizenegy hártýára és tizennégy papirosra nyomatott.

Még egy-két kisebb nyomtatvány készült ebben az időben Gutenberg mainzi mŰhelyében, míg nem 1462-ben a várost ért katasztrófának az űzlet szintén áldozatul esett.

A Fust és Schöffer tulajdonában lévő második mainzi nyomda, Schöffer technikai képzettsége folytán, csakhamar túlszárnyalta Gutenberg termékeit. Schöffer ügyessége kivált a betűk metszésében és szebb nyomdafesték előállításában nyilvánult. 1457-ben megjelent a cég első munkája, a *Psalmorum Codex*, melyen már ki volt téve a megjelenés évszáma (1457. augusztus 14.) és a nyomda czége is.

E 175 lapra terjedő, mondhatni fényes kiállítású könyv szemléleténél önkénytelenül két körülmény merül fel. Ugyanis egyrészt, hogy az új nyomdaczég alig volt képes Gutenberg közreműködése nélkül oly rövid idő alatt ilyen, a tökéletesség magas fokán álló munkát végezni; föltehető tehát, hogy Gutenbergnek is volt még része annak előállításában.

Más tekintetben méltán feltűnést okozhatnak úgy a Gutenbergtől származó két biblia-kiadásnak, mint az új cég által készített 1457. évi Psalteriumnak mesteri technikai kiállítása, ellentétben a teljesen hiányzó, kevésbé sikerült kísérleti termékekkel. A bibliografusok teljes jogosúltsággal kutattak ilyen lappangó munkák után. Mind hasztalan. Végre a legutóbbi időben, 1896-ban sikerült egy müncheni antikváriusnak ily kísérletszámba menő munkát — egy *missalét* — a nyilvánosságának átadhatni. Németország könyvtudósai nem is késtek az újonnan fölfedezett könyvet alapos tanulmányozásnak alávetni s máris formális irodalom támadt annak keletkezési eshetőségei felől. Az ezzel foglalkozó ismertetések egyikének* a könyvről hozott véleménye a következőkben foglalhatók

* Ein Missale speciale. Vorläufer des Psalteriums von 1457. Von Otto Hupp. München, 1898.

össze: Az állítólag Gutenbergtől származó missale, folióalakban, 176 lapot tartalmaz tizennyolcz sorral, hely, év, nyomda megjelölése nélkül, sem lapszámozás, sem őrszavak, vagy szignaturák nincsenek. Gót nyomás, a betűk a Fust és Schöffer-féle 1457-iki Psalteriuméival teljesen egyeznek. A nyomás kezdetleges volta, kezdőbetűk, verzálisok hiánya mutatják, hogy ez a munka a technikai bevégeztség dolgában jóval magasabb fokon álló Psalteriumnál régibb. Ezt a szakértők kétségtelenül megállapították, de még vita tárgyát képezi az s valószínűleg eldöntetlen is marad, hogy a missale Gutenberg vagy Fust és Schöffer műhelyében készült.

E könyvvel tehát újra szaporodtak a Gutenberg-korszakbeli első kiadások egy érdekes példánnyal.

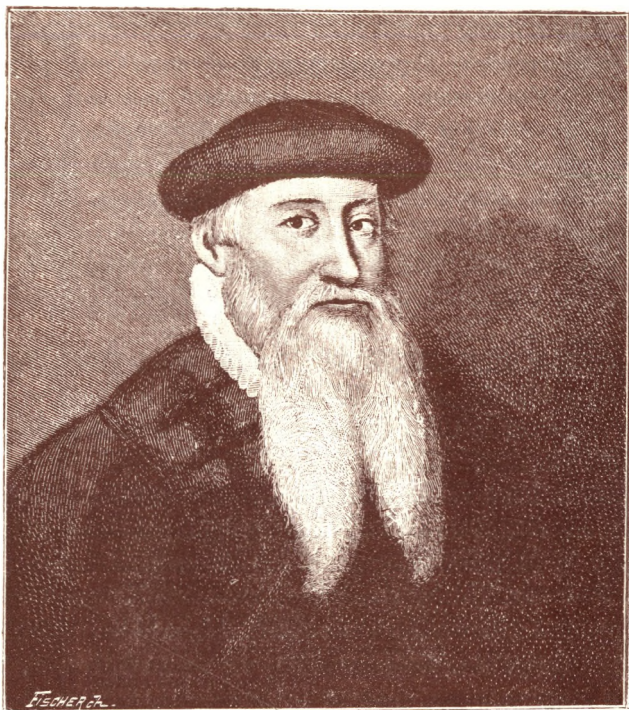
Hogy mégis oly teljes hiányt szenvedünk ily editio princeps-eknek tekinthető kísérleti munkákban, azzal is magyarázzák a könyvtudósok, hogy Mainznak már említett 1462. évi elpusztulásakor egyéb pótolhatlan tipografiai raritásokkal együtt nagy tömegekben azok is odaveszhetnek.

1462-ben történt tudvalevőleg, hogy Nassaui Adolf érsek a császár és a pápa támogatása mellett zsoldosaival éjnek idején hatalmába kerítette Mainzot, ellenfelét Isenburgi Diethert megfosztotta birtokától és az utóbbi pártjára állott városi lakoságon azzal állott boszút, hogy a várost feldúlatta és kirabol-tatta. Gutenberg — úgy látszik — Adolf párthive volt, mivel a város elpusztulása után nyomdáját, melynek ő azonban csak hasznélvezője, valódi tulajdonosa pedig Humery volt, áttette a közeli Eltwyl rajnamenti városkába, mely hely egyúttal Adolf érsek nyári rezidenciája volt.

Eltwylben a nyomda még néhány évig működött *Bechtelmünze Henrik* és *Miklós* testvérek kezelése alatt, kik távoli rokonai valának Gutenbergnek és valószínűleg ettől avattattak be a könyvnyomtatás titkaiba.

Gutenberg pedig elérte itt keserűségekben és csalatkozásokban gazdag életének utolsó állomását; elhagyatottságában rászorult az érsek kegyelemkenyerére, ki az elaggott föltalálót

fölvette udvari személyzete körébe. E minőségben kijárt Gutenbergnek évente: bizonyos mennyiségű rozs-és bor, meg egy öltöny (ein gemeines Hoffklayd), a mi éppen elég volt arra, hogy azt a férfit, ki az összes emberiséget oly áldásteljes

GUTENBERG JÁNOS.

intézménnyel megajándékozta, az éhenhalástól megóvja. Nem is viselte soká e nyomorúságos élet terhét; 1468. február végével már nincs az élők sorában... Hogy azonban mely napon lehelte ki nagy lelkét, azt is homály fedi.

Mainz városának már említett elpusztítása azzal a közművelődési szempontból nagyfontosságú következménnyel járt, hogy a két mainzi nyomtató-műhely munkásai otthagyták az elpusztult várost és kivitték az új művészet titkát a nagy világba. Gutenberg tanítványai közül *Mentel János* Strassburgban kezdett működni, *Pfister Albrecht* pedig Bamberg városában; egyideig mindketten mint a könyvnyomtatás feltalálói is szerepeltek. Egy harmadik tanítványa Gutenbergnek, *Numcister (Neumeister) János*, vándorútra kelt és meghonosította művészetünket Folignoban (Olaszországban), Albi és Lyon franciaországi városokban. *Keffer Henrik* Nürnbergben működött. *Pannartz Arnoldot* és *Sweynheim Konrádot*, kik mint elsők vitték át az Alpeseiken a könyvnyomtatást és már 1464-ben működtek a Róma melletti Subiaco kolostorban, szintén Gutenberg tanítványainak tekintették. Végül megemlítendő, hogy *Jenson Miklós* jeles érczetszőt, VII. Károly francia király 1458. évi október 4-éről kelt rendelettel az új találmány mibenlétének kitudakolására Mainzba küldte. Jenson aztán hazájában és Olaszországban mint nyomdász nagy sikerrel működött.

Mainzban Fust és Schöffer folytatták művészetöket. Fustot vállalkozó szelleme arra vitte, hogy nyomdatermékeit kódexeknek adja ki és azzal magasabb árt érjen el; könyvesboltot nyitott Párisban, hol könyveit nagy haszonnal értékesítette. Ily üzleti utazása közben Párisban 1466. évben a pestisnek esett áldozatul. Czégtársa, Schöffer Péter 1503-ban hunyt el, nagy családot hagyva hátra, mely a nyomdát még éveken át bírta.

A betűfajokra nézve megemlítendő, hogy az első nyomdászok a kódexekben használatos *gót* betűvel dolgoztak, melyekből később a *schwabacher* és *fraktur* jelleg fejlődött ki. *Antiqua*, vagyis latin fajú betűket legelőször Sweynheim és Pannartz alkalmaztak Rómában, úgyszintén a *görög* idomú betűjeleket is ők honosították meg, míg Aldus Manutius Venczében *italiqu* név alatt a *kurziv* jelleget teremtette meg és már *héber* betűket is használt.

Prologus.

INCIPIT EXPOSITIO BEATI HIERONYMI
PRAESBYTERI IN PSALTERIUM. ET PRIMO
PROLOGVS EIVSDEM.

PROXIME CVM ORIGENIS
Platenus quod Enchiridion ille uocabat
fuit & necessarius interpretationibus
annotatum in comuue legeremus: imul
utiq; depræhēdimus nonnulla eum uel
perfringente leuiter: uel intacta potius re
liquisse: de quibus in alio opere lastissime
diiputauit: quo scilicet non potest re ma
gnam breui sermone concludere. Igitur
pro familiaritate quæ inter nos est: studio
se & sedule postulaui: ut quæcūq; antiq; di
gna memoria uidebantur: signis quibus
dam potius quæ interpretationibus ad
notarem. Et (quod solent hic fecere qui in
breui tabella restarum & orbium situs pingunt: & latissimas regiones in
modico spatio conantur ostendere) ita in psalterii opere laulimo quasi
præteritis aliqua perfringerēt: ut ea pauca quæ tēpibilem intelligentis
& cætera quæ ommissa sunt: quæ uim habeant itaq; rationem. Non qu
porem a me posse dici quæ ille præterit: sed quæ ea quæ in humo uel
homelias ipse differuit uel ego dignis arbitrio: testis uero hanc angulū
commentariorum referam. Psalterium grecum est: & latine organum
dicitur: quem hebrei nablath uocant. Psalmi dicitur: quod a psalte
no nomen accepit: uel pro saltandum. Quamuis David omnes psal
mos cantasset: tamen omnes psalmi in persona christi peruenit: & qui
prætitulari esse non uidentur: apud hebreos pro uno psalmo habentur.
Nam per titulum intelligitur uniuersus psalmi intellectus. Quid est
titulus nisi clauis? (Vista dicentem) in domo nō ingredietur nisi per clauem
ita & uniuersus psalmi intellectus per clauem: hoc est per titulum in
telligitur: in cuius persona cantatur: aut in persona christi: aut in persona
ecclesie: aut in persona prophete.

3 A A :

Az első nyomtatott könyvek alakjáról szintén van megjegyezni valónk. Eleinte ebben a tekintetben is az írott könyvek voltak mérvadók; egyelőre a régi formátumot tartották meg, a mit különösen a megszokotthoz való ragaszkodás, továbbá kezdetben a betűknek nagysága és főleg az előnyöknek nem ismerése okozott. Gyakori tehát a folió, valamint az oktáv alak, ennél kisebb formátum már csak a század vége felé lesz általánossá, bár kivételesen, s különösen Velencében, kisebb alakú könyvek már korábban is készültek.

Velence volt különösen az a város, mely rövid idő alatt még a németországi nyomdászatot úgy művészi kivitel, mint produktivitásának nagy terjedelmével is felülhaladta. A XV. század végével ugyanis nem kevesebb, mint kétszáz nyomdatóműhely volt e nagyhirű városban működésben. Technikai tökélyét pedig a 21. oldalon látható ábra illusztrálja. (A gyönyörű rajzú keret felső kartusa Szilént mutatja, a mint az egy kost áldoz az isteneknek; az alsó kartus jelentősége azonban mindeddig nincs kiderítve, holott azt már több külföldi neves könyvtudós megkísérlette. Megjegyezzük még, hogy a Gregorius de Forlívio János és Gergely testvérek nyomdája, mely a kérdéses könyvet előállította, e keretet más munkák díszítésére, így már 1494-ben egy latin Herodot-kiadásra is felhasználta.)

Fejlődött a könyvnyomtatás szerkesztés szemléletét s oly eredményeket mutatott fel, a melyek bizony ily fiatal életkorra nem engednének következtetni. S bár a könyvnyomtatás kezdetétől a XV. század végéig terjedő nyomda-termékeket *inkunabulumoknak*, vagy másként *ősnyomtatványoknak* is szoktuk nevezni, ez az elnevezés csak a legelső kezdetre találó, mert bizony az ősnymtatványok között — számra nézve tizenhat-ezernél jóval több — igen sok olyan van, a melyen a kezdetlegességnek már nyoma sincsen. A *Magyarországon* előállított nyomtatványokra nézve azonban hazai bibliografusaink az 1711. évig megjelent sajtótermékeket tekintik könyvismertetési szempontból ősnymtatványoknak.

Tudvalevő dolog, hogy a »mira ars« a XV. század letünésével már Európa majd minden országába elterjedt és a nemzetek vetélkedve buzgólkodtak annak művelésében. Nem csekély büszkeségünkre szolgál, hogy aránylag szépszámú magyar honosságú nyomdász is örökitette meg nevét e korszakban, kik bár külföldön működve, elismerésre méltó munkát végeztek, a mit az a körülmény igazol, hogy néhányan közülök elsőrangú olasz, német vagy francia nyomdászokkal voltak társasviszonyban. Ilyen magyar vagy erdélyi származású nyomdászok voltak: Simon de Bartua Velenczében 1471. évben; Szebeni (Septemcastrensis) Tamás Mantuában (hol a nagyhirű Jenson Miklós társa volt) és Modenában 1472—81-ig; Petrus Ungarus 1482—1501-ig Lyonban; Holló (Corvus) András és Fekete-halmi (Burciensis de Czeidino) Márton 1476—81-ig Velenczében, hol előbbi Rotweil Ádám némethoni nyomdásznak is üzlettársa volt; Dalmatinus György 1480—83-ban szintén Velenczében; Bernardus de Dacia 1478—90-ig Paduában; Gara Simon 1491-ben újra Velenczében és végre Basaynus Ungarorum 1492—94-ben Cremonában. Mindössze tehát kilencz hazánkfiáról tudjuk, hogy tudásukkal ők is győzedelemre segítték Gutenberg eszméjét.

De közvetlenül Magyarországon, annak szívében, Budán a királyi várakban is már nagyon gyorsan talált felkarolásra a könyvnyomtatás, a mennyiben hozzánk 1473-ban jutott el: ezzel megelőzte hazánk Angliát, Spanyolországot, Ausztriát, Lengyelországot és több más országot.

Eddig azt tartották, hogy Magyarország a nyomdászatnak ily korai meghonosítását Geréb László budai prépostnak köszöni, a ki *Hess András* német nyomdászt Velenczéből Budára hívta és vele itt az első nyomdát alapította. Ez részben, azaz Geréb személyét illetőleg tévedés. A mint legújabban kiderítették, a dolog következőképen történt: Mátyás király 1470-ben különféle megbizással *Karai László* akkori alkanczellárját II. Pál pápához Rómába küldötte. »Karai László — mondja Fraknoi Vilmos — római küldetésének politikai és személyi vonat-

kozású vivmányainál emlékezetesebb az az eredménye, mely hazánk műveltség-történetének lapjaira van följegyezve, mert ugyanis ez a Karai volt az, a ki ott a nyomdászattal megismerkedve, annak értékét fölismerte s Hess Andrászt rábirta, hogy Budára jöjjön s ott nyomdát alapítson. Hess már 1471-ben a nyomda felállításához fogott; de ez nem ment könnyen.

MÁTYÁS KIRÁLY ARCZKÉPE.

(Thuróczi Krónikájának 1488. augsburgi kiadásából.)

A mikor azonban végre a nyomda egészen be volt rendezve, — nem akadt munkája. Mátyás királyt, ha a könyvnyomtatás iránt érdeklődött is, a mi iránt nem igen lehet kétség, mégis az írott könyvek vonzották, a melyekkel persze az egyszerű nyomtatott könyvek nem versenyezhetek. A viszonyokon és a nyomdán Karai sem segíthetett, s így maga Hess fogott a

Chronica Hungarorum, azaz a magyarok történetének nyomtatásához. Hogy ki írta, azt nem tudjuk. Kisfolió alak, 67 lapra terjed és zárósorai szerint pünkösöd szombatján, 1473. június 5-én készült el.«

E könyvészeti tekintetből ritka kincsből egész Európában kilencz példány ismeretes, melyek közül hármat itt Magyarországon őriznek (Magyar Nemzeti Múzeum, József főherceg, a pécsi püspök birtokában egy-egy); továbbá egy-egy a bécsi és a müncheni udvari könyvtárakban, egy-egy a prágai és a lipcei egyetemi könyvtárakban van; az utolsó két példány pedig a római Rossi- és a halicsi Czartorisky-könyvtárak tulajdonát képezi.

De úgy látszik, hogy pártfogója daczára, a kinek könyvét ajánlotta is, Hessnek a krónika nem hozott szerencsét. Nagyobb munkát többet nem is nyomtatott; sőt nyomdája rövid idő múlva megszűnik, felőle pedig többet nem hallunk.

Mátyás királynak egy második nyomdászáról is birunk némi nyomokkal. Ugyanis a királynak 1486-iki törvénykönyve az, mely a milleniumi kiállításon is látható volt; czíme *Constitutionis incliti regni Ungariac*. A bibliografusok többnyire a Hess nyomtatványai közé sorolták. Újabb kutatások szerint azonban nem a budai sajtó terméke, hanem a nyomtatás és betűk karaktere után ítélve, amaz ismeretlen vándor-tipografus műve, a kitől Bécs első öt nyomtatványa is származik s a ki 1482 után e városból a zavaros politikai helyzet miatt távozva, Magyarországra jött és kiadta Mátyás törvényeit, eddig ki nem derített helyen. Vajjon mikor sikerülend e törvénykönyv nyomtatójának kilétét hitelesen megállapítanunk?

A budai könyvkiadók mozgékonyasága folytán daczára a fent vázolt visszás körülményeknek, meglehetősen élénkség mutatkozott könyvek iránt. Erre enged következtetni, hogy 1484-ben nyomtatják Koberger nagyhirű nürnbergi műhelyében a *legelső magyar nyelvű* nyomtatványt, az István király szent jobbjáról szóló ismert éneket ily czímmel: *Oratio et Cantilena de Inventione dextrae S. Regis Stephani idioma*

Ungarico; * ugyanitt készül ugyanabban az esztendőben egy esztergomi missale. Feger Teobald budai könyvárús 1488-ban nyomatja Augsburgban Thuróczi János krónikáját (melyből Mátyás király ábráját közöljük). Egy másik liturgiai könyvet pedig Feger az esztergomi érsek számára Bécsben, Winterburger műhelyében nyomtatott.

Nyomtak aztán szerteszét külföldön, hol Velenczében, hol Krakkóban és más egyéb helyen Magyarországból jövő megrendelésekre könyveket, míg nem 1533. évben megjelenik újra egy magyar nyelvű könyv, Vietor Jeromos krakkói intézetében, Komjáthi Benedek munkája: *Az Zenth Paal leueley magyar nyeluen*, mely kiadást különben már az Évkönyv 1898. évfolyamában körülményesen ismertettünk és itt annak csak egyik oldalát mutatjuk be hasonmásban.

A XVI. század harminczas éveiben különben már hazánkban is kezd gyökeret verni Gutenberg nagymesterünk találmánya. Brassóban 1534-ben alapít nyomtatóműhelyt a szászok lelkes vallásreformátora, *Houlerus János*, az ország dunántúli részében pedig 1536-ban talál ápoló otthonra művészetünk Nádasdy Tamásnak Sárvár közelében levő újszigeti kastélyában. Ettől az időtől fogva mind nagyobb tért foglal a nyomtatás széles Magyarországon, itt is, mint egyebütt, a vallásújítás felrázó kölcsönhatása alatt.

* * *

Korrajzunkat ezzel befejezve s Gutenberg emlékének hódolatunkat bemutatva, nem mulaszthatjuk el olvasóink figyelmét a cikkünk keretében találtató ábrákra irányítani, melyekből a legkörülményesebb leírásnál világosabban kisérhethetjük a XV. századbéli könyvkészítési módokatoknak fejlődési proczesszusát, kezdve a fejedelmi diszszel kiállított kódexektől, folytatva a darabos külsejű fatábla-nyomásokkal, egészen a tipografiai úton készült zsengeknek bemutatásáig. Utóbbiak közt a 21. oldalon látható velencei diszkeret szembetűnően demonstrálja

* Ebből a nyomtatványból nem maradt reánk egyetlen példány sem.

AZ NAGYSAAGOS GROFF
 KATALYN a33onnak a3 nehay nagyta
 agos Pereny Gabriel ha3as Taartaanak a3
 Comyathy Benedek hywseeges 3olga
 lathyat es ew maga ayanlafath
 mongya mynth kegyelmes
 A33onyanak.

Mlekezhetyk rola the nagyfa
 agod kegyelmes A33onycm,
 hogy mykaron halloth volna
 the nagyfagod engemeth, hogy
 yde es fűldre budostam volna
 (mynth ydegen es iwueuyn Ember) a3 fene
 ewrkwk elwt (kyketh aloytok en hogy a3
 ylwisten Ostora, es a3 my gonos Bwneynke
 erth reank boc3atoth haragya), Huzth varas
 bol hosszaia byuatha the nagyfagod engemeth
 hogy en a3 the nagyfa: Egyeten egy ydes fiat,
 a3 nemes erkewlc3w Pereny lanosth tanoy
 tanam. Mely the nagyfa .egyeten egy mag
 satyanak tanoytasara en rea alleek, jolleheh
 nagy gondolkodasual, es enmagamba valo,
 fok meg hanyasual veteeluel. Eoyenth a3erth
 hogy igen iol tudom vala mely igen nagy
 gond volna, illieten nemes vrfiath a3 deaky
 tudomanyra

KOMJÁTHI BENEDEK KÖNYVÉNEK AJÁNLÓLAPJA. KRAKKÓ, 1533.

az alig félszázados életű könyvnyomtatásnak magas művészi kialakulását, mely még a királyi könyvek, a Korvinák mellett is derekasan megállja helyét.

A dolgozatunk 19-ik oldalán látható arczkép Gutenbergnek legöregebb állítólagos portréját képezi. Sajnos, eredetije

Strassburg városa 1870-ben történt bombáztatása alkalmával tönkrement. A cikkünk élén látható fejdisz pedig a Mainzban 1837. évben Gutenbergnek állított szobor egyik reliefjét adja vissza s Gutenberget ábrázolja, a mint Fustnak egy betűt bemutat. Végül a cikkünk befejezése gyanánt szolgáló pecsét a Gensfleisch-család czimerét ábrázolja, állván az egy koldus barátból, a mint egyik kezében bottal, hátán pedig batyuval, jobb kezében egy csészét tart, ezzel saját szerű hasonlatossággal szimbolizálva a nagy feltaláló küzdelemteljes életpályáját.

A KÖNYVORNAMENTIKÁRÓL.

ÍRTA RUZICSKA GYULA.

A könyvornamentika egyidős az első szétszedhető betűkkel nyomtatott könyvvel. Az első könyvnyomtatók, mint Gutenberg János is a harminczhatsoros bibliában, arra törekedtek, hogy a középkor írott könyveit nemcsak a betűk alakjára, hanem az azokban előforduló díszítményekre nézve is lehetőleg hűen utánozzák. Ezek a díszítmények leginkább a többé-kevésbé művésziesen kiállított inicziálékból állottak, melyek a szöveggel legtöbbször semmi összefüggésben nem voltak és csak utánozták vele a középkor előtti kolostori írók ama megszokását, melylyel azok a kezdetet az első sorból aránytalanul kinyúló inicziáléval (legtöbbször egy I-vel, mint kezdete az incipit = »itt kezdődik« szónak) tarták kiemelendőnek.

A renaissance-stil uralma azután mindjobban kiterjeszté befolyását a könyvornamentikára is és az olasz mestercek igen figyelemre méltó fej-, oldal- és záródíszeket állítottak elő e stilben, persze csak árnyéklatnélküli körvonal-rajzban. Az első, ki a könyvornamentikába erősebb alapot hozott, a Velenczébe letelepedett német származású Rathold volt (1477).

A francziáknál, kik a könyvnyomtatás első évtizedeiben a könyvornamentika szempontjából nézve semmi kiválót nem

teremtettek, csak a XVI. század kezdetén (1543) találunk a Torrey Gottfried által Horatius címclapjához metszett diszitményben említésre méltót. Néhány évvel később azonban már a francziák is megkezdték a relief-ornamentek használatát, bárha ezek a jóízlés alászállását tüntetik is elő.

A német könyvornamentikába Dürer Albert, Holbein stb. művészete lehelt életet. Ezek nemcsak a karczóló-művészetet emelték magas fokra, hanem a könyvdíszítéshez felette alkalmas fametszés technikájának is új pályát nyitottak. Dürer példája általános utánzásra lelt és a reformáció által addig hallatlan mérvre emelkedett olvasásvágy a könyvnyomtatás emelkedésével a könyvornamentikát is nagyban fejleszté. De az emelkedés nem tartott sokáig. A reformációból keletkezett harczok mindjobban háttérbe szoríták az érdeklődést a művészet és tudományok iránt és a harminczéves háború (1618—1648) teljesen meg is szüntette azt. Innen ered, hogy a XVII. századból eredő német művek legtöbbje, a nyomás hiányossága mellett, az ornamentikában is nagy szegénységet árul el.

A mint a harminczéves háború okozta hanyatlásból a könyvnyomtatás új életre kezdett ébredni, szemben találta magát a rokokko-korral, mely a szépen fejlődésnek indult fametszést alárendelte a rézmetszetnek, mit mind-mind általánosabban kezdtek alkalmazásba venni az értékesebb könyvek díszítésére. Egész oldalakat betöltő illusztrációk, címclapok, inicziálék, fejlécekhez és záródíszekhez csaknem kizárólag rézmetszetet használtak. Az mitssem határozott, hogy ennek következtében a díszített könyveket kétszer (a szöveget külön és a rézmetszetet külön) kellett nyomni, mert akkor az idő nem volt oly drága, mint ma. De miután a rézmetszetet sehogy vagy csak nehezen tudták a szedéssel összhangba hozni, a XIX. század elején már letűnik a rézmetszetek uralma, hogy újból helyet adjon a fametszetnek.

Nagyon természetes dolog, hogy hazánkban, melynek első könyvnyomtatói vagy idegenből kerültek hozzánk, vagy idegenben — leginkább Németországban — sajátították el a könyv-

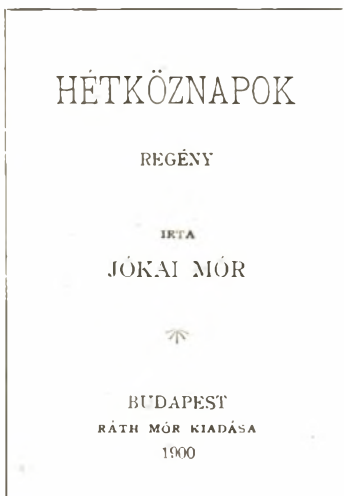
nyomatás művészetét, a könyvornamentika mindenben a külföldi szokások és periodusokhoz alkalmazkodott. Innen ered, hogy a régi magyar könyveket vizsgálva, sem az ornamentikában, sem a betűk, sorok stb. elrendezésében figyelemre méltó sajátosságot fel nem fedezhetünk.

Nem is csoda, mert az első könyvnyomtatók, mint már előbb is említém, teljesen rabjai voltak a középkor előtti idők kolostori könyvirók szokásainak. A mint ezek századokon keresztül vörös tintával írták a címeket és a szövegben kiemelendő szavakat, úgy ők is vörössel nyomtatták ezeket; a mint a kézírású könyvekben a címlapok használata nem volt szokásban, azt a könyvnyomatás első évtizedeiben nyomtatott könyvekben sem találjuk. Csak 1476-ban egy Velenczében nyomtatott könyvben látjuk az első címlapot, mely után e szokás általánossá vált.

A mint e rövid visszatekintésből látjuk, a könyvek díszítésére a múltban inicziálékat, fej- és oldalléczetet, záródíszeket és illusztrációkat használtak, vagyis az ornamentika ezekben talált alkalmazásra. Ugyanezeket használjuk ma is; haladás e téren csak abban van, hogy az előbb felsorolt díszítmények ma művésziesebbek és oly számosak, hogy bármely különleges műhöz is válogathatunk belőle alkalmasabbnál alkalmasabbakat. Mindemellett nem nagyon válogathatunk az olyan könyvek közt, melyek a művészies kiállításra való törekvés mellett elárulnák azt a zavartalan összhangot is, melynek egy könyv minden részletében — az esztétika szempontjából nézve — meg kell lenni.

Az alábbiakban tehát azt kísértem meg kimutatni, miként lehet ezt a legegyszerűbb módon megvalósítani.

A könyvnyomatás művelete, mint minden olyan, mely emberi kéz által képezve a szépnak szolgál és a szemet gyönyörködteti, kétségtelenül a művészethez tartozik, és így mint a műipar minden ágában, a könyvnyomatás termékeiben is első kívánalmat képez, hogy a munka célja tekintetbe vétessek és hogy minden külső díszítés, melylyel azt ékesíteni akar-

1. ábra.

a nyomás tiszta és egyenletes, előttem és bizonyára mások előtt is szépnek tűnik elő, még akkor is, ha az ornamentet még egy szerény záródísz alakjában sem fedezem fel benne.

Az ilyen szabályosságot feltűnítő könyv minden egyes oldalát síkornamentnek képzelem, melyen a szem éppen úgy, mint a szép ornamenten, semmi szabálytalanságtól nem zavarva, kellemesen nyugszik. Ellenben az olyan könyv, mely a legszebb ornamentekkel, inicziálékkal stb. van díszítve, de egyébként elárúlja, hogy előállítói a szép anyagot nem tudták értelmesen alkalmazni, semmi esetre sem fogja reánk a szép benyomását tenni, miután a szabálytalan dolog sem szépnek, sem

juk, ehhez a célhoz alkalmazkodják.

Korántsem mondom ezzel azt, hogy én ahhoz, hogy valamely könyvnek művészi külsőt kölcsönözzünk, az ornamentek stb. használatát feltétlen szükségesnek tartanám, mert az a könyv, melyben hogy előállítóik értelmes, céltudatos munkások voltak, észre lehet venni abból, hogy a szavak közti hézag egyenletes, az elválasztások helyesek, a használt betűfajok egyforma jellegűek, a cím sorok elrendezése és beosztása szabályszerű,

2. ábra.

művészinak nem nevezhető. Tehát ha nem tartom is feltétlen szükségnek könyvekben az ornamentek használatát, annyira szükségesnek mégis tartom, hogy mind ott, a hol a művészi hatást ezzel is fokozhatjuk, vagy pedig a hol a szedésben gyakran előforduló szabálytalanságot ezzel elenyésztethetjük vagy mérsékelhetjük, a fentebb említett első és legfőbb kiváncságnak szem előtt tartásával észszerűen használjuk.

Először is jöjjünk tisztába azzal, hogy minden irányú könyv megtűr-e magán ornamentet?

Igenis meg; nemcsak az úgynevezett díszművek, a melyeket évszázadokon át megőriznek a könyvtárak, hanem a tiszavirág-életű, napi szükségletre szánt könyvek is. Nemcsak a palotán, hanem a pászorkunyhón is jól mutat a díszítmény, ha az művészi módon van alkalmazva. Csak arra kell ügyelni, hogy komolyabb irányú műhöz komolyabb, könnyed irányúhoz derűsebb díszet és szimbolikust csak ott használjunk, hol a szimbólum összhangban áll a mű tartalmával. E főszabály ismerete után térjünk át a részletekre és elkezdve a címlapon, menjünk végig egy díszített könyvön.

A régi könyvek címlapjain nagyon gyakran találunk ornamenteket alkalmazva. Egy helyt keretként, más helyt nyomtatójelvényként vagy a szöveget az impresszumtól elválasztó térben használták azt elődeink; sőt e század elején még a hetvenes évekből is láthatunk címlapokat, melyen a rézmetszetű címlap utánzásaként a sorok kacsakaringós vonásokkal (Züge) vagy az akkortájt annyira kedvelt Flinsch-féle epheu-indákkal vannak díszítve. Van tehát jögalap arra a múltból, hogy a mikor

3. ábra.

A FEJDÍSZEK.

Egyrészt a míg díszére szolgál a könyvnek, másrészt őrzi annak szabályosságát. Ez utóbbi rendeltetése sokkal fontosabb az elsónél, éppen azért annak az oldal terjedelmével mindig arányban kell állani, vagyis az oldal szélességénél sem hosszabbnak, sem rövidebbnek nem szabad lennie. Figyeljük csak meg a fenti példát, hol a fejdísz keskenyebb az oldal szélességé-

4. ábra.

szükségesnek látjuk, a címlapon is alkalmazhassunk ornamentet.

Így például, ha olyan címlapot szedünk, mely csupa rövid sorokból áll, vagy pedig csak a főcímsor elég hosszú arra, hogy egész sort csinálhassunk belőle (l. 1. ábra), az ornament alkalmazása nemcsak kívánatos, hanem feltétlenül szükséges is, mert ha valamely címlapon legalább két-három, az oldal szélességének megfelelő sort nem alkalmazhatunk, az a címlap, bármily kifogástalan is külön-

ben, nem szép, mert nem szabályos, nem alkot egyenszöveget. Ilyen esetben legtöbbször azzal segít magán a szedő, hogy a főcímet képező rövid sort vagy, a mi még rosszabb, a jelentéktelen másod-harmadrendű címsorokat akkora nagy és széles betűkből szedi, melyek jókora ritkítással a sor egész szélességét betöltik. Ez aztán azt eredményezi, hogy a betűk a könyv nagyságával nincsenek arányban: kicsi házon nagy ablak, tehát ismét szabálytalanság, mi szépnek nem nevezhető.

A 2-ik ábra, mely ugyanazt a címlapot ornamenttel díszítve tünteti elő, nemcsak azt magyarázza meg, hogy miként lehet ilyen esetben a szabálytalanságot elkerülni, hanem azt is, hogy az ornament használata ellen a címlapon sem tehetünk kifogást. De az ornamentnek a címlapon alkalmazásánál és *másutt is mindenütt*, főfeltételt képez, hogy az a használt betűk kinyomatával (világos, sötét) és a könyv további lapjain használtakkal stil tekintetében összhangban álljon.

Feleslegesnek tartom arról beszélni és több példával is dokumentálni, hogy a leleményes szedő mily számos esetben segíthet egy-két ornamentdarabkával a címlapok szedése köz-

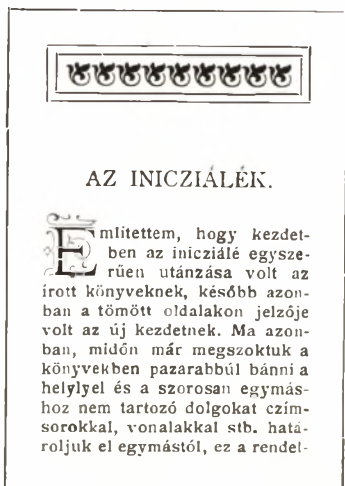
ben előforduló szabálytalanságokon, mert ha egyszer megállapítottuk azt, hogy a címlapon épp oly jogos az ornamentek használata, mint bárhol másutt, az értelmes szedő úgysis rájön annak helyes alkalmazására.

Az ajánló címlapon, mely a főcímlap után következik, szerintem ornamentnek helye nincsen. Annak a néhány sor-nak, melyből ez áll, úgy kell hatni, mint a fehér márvány-lapba vésett betűsoroknak. Éppen ezért mindenkor kezdőbetűk-ből szedjük és sohasem írásbetűkből, melyek a szöveghez használt betűktől oly élesen elütnek.

Egészen másként áll a dolog a külön lapra helyezett fejezet-czimeknél, és a mit még előbb kellett volna említenem, a szennyczimeknél. Ezek már mintegy megkívánják, hogy orna-menttel díszítsük, jobban mondva a túlságosan üres oldalt azzal telítsük. Ha már az az egy sor ott lebeg abban a nagy üres térben, adjunk neki szárnyakat, hogy ezt könnyebben tehesse. Természetesen ide csak vonaldiszitményt (l. 3. ábra) használhatunk és ennek is a betűk alapvonalánál inkább gyön-gébbnek, mint erősebbnek kell lenni, nehogy nehézkességével — a mi a nagyobb térben erő-sebben kitűnik — rontsa az ed-dig szerencsésen megállapított összhangot.

Az előszónál már alkalmazásba jön a fejdísz és az inicziál, jöjjünk tehát tisztába először is azzal, hogy mi a rendeltetése a fejdísznek és inicziálénak.

A régi nyomdászoknak ál-landó törekvésök volt, hogy a könyvekben minden legkisebb teret gazdaságosan felhasznál-janak, minden oldalnak egyen-szögét megőrizték és a szedés-ben minél kevesebb hézagot al-

5. ábra.

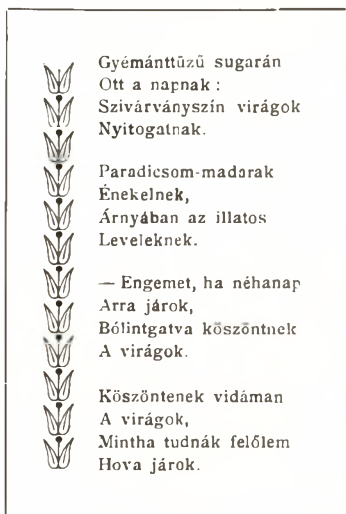
kossanak. Ez utóbbi körülmény következtében találjuk a régi könyvekben a kimenetsorokat is sorrendes ornamenttel kitöltve. A fejdísz (vagy fejléc) tehát nemcsak díszül szolgált, hanem különösen arra, hogy az által az oldal egyenszőge meg legyen őrizve. Abban az időben, éppen úgy mint ma, szükséges volt egyes dolgokat jobban elhatárolni a könyvben, a mi legtermészetesebb módon úgy történt, hogy külön lapon kezdték. Ezt megtehették volna ugyan a nélkül is, hogy azt az oldalt lejjebb kezdjék (lecsapják), ámde ezzel olyan esetben, midőn az előbbi fejezet teljesen megtöltötte az utolsó oldalt (spicz-kolumnát), célt nem értek volna. Ezért kellett tehát lejjebb kezdeni az oldalt és az ebből eredő aránytalanságot fejdíszszel eloszlatni.

Az iniciál, mint előbb említettem, kezdetben egyszerűen az írott könyvek utánzásának eredménye, később azonban a tömött oldalakon az új kezdet jelzője volt. Ma azonban, midőn már megszoktuk a könyvekben pazarabbúl bánni a helylyel és a szorosán egymáshoz nem tar-

tozó dolgokat cím-sorokkal, vonalakkal stb. határoljuk el egymástól, ez a rendeltetése megszűnt és különösen mikor cím-sor áll a kezdet előtt, pusztán díszül szolgál a könyvben.

A fejdísz tehát, midőn egyrészt díszére szolgál a könyvnek, másrészt őrzi annak szabályosságát. Ez utóbbi rendeltetése sokkal fontosabb az elsőnél, éppen azért annak az oldal terjedelmével mindig arányban kell állani, vagyis az oldal szélességénél *sem hosszabbnak, sem rövidebbnek nem szabad lennie.*

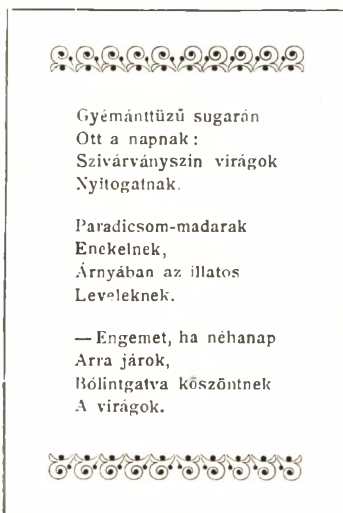
Figyeljük csak meg a 4-ik ábrát, hol a fejdísz valamivel keskenyebb az oldal szélességénél, nem szemsértő szabály-

6. ábra.

talanságot árul-e az el? nem élesen tünteti-e elő, hogy itt a fejdisz nem felel meg annak a rendeltetésnek, mit előbb említettem? Persze legtöbbször azért követi el a szedő e szabálytalanságot a fejdisz alkalmazásánál, mert a legtöbb nyomda rendelkezik néhány kész fejdiszszel, a mit szedni nem kell és ha az esetleg 22 cicero széles, minden lelkiismereti furdalás nélkül oda helyezi a 24 vagy 26 cicero széles oldalra is, a helyett, hogy egy-két vonallal vagy sorrendes ornamenttel megfelelően megszélesítené, a mint ezt az 5-ik ábra mutatja és azt is, hogy ezáltal az oldal szabályosságához nem férhet szó.

A fejdiszek alkalmazásánál nagyon sokszor látjuk azt a hibát is elkövetni, hogy mikor a fejdisz több darabból álló ornamentből van szedve, a körülfogó sorrendes ornament egészen más stílű és sokszor erősebb alapvonalú, mint a közbülső főornament. Így legutóbb is láttam egy különben sok tekintetben szépen kiállított nagy művet, melyben a fejdiszek három-négy ornament-sorból vannak szedve:

7. ábra.

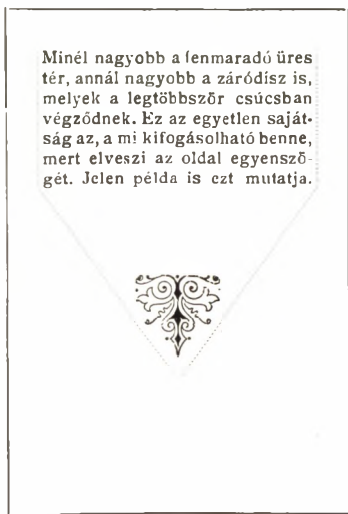
a közép-ornament gót stílű, ezt körülfogja a görög (meander), ezt ismét olasz renaissance stílű ornamentsor. Hát ezek az ornamentek *külön-külön* nézve igen szépek, de egy csoportban nemcsak nem művésziek, hanem a szedő nagyfokú tudatlanságát árúlják el.

A ki ornamenttel dolgozik, annak ismernie kell a különböző stíleket; tudnia kell azt, hogy egy művön kétféle stílű ornament nem állhat; hogy ha a főornamentet több ornamentsor folyja körül, úgy ezeknek a szélek felé mindjobban el kell mosódnia, más szóval: a szélső ornamentnek mindig vilá-

gosabbnak kell lenni a közbűlső, főornamentnél. Az nem kifogás, hogy »a nyomda nem rendelkezik elég ornamenttel«, mert ha nincs megfelelő stílű és árnyéklatú ornament a szélekhez, lénia mindig van és ezt, kivéve a rokokko-stilt, megtűri maga mellett minden ornament.

Az inicziálék alkalmazásáról már annyit irtak, hogy szinte restellem is vele foglalkozni, de valamit még sem hagyhatok említés nélkül. Ugyanis az inicziál éppen úgy, mint a fejdisz,

8. ábra.

legtöbb esetben disz a könyvben és éppen azért gyártják ezt az öntödék különböző stílben, hogy legyen miben válogatnunk s az olyan könyvben, melyben például minden más ornament renaissance stílű, ne használjunk gót vagy rokokkó stílű inicziált. Az alkalmazás módjánál pedig tartsuk figyelemben, hogy miután az ornament nem arra való, hogy vele a könyvoldal egyenszögét rontsuk, hanem helyrehozzuk, ne ugrassuk ki az inicziált sem fölfelé (l. 4. ábra), sem oldalt a betűsorok közül, hanem ékeljük közéje úgy, hogy az a

betűsorokkal együtt szabályos négyszöglet képezzen (l. 5. ábra).

Ha véleményem szerint eddig sikerült bebizonyítanom azt, hogy az ornament a könyvben nemcsak disz, hanem sok esetben nélkülözhetlen kellék a szimmetria helyreállításához és így persze megfelelő tudással és technikai ügyességgel alkalmazva, bármily irányú könyvben helyet foglalhat, nem kell sokat bizonyítgatnom azt sem, hogy a költemény-kötetekben leginkább helyén van az ornament alkalmazása, mert hiszen a könyveknek e fajtája (sokszor még a verslábakban is) dicsekedhetik a legkevesebb szimmetriával.

Pedig mennyi kísérlet történt már arra, hogy a költemény-szedésbe valamelyes szimmetriát hozzunk be. A legegyszerűbb, legrosszabb és legköltségesebb ezek közül az, hogy az oldalakat bekerítjük. Hát én szívesen elismerem, hogy a szerény igényű emberek pompás díszet látnak abban, ha egy költemény-kötet oldalain léniákból alkotott (sokszor vörös vagy kék színben nyomtatott) keret van, de azt sohasem hiszem el, hogy az a bekerítés a sorok aránytalansága által képezett szabálytalanságot is eloszlassa vagy legalább mérsékelje.

Hasonló szerencsétlen kísérletnek tartom azt is, ha az oldalkepet oldaldíszszel akarjuk szabályossá tenni (l. 6. ábra), mert könnyen érthető okokból az oldalon csak baloldalt alkalmazható és így ez oldalnak a nélkül is megterhelt részét még jobban megterheljük, míg a másik oldalán egy-két hosszabb sor miatt az aránytalan üresség mégis fenmarad.

Ha tehát a technikai akadályokat okozó bekerítés, a semmi gyakorlati eredményt nem nyújtó oldaldísz helyett mégis a legegyszerűbb módon mérsékelni akarjuk a költemény-oldalak aránytalanságát, úgy alkalmazzunk minden oldalon fej- és lábdíszeket (l. 7. ábra), melyekbe esetleg az oldalszámokat is befoglalhatjuk. Az ilyen díszeknek persze nem a költemények hosszához, hanem az oldalak teljes szélességéhez mértéknek és *az egész könyvön végig egyformának* kell lenniök.

Ezzel felsoroltam mindama helyeket, melyeken a könyvben az ornament alkalmazást talál, vagyis a hol a könyv szabályos alakjának megőrzésére alkalmazni kell. Szándékosan

Csodálkozom rajta, hogy betűöntőinknek még nem jutott az eszükbe, hogy a fejdíszek mellé a befejező-oldalokhoz alkalmas olyan díszeket hozzanak forgalomba, melyekkel a szedő az oldalak egyensúlyát megtarthassa.

9. ábra.

hallgattam arról a költséges passzióról, midőn az ornament mint az oldalakat körülfogó keret nyer alkalmazást, mert úgy vagyok ez ósdi szokással, mint mikor képzeletemben egy középkori városban barangolok. A gótikus ajtók, ablakok, kiugró erkélyek, mohlepte erős falakban itt is, ott is találok valami szépséget, de mit ér mindez, ha nem találok fel benne az aszfalt-járdát, liftet, villamos vasutat stb., szóval a praktikusságot, mely nélkül minden dísz csak por és hamu . . . És miután belőlünk is ez lesz, gondoljunk a végre: a befejező oldalakra.

A befejező kolumnákon elmaradhatatlan kelléket képez a záróvonal vagy záródísz, melyekbe elődeink a *finis*, *Ende* (vége) szócskákat is több-kevesebb ügyességgel elhelyezték. Minél nagyobb a fenmaradó üres tér, annál nagyobb a záródísz is, melyek legtöbbször *csúcsban végződnek*. És ez az egyetlen sajátság az, mi kifogásolható benne, mert elveszi az oldal egyensúlyát (l. 8. ábrát, melyben a pontozott vonal a záródísz által alkotott csúcsszöveget tünteti fel).

Csodálkozom rajta, hogy betűöntőinknek még nem jutott eszükbe, hogy a fejdíszek mellé a befejező-oldalokhoz alkalmas olyan díszeket hozzanak forgalomba, melyekkel a szedő az oldalak egyensúlyát itt is megtarthassa és egyúttal a sokszor nagyon is üres teret tetszetősen redukálhassa, olyanformán, mint ezt a 9. ábra — hol ez két sarokdísz alkalmazásával meglehetősen jól el van érve — feltünteti.

A leleményes szedő az eddig rendelkezésre álló ornamentek közt is találhat elég e célra alkalmas darabot, melyeket számtalan variációban úgy állíthat össze, hogy az mindenkor az oldal egyensúlyozását segítse elő. A záródísz alkalmazását a befejező-oldalak alján alkalmazott dísz nemcsak nem zárja ki, hanem meg is kívánja.

* * *

Számolva az e könyvben rendelkezésemre álló helylyel, igyekeztem lehető tömören annyit fejtegetni e hálás témából, a mennyit a látottakból merített tapasztalatokból ítélve, a könyv-

ornamentika helyesebb alkalmazása szempontjából szükségesnek láttam. Korántsem tartom azonban e dolgozatot kimerítőnek, sem szentírásnak egyik-másik állításomat s hiszem, hogy találkozik a szaktársak között olyan, a ki majd belekapaszkodik e dologba és akkor, ha szerkesztő barátomnak nem lesz terhére, e helyen ismét beszélni fogok arról, a mi e dologhoz még hozzátartozik és a miket csak azért hagytam el, mert különben túlságos hosszúra nyúlt volna e dolgozat.

AZ ORNAMENTIKA ISMERETE.

IRTA KÁLDOR LAJOS.

Már az őskorban, körülbelül 3000 évvel Kr. e., különösen az egyiptomiaknál találjuk a díszítésnek azt a fajtát, melyet bizonyos rendszerbe lehet összefoglalni, illetőleg stilszerűen lehet meghatározni. Ők voltak az elsők, kik a szépművészetben azt az *eredeti* és maradandó stilt alkották, melyből minden irány leszármazik. A motívum először a vallásból indult ki. A régiek isteneiket különféle fantasztikus alakban vésték sírboltjaik falaira, melyek másnak hiányában ottan diszt képeztek. Imádásuk tárgyává tették továbbá a természet erőit is s azokat szimbolikusan kőbe vésték, vagy falra festették. Templomaik homlokzatáról sohasem hiányzott a *szárnyas nap*, a napisten jelképe. Később a növényvilágból vették mintájukat, melynél legnagyobb szerepet a lótosz (nilusi rózsa), a papirus és a pálmaág játszott, az állatvilágból meg az Ureus nevű kigyó, továbbá oroszlán és keselyű. Persze mind e motívum a felhasználásban nagyon kezdetleges volt, de a *forrás*, melyből merítették és az *út*, a melyen haladtak, elvitázhatlanul egyezik a modern koréval, tehát a felfogásban ugyanazon a magaslaton állottak, mint az újkor művészei. Templomainkat mi is falrafestett

vagy kőbefaragott szentekkel dekoráljuk, lakásaink falait legnagyobbbrészt a honos növényvilágból vett mintákkal pingáltatjuk és monumentális épületeinkről ritkán hiányzik az erőt és bátorságot kifejező oroslán. Azonban kivétel tekintetében és változatosságban már a régi görögök is előbbre haladtak,

1. Görög meander.

mint az egyiptomiak. A perzsáknál a szőnyegek díszítésénél észlelhető majdnem utolérhetetlen ügyesség, azonban itt a pompás színezés játsza a főszerepet; de a Korán díszítésénél is magasan áll a művészetők, miről azok keresettsége és magas ára tanuskodik. A bizanci stíl uralma alatt, 400–600. évben,

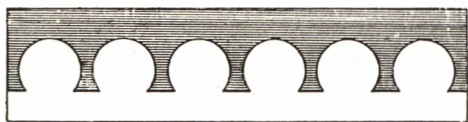
az ornamentikában úgy elhelyezés, mint változatosság tekintetében nagy haladás észlelhető; igen szépen kombinálták a növényeket az állatvilágból vett

2. Arab vonaldisz.

motivumokkal, továbbá a geometrikus vonaldiszeket is nagyon ügyesen alkalmazták padozatok mozaikszerű díszítésénél, melyeket általában a pompás színezés emelt. Megjegyzendő, hogy ebben az időben keletkezett az a magas fokra jutott kéziratdíszítés, melyet akkoriban különösen az írott bibliákban juttattak kifejezésre, innen terjedt később világi művekre is és e téren majdnem minden nemzet mutathat művészi beccsel bíró műveket. Ilyenek a Magyar Nemzeti Múzeumban a Korvinák.

A gót stíl születésével — mely különösen Németországban élte fénykorát — az ornamentika legnagyobbbrészt a honos növényvilágra szorítkozott; a XIV. és XV. században a korai renaissance-ban az ornamentika is az antikban kereste a forrást

3. XV. századbeli gót vonaldisz.

és a renaissance alkonyán már nagyon kevert, úgy, hogy alig lehet stíl szerint meghatározni, mert minden nemzet a maga ízlése szerint alkotott újat, vagy alakította át a régieket. Azonban a barokk- s rokoko-korszakban, melynek bölcsője Franciaország volt, megint egy egységes irány felé való törekvést tapasztalunk és ennek oka abban található, hogy a XVI. századtól kezdve Franciaországot a művészet melegágyául tekintették és csak azt nevezték szépnek és divatosnak, mely Franciaországból eredt, vagy legalább ahhoz hasonló stílusban készült. A napoleoni csaták idejében a nemzetek egyáltalában nem értek rá a művészettel is foglalkozni és megelégedtek antik motívumok felhasználásával. A XIX. század első felében a hanyatlás mindenben és mindenütt észlelhető volt. A modernnek nevezett irány pedig nagyban emlékeztet a renaissance-ra, mert most is arra törekszenek, hogy a régi mintaszerű motívumok szerint alkossanak újat, melyhez hozzá illesztik az angolok által importált japánizmust.

Ennyiben véltem szükségesnek az ornamentika eredete és fejlődése történetéről röviden megemlékezni és most áttérek annak részletezésére.

Az ornamentika az alábbi két főosztályba sorozható.

1. A tetet képező ornamentika.

E meghatározás alá különösen az architektúránál egyszersmind konstrukziót is képező diszitmények esnek ; u. m. diszes oszlopok, oszlopot képező szobrok (Karyatid) stb. ; továbbá a tisztán diszitő jelleggel bíró ornamentika. Ide tartoznak a szobrok, piramisok, obeliszkok, amorettek, szfinxek stb. Az ornamentika e faja a görögöknél 450-ben Kr. e. érte el a legmagasabb fokot. A rómaiknál is elég klasszikus műveket találunk, a melyek a göröggel egyforma becszel bírnak ; de ezek többnyire görög művészekről erednek, a kik Rómában megrendelésre dolgoztak.

2. Sík-ornamentika.

E cím alatt mindazokat a diszitményeket kell értenünk, melyek valamely felületet kitöltenek.

I. A relief-ornamentika.

a) Ez a felületről erősen kiemelkedik, vagyis *kidomborodik*. Ilyenmű díszítmények kezdetleges kivitelben először 1500 évvel Kr. e. Egyiptomban a sírboltokban jutottak kifejezésre, míg a görögöknél szintén hatalmasan kifejlődött, úgyannyira, hogy ha a jelenkorban valamely klasszikus stílusban tartott épületet emelnek, a párkányzatot régi görög, ritkábban római eredetű allegorikus minta után díszítik, mert szebbet és művésziesebbet, de még megközelítőt sem tudnak produkálni. A görögök majdnem egész történelmüket domború művekben örökítették meg, melyről a múzeumokban felhalmozott antik leletek tanuskodnak.

b) A felületről *gyengén* kiemelkedő, vagyis *alacsony* relief vagy olyan, a mely a képet erős vonalakban *körülmetszi*: ilyenek az egyiptomi hieroglifek.

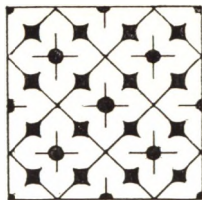
c) *Árnyékolás* által kiemelkedő képek, vagyis *festett* relief.

II. A lapos ornamentika.

Ez tisztán valamely felület megélénkítésére szolgál, a nélkül, hogy annak jellegét befolyásolná; nem domborodik és nem törekszik plasztikus hatás után. Ebbe az osztályba tartozik a nyomdászatban rendelkezésünkre álló összes díszítmény is.

Szerkezetük neme szerint következőleg osztjuk fel:

a) *Geometriai* vagyis *vonaldíszítmény*, a mely egyenes vonalak és körökből áll. Ilyeneket igen szép sikerrel a görögök a meander (1. ábra) nevű szalagból konstruáltak. Azonban az izlam vallás terjedésével már 870-ben az araboknál a geometriai díszítmény olyan magas fokon állott, hogy azóta a díszítőművészetnek leggazdagabb forrását képezi. Nálunk az ilyfajta ornamentika (2. ábra) arabeszk név alatt ismeretes és nagyon el van terjedve; gazdagon alkalmazták díszülkönyvekhez, különösen pedig a Koránhoz. A gót időből származó díszítmények (3. ábra) szintén geometriai alaphoz indulnak ki.

4. Modern dísz.

b) A *szerves* vagy *szabad* ornamentika, mely a *szerves* világból van véve és a felhasználáshoz mértén stilizálják. Ide tartoznak különösen a virág- és gyümölcsdiszitmények stb.

c) A geometriai alapon nyugvó *szerves* ornamentika.

Az ornamentika *határ* és *elrendezés* szerint következőleg oszlik fel:

a) A *szabad ornamentika*, mely valamely felületnek minden részére bevégzetten kiterjed.

5. Angol faldísz.

6. Arab dísz.

7. Görög szívalakú levéldísz.

nesen álló virágokból, vagy függélyes vonalakból álló diszitmények (5. ábra), általában tapétáknál használatos.

d) A *korlátolt* határu diszitmény négy részből áll és pedig először olyan, mely csak egyfelől korlátolt, nevezetesen lefelé: felfelé a szabad végződés jellegét viseli magán, legnagyobb-részt olyan vízszintes szalaghoz hasonlít, melynek felső részei felfelé nyúlnak (6. ábra): továbbá a fölülről korlátolt és lefelé futó vagy szabadon végződő (7. ábra); másodsor a két határ közé szorított diszitmény, vagyis a fölfelé törekvő szalag (8. ábra). Harmadsor a három oldal felől korlátozott szalag, melyet alul

b) A *szabadon végződő ornamentika*, mely egy diszitményből az üres felületre átmenetet képez, illetőleg ott elmosódik.

c) A *korlátlan felület-dísz*. Ilyen pl. a falak festésénél használt patron-minta, a szövés-, himzés- és szőnyeg-diszitmények, nemkülönben a nyomdászatban az alapnyomáshoz használt körzetdarabok is stb. Ez az ornamentika szintén két részre oszlik, u. m.: 1. minden oldal felé egyformán terjeszkedő (4. ábra) és 2. a felfelé törekvő, egye-

vagy felül tetszés szerint bevégezhetünk és az ellenkező irányban folytatni lehet (9. ábra). Negyedszer *rozetták*, nevezetesen oly középpont köré helyezett díszítmények, melyek egy kör, négyszög, háromszög vagy polygon (csillagszerű czik-czak) által határoltak; továbbá korlátolt határu díszítmény még az olyan is, mely tisztán egy *meghatározott felületet egyedül tölt ki* (10. ábra). Ide tartoznak a nyomdászatban a sarkok kitöltésére szolgáló díszítmények és a modern öntvények is, melyeket egyedül szoktunk a szedés oldalára vagy aljára helyezni.

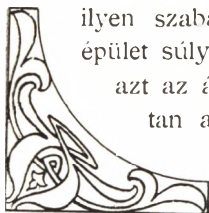

8. Modern dísz.

A nyomdászati szakban elterjedt körzetszerű díszítményekről megemlékezni és azokat osztályozni hálátlan feladat volna, mert e téren a betűöntődék egészen önkényesen járnak el; kevésbé tartják a czélszerűséget szem előtt, nekik a konkurencziával kell számolniok és ebben sokra haladtak; az öntődék szertelen versenyének legelrettentőbb fattyúhajtása különösen az Architektonische Verzierungen, továbbá a Germánia nevű díszítmény volt. Ez nemcsak szépség szempontjából, de még a súlytörvénynek sem felelt meg, mert egy

9. Modern dísz.

10. Mór-stílus sarok.

ilyen szabályszerűen felépített görög vagy római stílusú épület súlyát nemcsak hogy a papiros nem bírta el, de azt az ártatlan meghívót vagy oklevelet is határozottan agyonnyomta. De hát mit csináljon az a szegény akcidensz-szedő, ha a nyomda nagy költséggel ilyenfajta ornamentikát vásárolt? Azt hiszem, erre könnyen lehet feleletet adni. Hisz ha a szedő érti a körzetet, akkor felvilágosítja főnökét annak haszontalan voltáról és becsomagolva visszaexpediálják azt; ha azonban nem érti, annak az öntődék veszik a legnagyobb hasznát és itt hiábavaló minden

okoskodás. Azonban hiszem, hogy bizonyos idő múlva nyomdászaink ízlése finomulni fog és akkor az anyagot kellő tudással és gonddal fogják kiválasztani a selejtes közül, melynek következménye az lesz, hogy az öntödék szintén szem előtt fogják tartani a nyomdák igazi és czélszerű szükségletét, melynek következtében üzletök nagyobb virágzásnak fog indulni.

A fent elmondottakból kiindulva, azt hiszem, hogy e dióhéjba szorított czikk megírása által nem végeztem hiábavaló munkát, mert a benne foglalt ornamentikai osztályozás szak-társainknak munkálkodás közben némileg tájékozásul szolgálhat díszítményeink labirintusában.

ALAPITTATOTT 1780-BAN . . . .

HUBER MIHÁLY

KÖNYV- ÉS KÖNYOMDAI

SZINES ÉS FEKETE FESTÉKEK GYÁRA

MÜNCHEN • NEW-YORK

Kizárólagos képviselője Magyarország

• • és a keleti tartományok részére • •

FUCHS DÁVID

• BUDAPEST •

VI. KER., TERÉZ-KÖRÚT 25. SZ.

Ezen dúsan felszerelt raktárból bárminemű megrendelések pontosan eszközöltetnek

*** **

Árjegyzékkel és nyomásmintákkal kívánatra készséggel szolgálunk *** **

Az Athenaeum r. t. nyomása.

AKCZIDENCZIÁK TERVEZÉSE.

IRTA GRÓCZ ERNŐ.

Bár az akczidenciák szedésénél mindig bizonyos tervszerűséggel kellett eljárni, mert különben azt izlésesen összeállítanunk nem lehetett volna, de a régi akczidenciák nem követték olyan nagyobb szabású tervezést, mint a jelenlegiek, mivel az egyszerű, sablonos keretrendszer nem igényelt nagyobb szerű koncepcziót.

Legfőbb feladat volt a soroknak szabályszerű és szabatos elrendezése és a betűk és körzetek helyes megválogatása.

Az újabb akczidencz-munkák azonban szabad és csapongó díszítéseikkel már messzebb menő tervezéseket igényelnek. Sőt határozattan állíthatjuk, hogy a mai akczidenciáknak a tervezés a lelke.

A ki ügyesen és izlésesen tud tervezni, az lehet manapság csak valóban jó akczidencz-szedő.

Vannak ugyan esetek, hogy némelyek jó tervezők a díszítmények alkalmazása tekintetében, de a sorok elhelyezésében és alkalmazásában nem bírnak arra a tökélyre emelkedni, mint némely kevésbé jó tervező.

Mind a két része tehát az akczidencz-szedésnek alaposan gyakorlandó és tanulmányozandó.

Az akczipidencziák tervezéséhez igen célszerű és hasznos eszköznek bizonyult a vázlatkészítés (skicz).

Nagy előnnyel jár e tekintetben, ha a vázlatkészítő a rajzban minél nagyobb gyakorlottsággal bír, mert noha a rajz kellő ismerete nélkül is lehet vázlatokat készíteni, csak legyen a szedőnek kellő jártassága az akczipidensz-szedésben, de igazán szépet és jót a szedő csak úgy bír alkotni, ha a rajzoló-képesség mellett esztétikai érzéke jól ki van fejlődve.

Egy jó akczipidensz-szedőnek tehát első sorban arra kell törekednie, hogy úgy a mértani (geometriai), mint a díszítő (ornamentikai) rajzolásban minél nagyobb tökéletességet érjen el.

Midőn pedig ez alapismereteket már megszerezte, igen fontos reá nézve a nyomdai díszítő-anyagokkal megismerkedni. Ezért, ha szerét tehetik, tanulmányozzák a különböző öntődék mintakönyveit s ezek nyomán készítsenek maguknak vázlatokat.

Nem értem ez alatt azt, hogy e mintakönyvekből másolják le az ott található díszítéseket, hanem azt, hogy az ott látható díszítőanyagok felhasználásával alkossanak önálló terveket.

E díszítőanyagok ismerete nélkül terveket nem is készíthetünk, mivel hiába rajzolunk mi bármily szép dolgot magunknak valamely akczipidencziára, ha nekünk az az anyagunk nincs meg, hasztalan munkát végezzünk. (E tekintetben kivételt csak az képez, ha a rajzokat lemezekre viszzszük, de ezt ismét külön kell tanulmányozni, a mire én itt nem terjeszkedem ki.)

Abban az esetben azonban, midőn a vázlatot nem csupán tanulmányozás és magunk gyakorlása céljából készítjük, de azt ki is kell vinnünk, még az öntődék díszítőanyagaihoz sem szabad alkalmazkodnunk, hanem arra az anyagra szabad csak támaszkodnunk, melylyel a nyomda rendelkezik vagy esetleg rendelkezhetik.

A nyomdászatnak más művészetekkel szemben éppen az a nagy hátránya van, hogy e téren nem lehet egészen szabadon alkotni, hanem csak a szerint, a mint a nyomda az öntött anyagokkal fel van szerelve.

Ha mégis e téren valaki szépet és nagyszerűt alkot, kettős érdemet vív ki egyszerre magának. Először izlésének szerez méltó elismerést, másodsor pedig ügyességének, melylyel a rendelkezésre álló anyagot sikeresen és hatásosan fel tudta használni.

Az akcziidencziák tervezésének egyik jelentékeny feltétele az akcziidencziákhoz szükséges anyagok megválasztásához való helyes érzék, vagyis hogy a szedő mindig olyan díszítményeket és betűket válasszon, a melyek az akcziidenczia tartalmának és lényegének megfelel.

Mert ha ezek nincsenek helyesen megválasztva, bármily szép anyagokat használunk is és bármily ügyesen vannak is azok összeállítva, a munka nem a szép iránt való belső melegséget kelti bennünk, hanem akaratlanul is mosolyra gerjeszt, noha egyébként pedig csak sajnálnunk kellene, hogy a kellő érzék hiányában a fáradsággal és talán kellő ügyességgel is összeállított munka ily nagy hibában leledzik.

A tervezésnél tehát első sorban mindig azt kell megfontolnunk, hogy mily anyagok felelnek meg leghelyesebben az akcziidenczia tartalmának és jellegének.

Lássuk a példákat.

Nem akarok ugyan túlságosan szembeötlő hibákat e tekintetben felhozni, a melyek oly természetellenesek, hogy azok elkövetései valóban csak ritkaságszámba mennek.

Ilyen esetek, ha valamely komolyabb természetű munkához humoros, vagy esetleg virágos körzeteket használunk, mert az már igen természetes, hogy komolyabb munkákhoz csak komolyabb, habár talán díszes ékitményeket kell használnunk, míg a humoros vagy virágos díszítményeket humoros (pld. bohóc-estélyi meghívó) vagy virágos díszítéseket csak szintén megfelelő helyen (virágkereskedői reklámok) szabad használni.

Leginkább kiemelendőnek tartom azt, hogy még egyes hasonnemű munkáknál is sokszor különbséget kell tennünk.

Így megengedhetetlen az, hogy például valamely elite-bál

meghívójára esetleg bohóc-vignettát alkalmazunk, melyet helyesen álarcos báli meghívókra tehetünk, hanem az elite-báli meghívókra csak kisebb ízléses díszítményeket teszünk, vagy alapnyomásként a bált rendező társaság jellegét magánviselő díszítményt (pld. vasutasoknak egy megfelelő nagyságú szárnyas kereket) avagy esetleg egy-egy táncospárt, mely megfelelő csinosan van ábrázolva.

Épp így nem szabad például téli báli meghívókra valamely tájképes, a zöldet ábrázoló vignettát alkalmaznunk, mert az ellentétben van a bál minőségével, vagyis a téli táncmulatsággal.

A zöldet ábrázoló tájképeket csak zöldben tartott nyári mulatságoknak vagy esetleg kirándulásoknak meghívóikhoz szabad alkalmaznunk.

De nemcsak a díszítményeket, hanem a betűket illetőleg is az akcziencia minőségéhez kell alkalmazkodni.

Komolyabb jellegű akczienciákhoz ezeket is csak megfelelő komolyságú, bár csinosabb betűket használhatunk, míg az excentrikus, szeszélyes alakzatú betűket csak olyan akczienciákhoz szabad alkalmazni, melyek a könnyed és szeszélyes modorú betűket nemcsak hogy megtűrik, de sőt mintegy megkövetelik.

E tekintetben igen nehéz, sőt talán alig is lehet pozitív példákat felhozni. Ez tisztán az egyén helyes érzékének a föladata.

Midőn pedig ekkép magunkban megállapítottuk az akczienciáknak legjobban megfelelő betűket és díszítményeket, hozzáfogunk a további tervezéshez.

Kezünkbe vesszünk egy czeruzát és legelőször is a legfőbb sornak szemelünk ki megfelelő helyet és lerajzoljuk magunknak hozzá az alkalmazandó díszítményt, azután az alárendeltebb sorokat a főcímsor körül ízlésesen elhelyezzük, mind egyiknek megjelölve a legkedvezőbb helyet, nemkülönben hozzárajzoljuk a szükséges és helyesnek talált díszítményeket.

A mi a vázlat alakzatait illeti, erre nézve minden szedőnek

Első magyar kö-és könyvindai
Festék és hengeranyag-gyár.

Kurzweil János és Tsa

Gyár: BUDAPEST
Márton-utca

KÉSZIT:

_____
_____
_____

KITÜNTETÉSEK:

_____
_____
_____

TELEFON

SZEDŐSORZÓ

ízlése és képessége szerint szabad kéz van hagyva. Ő maga alkotja azokat meg a betű- és díszítőanyag tekintetbevételével.

De a zárt kereteken kívül, a melyek a különböző stílű (renaissance, rokoko stb.) jellegben állítandók össze, az úgynevezett szabadirányú díszítésekben szeszélyesen alkalmazhatók négyszög, dűlt négyszög, háromszög, álló négyszög, körök, félkörök stb.

Ezekre nézve némi útbaigazítással szolgálhatnak a kész nyomtatványok, melyeket jó alaposan tanulmányoznunk és a díszítések módjai tekintetében ezekből eszméket meríthetünk.

De a tervezésre vonatkozólag az 53. oldalon bemutatunk egy példát, melynek tervezését itt megmagyarázzuk.

Itt a fősor »Kurzweil János és Társa« lévén, mindenekelőtt ennek kellő elhelyezéséről gondoskodtunk, azután a lakóhelynek, majd pedig a gyár üzeme megjelölésének helyét tűztük ki. Ezután gondoskodtunk arról, hogy a kitüntetések és üzemágak részletezésének legyen megfelelő helye. Midőn pedig ezek mind meg vannak állapítva, még oldalt a telefonszámot helyeztük el.

A sorok megállapítása közben megrajzoltuk az itt látható díszítményeket, nemkülönben gondoskodtunk annak az üres helynek díszítményekkel való betöltéséről is, a melyet baloldalt alul a négyszögek mellett láthatunk.

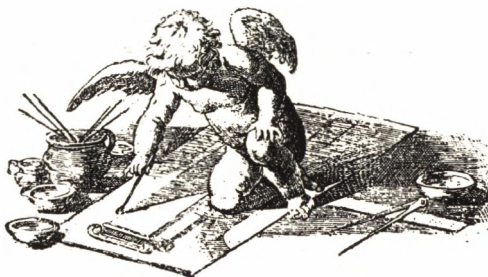
A vázlat készítésekor nem szükséges minden sort teljesen kiírnunk. Elég, ha megjelöljük egy pár szóval. Például a kitüntetéseket nem írjuk ki mind részletesen, sem az üzletágakat, csupán odairjuk a megfelelő helyre, hogy ide jönnek a kitüntetések és ide az üzletágak.

Azonban igen természetesen gondolnunk kell arra, hogy akkora helyet állapítsunk meg ezeknek is, a mekkora helyen azok a megfelelő betűkből odaférnek.

Ezek nagyjában az észrevételeim az akczidencziák tervezésére nézve. Mindenesetre lehet még e tekintetben igen sokat írni. Én azonban csak rövid útbaigazítást kívántam erre nézve adni s egyúttal impulzust arra, hogy jövőben e kérdéssel

bővebben is foglalkozzanak különösen azok, a kik e tekintetben sokkal nagyobb illetékességgel bírnak, mint én.

Így talán egyszer oda juthatunk, hogy megfelelő útbaigazítást adhatunk minden tekintetben s a szakirodalmat erre nézve is olyan nivóra emeljük, a melynek segélyével a szakképzettséget általánosabbá lehet tenni és a nyomdászatot igazán művészi színvonalra emelni.

BETŰFAJOK ÉS BETŰNEMEK.

IRTA RADNAI MIHÁLY.

Általánosan bevett szokás, hogy tömörszedésű munkák előállítására angol, francia, avagy mediaeval jellegű betűt használunk. Mindenesetre sok függ attól, hogy az előállítandó munka mily irányú. Egész más elbírálás alá tartozik a szép-irodalmi és más alá a tudományos tartalmú munkák szedése.

Nagyon sok tévedést tapasztalunk azon a téren, hogy egyes munkák előállításánál azok jellegével éppenséggel nem törődnek az illető nyomdák. Szinte szemet sértő, ha valamely tudományos munka olvasásába mélyedünk, a melynek kiállítása homlokegyenest ellenkezik az illető munka komolyságával. Találunk benne mindenféle modern fejléczet, záródíszet, díszbetűket, a miket az illető munkába *szépítési* szempontból alkalmaznak, de a melyek minden szépségök daczára lerontják a munka komoly jellegét.

Viszont láthatunk szépirodalmi termékeket, a melyek oly rideg egyszerűséggel vannak előállítva, hogy az olvasó szinte idegenkedik az olvasástól, mert nem találja a könyv tartalmához méltónak az egyszerű és semmitmondó kiállítást.

Nem akarom mindezekért a munkát kiállító nyomdákat okolni, de azért legtöbb esetben mégis csak tőlük függ, hogy

a munka kiállításánál arra ügyeljenek, hogy az a tartalomhoz méltóan legyen kiállítva.

A ki figyelemmel kíséri a könyvpiacra kerülő tudományos és szépirodalmi termékeket, annak bő alkalma nyílik az egyes munkák összehasonlítására, mely összehasonlítás csak néhány nyomdának válik előnyére. Annyira ismeretesek az egyes fővárosi nyomdák ízlései, hogy a legtöbb nyomtatványt már a cím-lapja is elárúlja, hogy mely nyomdában készült. Alább majd egyes nyomdák ízléseivel is foglalkozunk.

Nincs visszatetszőbb dolog szakemberre nézve, mintha valamely munkát forgat kezei között és látja, hogy sok helyütt minő rendszertelenséggel dolgoznak. Híre-hamva sincs az úgynevezett betűfaj-ismeretnek! Egyes folyóiratoknál például nem tesznek különbséget az angol vagy francia jelleg között, hanem épp úgy összekeverik e két teljesen idegen betűfajt, mintha az a legtermészetesebb dolog volna.

Nem szólok itt a kisebb kaliberű nyomdákról, hol az ilyeneket csak a legritkább esetben lehet elkerülni, hanem csak a nagyobb szabású nyomdákról, a hol az ilyesmik előfordulása csak hiányos szakismeretre vall.

Ott vannak heti és élcslapjaink, vegyük azokat kezeinkbe és látni fogjuk, hogy egyik-másik szinte betűminta-könyvnek is beválna, annyi mindenféle betűfaj van azokban összekeverve. Az az érvelés, hogy ezáltal nagyobb hatást érünk el, nem éppen találó. Mert nézzük meg azokat a lapokat, melyek az első betűtől az utolsóig egy jellegű betűfajból vannak szedve, mennyivel kellemesebb hatást keltenek azok nemcsak a szakembernél, hanem még a laikus olvasónál is.

Ha már angol vagy francia jellegű betűfajból szedetnek egy munkát, akkor legalább megtehetnék azt, hogy a munkában előforduló címeket is a szövegbetűnek megfelelő fajból szedessék.

Nemcsak tipográfiai, hanem szépészeti szempontból is helytelen, ha azt látjuk, ha angol jellegű (azaz gömbölyded alakú) antiquából szedett munkában az előforduló címek francia

jellegű, vagy ehhez hasonló betűkből vannak szedve. És az ilyen helytelenségek napirenden vannak. A nagyobb nyomdák nem használhatják kifogásúl, hogy nem rendelkeznek a szükségeltető betűkkel; csakhogy figyelmes áttekintés is kell ahhoz, hogy egy munka kiállítása tipográfiai szempontból is helyes legyen.

Vegyük például szemügyre napilapjainkat. Ugyan melyiknek van oly kiemelő betűfaja az ujdonságoknál, a mely céljának megfelelne. Én még nem találtam egyet sem, és úgy hiszem, olvasóim sem. Egyáltalán e téren látható legjobban, hogy napilapjaink tipográfiai kiállításánál a szorosán vett szakértelmet teljesen figyelmen kívül hagyták.

De ha már sok esetben a nyomda nem is törődik szigorúan a munkák korrekt kiállításával, legalább a szaktársaknak kellene egy kis súlyt fektetni arra, hogy munkáikat helyesen és jól állítsák elő s egy kevés szorgalommal és igyekezettel mindegyikük megtudhatná azt, hogy mily betűfajokat lehet egymással kapcsolatosan alkalmazni.

De térjünk át arra, hogy az antiqua jellegű szedésnél mily fajta betűket lehet felhasználni czimekúl és kiemelő szavak gyanánt.

Az antiqua betű jellege az, hogy vagy gömbölyű tojásdad, vagy kevésbé hegyes. Tehát ezeknek megfelelőleg nem szabad abba a hibába esni, hogy ezekkel ellentétes betűfajokat használjunk czimek vagy kiemelés gyanánt.

Az angol jellegű antiqua szedésnél legczélszerűbben az angol egyiptienne fajok, a keskeny és széles clarendon és az angol elzevir használható czimek gyanánt. Míg a francia jellegű antiquához a modern groteszk, a steinschrift-fajták és a renaissance-fajok. Ezek a felsorolt fajok majd minden nyomdában megvannak s így nem okoz fejtörést, hogy mit hogyan és mikép szedjünk.

És ha szem előtt tartjuk ezeket a szabályokat, úgy nem esünk minduntalan tévedésekbe. Hisz azért tanuljuk mesterségünket, hogy annak minden csinjával tisztában legyünk és

ha ebből a szempontból indulunk ki, akkor elkerülhetjük azt, hogy sokszor a fejünket törjük azon, hogy egyes betűfajokat mikép alkalmazzunk és így a betűfajok összeegyeztetésénél nem követünk el hibákat.

A könyvek vagy füzetek tartalmához méltóan kell a címoldalt is szedni. Ha például valamely munkának címoldalát szedjük, nem szabad megfélekednünk arról, hogy tudomást nyerjünk az illető mű tulajdonképeni tartalmáról. Tudományos jellegű munka címoldalának bizonyos komoly jelleggel kell bírnia. Tehát a szedésnél mellőznünk kell mindenféle felesleges dolgot és csak tisztán a sorok helyes szedésére kell fektetni minden súlyt. A használandó betűfajnak keresetlen egyszerűnek kell lenni s ugyanazzal a jelleggel kell bírnia, mint a milyen a felhasznált szövegbetű.

Sokszor látjuk, hogy valamely tudományos munka belső címlapja olyaténkép van kiállítva, mintha valami reklámról lenne szó. Ezeket a hibákat rendszerint az apróbb nyomdák követik el, melyeknél nincs meghonosítva semmiféle izlés vagy irány, hanem minden nap más és más fajta irányt utánoznak munkáikon.

De azt már láttam nagyobb szabású nyomdaintézetek munkáin is, hogy címszedésnél az angol jellegű betűfaj között rendszeresen szerepeltetik a francia jellegű renaissance-ot, holott nagyon sokszor el lehetne ezt a helytelen keverést kerülni, ha az illető szedőknek egy kis fáradság nem okozna oly nagy nehézséget. Pedig a kiknek az ilyesmi is áldozat, azok sohasem fognak arra az álláspontra jutni, hogy valamely munka helyes kiállítását megítélni képesek legyenek. Nagyon sokszor elkerülhetnék a szedők, hogy az illető nyomdát megróják valamely munka pongyola vagy hibás kiállításáért, ha egy keveset törődnének azzal, hogy mit és hogyan szednek.

A szépirodalmi munkák kiállítása egész más elbírálás alá esik, mint a tudományos munkáké. Itt már úgy a szövegnek, mint a címnek tetszetősebbnek kell lennie.

Szövegbetűnek rendszerint a mediaeval jellegű betűfajokat

használjuk, melyeknek metszése finomabb, mint az angol vagy francia antiquaé. Pár évvel ezelőtt még szegények voltunk a mediaeval fajokban, de az utóbbi időben az öntödék sok fajtát hoztak forgalomba, melyek különösen szépirodalmi munkáknál használhatók fel szövegbetűnek.

A mediaeval betűknek már a metszése is olyan, hogy azokat a finomabb munkákra predesztinálja. De azért, ha teljesen közönséges munkákra használjuk, a melynél nem fektetünk súlyt munkánk kiállítására, akkor ez teljesen hatástalan marad. Ügyelnünk kell továbbá különösen arra, hogy a mediaeval jellegű szövegnél minő betűkből szedjük a címeket. Az öntödék versengése következtében rendkívül sok mediaeval jellegű betűfaj lát napvilágot, a melyeket sok helyütt különös előszeretettel szoktak felhasználni czímsorok gyanánt. Nagyon visszatetsző, — különösen szakemberre nézve — ha valamely díszesebb munka kezünkbe akad és abban excentrikusabbnál excentrikusabb betűfajokat látunk alkalmazva czímsorokúl.

A mediaeval jellegű munkáknál legczélszerűbb és legtetszetősebb, ha a szövegbetűnél valamivel nagyobb, de ugyanolyan fajú betűt alkalmazunk czímsorok gyanánt. Ezáltal bizonyos nemes egyszerűséget teremtünk meg, a mely egyszerűség megfelelő csínt ad munkánkknak.

Lehetőleg kerülni kell azt, hogy a közönséges mediaevallal egyfajú, de azért más jellegű román mediaevalt keverjünk össze. A szakképzett szedő, ki e két rokon faj sajátosságával tisztában van, óvakodik is az ilyesmiktől, mert tudja azt, hogy e két rokon mediaeval nem harmoniál annyira egymással, hogy nyugodt lelkiismerettel keverje azokat. Különösen a verzál soroknál szembeötlő e két faj különbözősége. Akármelyik mediaevalt használjuk szövegbetűnek, ahhoz mértén kell a címzetűket is megválasztani.

Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a mig az angol vagy francia jellegű antiquát ritkítás nélkül (kompressz) alkalmazhatjuk, a nélkül, hogy ez rossz benyomást keltene, addig a mediaeval jellegű betű megkivánja a mérsékelt ritkítást,

mi által a sorok közötti üresség tetszetőssé teszi az egészet, míg ha tömören használjuk, akkor a máskülönben tetszetős betűfaj egészen elveszti szépségét. Azért láthatjuk is, hogy nem ritkán kétszeresen is tágitják a sorokat, ahhoz képest, hogy minő nagy a betű képe.

Szépirodalmi vagy díszmunkánál arra is kell ügyelnünk, hogy munkánknál lehetőleg a tartalomnak megfelelő fejléceteket és záródíszeket is alkalmazzunk, hogy ezek által annak tetszetősebb kiállítást kölcsönözzünk. De ha nem rendelkezünk megfelelő ily díszítőanyaggal, akkor helyesebb ezeket mellőzni és az egyszerű, de azért izléses kiállítással hatni, semmint holmi szedett-vedett dísz alkalmazni fejléc vagy záródísz gyanánt.

A fent elősorolt tévedések még csak hagyján. Mennyivel több gondot és nehézséget okoz azonban a kerethen előforduló címek szedése. Ily helyütt, hol nem lehet és nem is czélszerű egyfajta betűket használni, mert az egyes sorokat hol előtérbe, hol pedig háttérbe kell helyezni, ez igen óvatos áttekintést igényel. Ha az ilyen esetben az angol vagy francia jellegű betűfajokat keverjük is, de azért abba a hibába még se szabad esnünk, hogy mediaeval jellegű betűfajokat a közönséges antiqua jellegű betűfajokkal keverjük. Az ilyesmit elköve-tése nem vall valami finom érzékre, sem pedig kifogástalan szakképzettségre.

Tegyük fel például, hogy egy árjegyzék külső címlapját kell szedni, a hol úgy a keretnek, mint a szövegszedésnek dominálni kell. Ha az ilyesmit nem egy e tekintetben gyakorlolt szedő végzi, úgy az árjegyzék címlapja egy cseppet sem lesz tetszetős.

Sokaknak ez könnyű feladatnak látszik, pedig hát bátran elmondhatnók ama példabeszédet: »Atdál Uram esőt stb.« Mert rendesen azt hangoztatják, hogy könnyű manapság dolgozni, hisz rendelkezésre áll minden nagy választékban, míg ez azelőtt nem volt. Ez igaz dolog; de hát azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy azelőtt nem is követeltek annyit a nyomdásztól, mint manapság. Azután a meddig kevés állott a

szedő rendelkezésére, nem is kellett neki sokat tanakodni, hogy mit miből és hogyan szedjen. Míg most annyi mindenféle áll rendelkezésére, hogy azt sem tudja, hogy mit lenne legjobb felhasználni a szedésnél. És azután úszni kezd a szedő. A ki előtt a szakképzettség talány, az ily alkalomkor benne marad a hinárban. A szakképzett egyén, a ki határozott izlés-sel bír arra nézve, hogy meg tudja ítélni azt: mi a helyes és jó, meg hogy mely díszítőanyag és betűfaj felel meg leg-czélyszerűbben amaz árjegyzékhez szedendő boritékczimre, hamar feltalálja magát, természetesen az illető szedő intelligenciájától függ, hogy esetleges változásokat eszközöljön a szedésnél, ha ugyan a sorokat nem tudja úgy elhelyezni, hogy azok jó benyomást keltsenek.

Térjünk át most az úgynevezett reklámszerű szedésre, a melynek végzésénél nem elegendő, hogy valaki jó szedő legyen, hanem bizonyos alkotó tehetség is kívántatik hozzá. Miután itt a főszűly a reklámszerűsége van helyezve, nem esik oly szigorú bírálat alá a betűfajok keverése. Itt csak arra kell ügyelnünk, hogy túlságos erős betűkből szedett sorokat ne alkalmazzunk sovány betűfajokból szedett sorokkal kapcsolatosan, mert ez zavarólag hat a szemre. Azt is szem előtt kell tartanunk, hogy miután már a reklámszerű jelleg is megkívánja, hogy maguk a betűk is bizonyos mértékben reklámszerűek legyenek, tehát az egészen közönséges betűfajok használatát lehetőleg kerülni kell és inkább oly betűfajokat alkalmazzunk, a melyek mindjárt lebilincselik az olvasó vagy szemlélő figyelmét. Különösen alkalmasak e célra az újabb időkben gyártott reklámkurzivok, groteszkek és modern verzálisok, a melyekhez czélyszerűen felhasználható kettős betűk vannak összeöntve, mint például az *ff*, *rt*, *ss*, *ch*, *pp*, *la*, *au*, stb., továbbá a Kloberg-czég által forgalomba hozott összeszedhető reklámbetűk, valamint sok más egyéb hasonló jellegű betű.

A legújabban tért hódított modern irányynak is megvannak a sajátos betűi és díszítményei, és ezeket nem tanácsos keverni a régebbi betűfajokkal. De hát erre nincs is szükség, mert az

öntödék annyi új meg újabb modern betűt hoztak forgalomba, hogy azok szinte kiszorítják a díszesebb nyomdatermékeken a régebbi jellegű betűfajokat és díszítményeket. A modern irány bevonulása után rövid időre elterjedt szecsesszionista irány a nyomdászatban is tért hódított, de ennél jóformán semmiféle szabályt nem állapíthatunk meg, mert itt csak a szedő leleményességétől függ, hogy olyasmit alkosson, a mi ennek a jellegnek megfelelően.

Azoknak, kik a nyomdászatban e téren akarnak haladni, nemcsak jó akccidensz-szedőknek kell lenniök, a kik a rajzolásban ügyesek, hanem a festőművészetben is némi jártassággal kell birniök, hogy a szedés színezésére nézve már előre tájékozva legyenek. Tisztán kézi szedéssel, vagy díszítő-anyaggal nem igen lehet ily modorban dolgozni. Itt már a szedő ügyességének kell előtérbe lépnie, mely pedig olyaténkép, hogy szecsesszionista-jellegben készült rajzát Mäser-féle lemezre viszi át és ott azután kénye-kedve szerint készíti azt. Ily módon azután rajzolhat magának oly betűket, a minőket akar s nem is okoz neki fejtörést azután az, hogy nem talál megfelelő betűket a szedéséhez.

Ámbár öntödéink számoltak ezzel az irányzattal s igyekeztek is szecsesszionista-jellegű betűfajokat gyártani. Ez sikerült is, még pedig olyan mérvben, hogy ember legyen a talpán, ki az azokból szedett sorokat elolvassa.

De azért megvan ennek az a jó oldala, hogy furcsaságainál fogva mindjárt szembe ötlük és ezáltal azután felkeltik az általános figyelmet. Csak arra kell ügyelnünk, hogy túlzásig ne ragadtassuk el magunkat és nehogy azt higgyük, hogy minden unikum már szecsesszionista-jellegű. Különösen áll ez a nyomásra nézve, a hol a legjobban észrevehető a szecsesszionista irány túlhajtása.

A több színben nyomtatott munkánál a szedőnek számolni kell azzal, hogy az egyes színben nyomandó sorokat ahhoz mértén szedje. Mert tudvalevő dolog, hogy egy-egy sor különféle színekben nyomva, mindig más és más hatást kelt. Azért

a szedésnél ezzel mindig számolni kell a szedőnek és a színnyomásra szánt sort rendszeren oly betűfajból kell szedni, a mely a legjobban megfelel az illető szín használatánál. Elfogadható szabály az, hogy a színben nyomandó sorhoz erősebb jellegű és határozottabb betűfajt kell alkalmazni, mint a közönséges fekete nyomáshoz, mert máskülönben hatástalan marad.

Ez a szabály alkalmazható még a reczés és bőrutánzathoz hasonló boritékok szedésénél is. Nem egyszer láthatunk ily fajta boritékokat, hol a legnagyobb erőfeszítéssel is alig bírjuk kibetűzni a sorokat, annyira világosak ezek a boritékhoz képest. És ezeknél nemcsak ez a baj, hanem hozzájárul még az is, hogy a finomabb metszésű betűk a nyomásnál tönkremennek, mert a boritékpapír, melynek összetételében különféle anyagok vannak és sok helyen kicsomósodnak, a betűt összenyomják. Ha pedig ez gyakran ismétlődik, úgy ezáltal a nyomda betűanyaga rövid időn belül használatlanná lesz, a mi természetesen érzékeny anyagi veszteséget okoz.

* * *

Megemlítendőnek tartom e helyütt, hogy a fővárosban a legegyszerűbb, de azért a legtetszetősebb izlésben a *Franklinnyomda* állítja ki munkáit. Nemes egyszerűséggel párosult keresetlen csin ömlik végig sajtótermékein. Legyen az akár lap vagy könyv, úgy abban a legpesszimistább kritikus sem talál tipográfiai szempontból hibát a betűfajok használata és keverését tekintve.

Ez a műintézet nem hódol a most divó irányzatok egyikének sem, hanem megmarad az általa meghonosított elzevirizlés mellett. Szigorúan ügyel arra, hogy az egyes speciális betűfajokból szedett munkáiban ne forduljon elő a legcsekélyebben sem másfajta betűk keverése, a mi a nyomda pazarúl felszerelt betűanyagát dicséri és ebben a tekintetben hazánkban páratlanul áll.

A legközelebb állnak hozzá az elzevir-irány követésénél a *Pallas* és az *Athenaeum*. Az előbbi azonban nem e téren

szerepel, mint inkább azon, hogy ebben az intézetben fejlesztik leginkább a modern akcзиденziát, a mely tekintetben elsőrangú helyet foglal el.

A *Pallas* nem kimél sem áldozatot, sem fáradságot, csak-hogy az intézethől kikerülő akczensz-munka méltó is legyen czíméhez. A Mäser-féle lemezek kidolgozása akczensz-szedés czéljaira szintén itt kezdett fellendülni, miáltal alkalmat nyújt szedőink a művészies irányban való kiképzésre. Akczensz-szedőink számottevő része itt szerezte meg magának azt a jártasságot, a melylyel e téren bírnak.

Az *Athenacum* csak újabban rendezkedett be az akczensz-szedésre és tekintve a költséges beruházást, melyet e célra áldozott, arra enged következtetnünk, hogy ezen a téren is méltó akar lenni a többi hasonló intézethez.

A magánczégek közül *Hornyánszky Viktor* nyomdája foglalja el az első helyet a modern tipográfiai termékek kiállítása tekintetében és különösen az illusztráció-nyomás terén híres, a mely tekintetben pláne az első helyet foglalja el.

Bámulatra méltó, hogy a nyomdászat az utóbbi években mennyire fellendült. Különösen csodálatraméltó az, hogy a betűöntödék mennyi igyekezettel törekednek arra, hogy a különféle irányzatoknak megfelelő betűfajokat és díszítményeket bocsát-hassanak a nyomdász rendelkezésére. Ebből is láthatjuk, hogy mennyit tanúlnak és igyekeznek, csak-hogy a mai kor kivánalmainak minden irányban megfelelhessenek.

Csak az a baj, hogy épp azok, a kiknek kényelmére és könnyebbségére mindezek történnek, nem fordítanak súlyt arra, hogy ők is a korrallal haladva, igyekeznének magukat kiképezni, hogy a rendelkezésükre álló anyaggal dolgozni is tudjanak. És ezek a nyomdászok legnagyobb része.

Nem tudom, minek nevezzem azt a közönyt, melyet a nyomdászok nagyobb része — különösen a fiatalabb generáció, a melynek leginkább érdekében állana — a szakképzés iránt tanusít. Vagy talán elég annyi a szakképzettségből, ha sorokat tudunk szedni? Hogyan boldoguljunk azon a pályán,

mely élethivatásunk, ha nem akarunk annak minden ágazatával megismerkedni? Nem tudja előre senki sem, hogy mit hozhat részére a jövő. És miután mint munkások úgy is ki vagyunk téve a sors hányatásának, az egyoldalú kiképzésnek drágán fizethetjük meg az árát, mint azt már sokan tapasztalhatták.

Ha már minden rendelkezésünkre áll, hogy szakmánk különféle ágaiban kiképeztetést nyerhessünk, akkor ne ámitgassuk magunkat különféle ürügyekkel a jelenlegi rossz viszonyokra nézve, hanem arra törekedjünk, hogy szakmánkban tökéletessé tegyük magunkat és hogy mint nyomdász minden tekintetben megfeleljünk hivatásunknak.

EREDETI NYOMTATVÁNYOK.

IRTA NÁDOR LAJOS.

»Változnak az idők s változnak az igények.« Így lehetne a jól ismert közmondást megváltoztatni. S a nyomdászat legjobban megérezte e mondás igazságát. Hol van az a patriarkális jó idő, midőn a szedő kezébe adták a feldolgozandó munkát s az jól-rosszul, a rendelkezésére álló anyaggal, izlést, műérzékkel nélkülözve — elkészítette azt.

Bezzeg korunk e téren is sokkal követelőbb lett, s ma már a megrendelő jó izlést, ügyes elrendezést, szép és legfőképen hatásos munkát követel a nyomdától. A szedőnek most sokkal nehezebb a hivatása, ma *eredeti* eszmén kell törnie a fejét, hogy abból vázlatot készítsen.

Manapság, midőn külföldön az üzleti életnek hatalmas arányokban való kifejlődését a minél *eredetibb* és a közönség érdeklődését már első pillanatban felköltő reklám képezi, nekünk is versenyt kell tartanunk a civilizált államok e téren már eddig is kifejtett művészi törekvéseivel. És ez egyik alkalmas tényező volt arra, hogy a könyvnyomtató-sajtó az iparosvilág vezető elemévé lett s évről-évre nagyobb tért hódít. Ha egyik kisebb külföldi kereskedőváros utcáin mint figyelmes szemlélők

sétálunk végig, szinte akaratlanul, mintegy rá vagyunk kényszerítve, hogy tudomást szerezzünk arról, mikép ez vagy az a felebarátunk van egyedül abban a szerencsében, hogy a t. cz. közönségnek a legjobb és leghamisíttatlanabb árúját szives figyelmébe ajánlhassa.

Az egyik hirdető-oszlop hatalmas plakátján egy töről metszett betőrő után szalad a rendőr, nyomában az üldöző tömeggel. Ezen a plakáton nagy betűk jelzik:

TOLVAJ!

ki saját tárczáját lopja meg, ha bevásárlás előtt meg nem tekinti a modern kornak megfelelően berendezett üzletemet stb. stb.

Vagy például:

INGYEN hangverseny van minden nap d. u., saját termésű **BOR**

és kitűnő ételekben való legnagyobb stb.

és ezeken a plakáton egy csapra vert hordó van hatalmas konturokban festve, mely körül a szomjas emberiség esdő pillanásokkal várja az enyhét adó nedűt.

Persze a plakátrajzokban a szecsessziós irány az uralkodó, erős vonalú vázlatokkal s a színekben az élesebb árnyéklátúak vannak felhasználva, melyek rögtön szembetűnnek s már mesziről felkeltik a közönség figyelmét.

Minden szabad tér, minden alkalmas hely Reklám asszony-ság birodalmát képezi.

Ha az utczák vásári zsibajából a zöld pázsitos helyekre, vagy a vadregényes sziklák közé menekülünk, mindenütt velünk van ő s talán a viszhang is azt kiáltja vissza: »Mégis csak legjobb az N. N. czég által gyártott szappan!«

Egyszóval már annyira ki van meritve a reklám, hogy korunkban, a villanyosság századában már csak *eredetivel* és művészileg konstruált hirdetésekkel vagyunk képesek a közönség érdeklődését felkelteni. Az ábrázolás szintén más formákat, más eszközöket használ, az irány szintén egészen új, mely a *szeccsesszió* név alatt szerepel. S a nyomdásznak szintén szabadabb tere van, mert nincs a sorok egyenletes technikai kivitelére kényszerítve, felhasználhat minden figurális díszítést, akár a természetből veheti, stilizálhatja izlése szerint és a célnak megfelelőleg. Mindenesetre rutin, izlés és eredetiség a felfogásban és kidolgozásban játszik a főszerepet.

Álljunk csak meg valamely könyvkereskedés kirakata előtt s ha végignézzük az előttünk fekvő könyvek, röpiratok és illusztrált lapok tömegén, tekintetünk mintegy lebilincselődik a legfeltűnőbb kiállítású sajtóterméken. Nagyon merész lenne az az állításunk, hogy a szemlélő a *legjobb* vagy a *legszebb* könyvet nézi, mert ha a közönség szemén néznők a kiállított termékeket, előbbi feltevésünket jogosúlnak találják.

A pórúljárt piktornak felborult festékbögréje a szétömlött vörös tócsával valamelyik jelentéktelen röpirat címlapján több néző figyelmét tudja lekötni, mint a nemes nyomdászat ifjú bajnoka legfáradságosabb műszedésével, ha abban mindjárt a stil és felfogás a legművészibb kidolgozást nyerte és a szárnyait próbálgató szedő szarkalábú »eredetiségét« nagyobb gondal iparkodnak kibetűzni, ha a címlapon még egy »szeccsessziós« szörnyeteg vagy egy szellős ruhájú hölgy teszi figyelmessé a közönséget.

Üzlet, az üzlet és újra az üzlet, s a ki legjobban kiabál, azt hallják meg legelőször. Mitsem használ az, ha morogva visszavonulunk, avagy ha elfajulásról és eltévelygésről panaszkodunk. Az idő önmagának legjobb mestere s egyesek törekvései, ha

mindjárt azoknak igazuk is van, nem tudnak az idő vaskövetkeztetésén változtatni. A mindent elnyelő, zúgó ár ellen küzdeni nemcsak lehetetlenség, hanem biztos bukása a hasztalan erőlködő egyednek. Majd eljön az az idő, midőn ebben a visszataszítónak talált rendszertelenségben az esztétikai szép és összhangzó művészet nemcsak a laikust, hanem a szakembert is lebilincseli.

De térjünk vissza előbbi könyvkirakatunkhoz s gondoljunk csak vissza arra, hogy mi kötötte le legelőbb figyelmünket. Előre bocsátottuk, hogy a laikus szemével nézzük a nyomdai termékeket, melyek a közönséges alakot mellőzve, mint eredetiek tündek fel. Ebből már levonhatjuk a hasznos tanulságot. Itt van egy könyv címlapján hatalmas zöld csillaggal vörös alapon s egész szabadon álló sorral: »A kiegyezés«. A kivitel oly szembetűnő, hogy tekintetünk akaratlanul is feléje fordul és a czél el van érve: elolvassuk a címet.

Mellette áll egy másik mű észrevétlenül, daczára annak, hogy a szedőnek több napi fáradságos munkájába került, míg a stilszerű művet befejezhette, mely a főnök, igazgató és faktor hosszas szakszerű vitatkozásai után készült csak el s ime a mű ott fekszik az üveg alatt, tekintetre sem méltatva, mert csak készítője tudja a munka értékét megbecsülni s a közönségnek nincs ideje műtanulmányokra s éppen nem tudja értékét megbecsülni. S a ki ezt csak kivételes esetnek képzei, kísértse meg egyszer maga is. Például: A *műipar* címmel készíttessen el két címlapot. Az egyik legyen teljesen stilszerű műszedés, háromszínű nyomással, figyelembe véve a nyomdai szabályoknak megfelelő körzeteket és sorrendezést. A másik címlaphoz meg bocsássuk a szedő rendelkezésére a korunknak megfelelő akcziódiszt és betűfajokat, ki szinte három színnel dolgozhatik s ki látszólag a stilussal és műszabályokkal mitse törődik, a helyett azonban fantáziával és műérzékkel bir s ennek következtében *eredetit* tud előállítani. A tisztelt fejtörő csodálkozva fogja látni, hogy melyik könyvczim nyer nagyobb tetszést: az első vagy a második.

A laikus mindaddig közönynyel fogja nézni az egyszínű, egyhangú, sablonos nyomdai termékeket, míg e közöny okát a mi szakunkban teljesen fel nem ismerik s a tisztelt szaktársak nem iparkodnak arra, hogy ne a hivatásos szakembereknek dolgozzanak, hanem — a közönségnek.

Lépjünk ki az idegölő egyhangúságból s használjuk fel a reflex-hatásokat, ellentétes színeket, hogy munkánk a szemlélőt lebilincselje. A legnehezebb műszedésű termék a laikus előtt végtelenül közönyös, ha látóérzéke nem talál azon semmi érdekest, azaz nincsenek reflexhatások, melyeket ellenőrizhet.

MODERN SOROK, MODERN SZEDÉS.

LEGA KÁHN SÁNDOR.

Az új irány a sorok rendezésében is alapos átalakulást teremtett. Az azelőtt divó szabályos sorokat már a nyolczvanas években mellőztük, de nem nélkülözhattük. A *modern* akcezidensz-nyomtatványon azonban már alig látjuk az ilyen merev sorok alkalmazását. Hasonlítsunk csak össze egy nyomtatványt a hetvenes évekből a maival s ebből is konstatálhatjuk, mily szembeszökő a haladás az akcezidensz-szedés terén. A hetvenes évekből származó akcezidensz-munka semmi művészi becszel nem bír. A nagy ügygyel-bajjal architektónikus vonásokból épített szedés az öntöde mintalapját adja vissza különféle variációkban. A sorok monoton egymásutánja semmi élénkséget nem kölcsönöz s a szedő kombinációja művészi érzéket nem fejezhet ki, mert csak a meglevő motívumokat használhatja föl, illetve állítja össze. Ezek után a szabályos sorokat helyezi el minden változatosság, eltérés nélkül.

Ezt követte a szabad irány sokféle változatokban. Ez az irány már egy kis fölfordulást teremtett, különösen a sorok rendezésében. Azonban sokan visszaéltek a »szabad« fogalom-

mal, a mennyiben merész fantáziájok sokszor a tökéletlenségbe csapongott át.

A szabad irány keletkezése tulajdonkép a sorok elrendezésében leli alapját: a kifutó soroknak helyes, a körzettel összhangzásba hozott elrendezésében.

A szabad irányból keletkezett a naturalisztikus irány, melynek rövid átmenete a mai modern irány. És a modern irányt még sem mondhatjuk újszülöttnek, inkább a szabad irány ikertestvérének. E két irány majdnem egyforma, csakhogy az utóbbi kifejezettebb. S ha ez való, úgy tagadhatatlan az is, hogy az új irány alapját is a sorok rendezésében kell keresnünk.

Az új irány nem túri a sorok rendezésében a mesterkéltséget, hanem azok egyszerű, keresetlen alkalmazását követeli. És a modern akczi-denz-szedés ne legyen nehéz, fáradságosan előállított munka. Mellőzzük az időtrabló faragásokat s nehéz körzeteket ne használjunk. A rendelkezésre álló virágdíszeket kiméletesen használjuk, melyek mindig a szedő művészi érzékére vannak utalva. A modern akczi-denz-nyomtatványon érvényesítheti igazán leleményességét az akczi-denz-szedő, ha megtalálja azt a fonalat, mely az egész munkának művészi szint kölcsönöz.

Azonban fáradságos munkája kárba vész, ha a sorok elhelyezésével nincs tisztában. Ebből kitűnik, hogy a modern szedésnél mily nagy szerep jut a soroknak.

Tévedésben vannak azok, a kik azt hiszik, hogy a modern sorokat mindig középre kell zárni, hogy a négyszöget megkapjuk.

A modern sorokat lehet oldalra zárni, lehet úgy is, hogy háromszöget ábrázoljon, sőt a kifutó sort is alkalmazhatjuk, de csak ott, hol az a körzet s a többi sorok nyugodt harmóniáját nem zavarja.

Az 1. ábra modern címlapot ábrázol. A főcím két egyforma terjedelmű, középre zárt sor, míg alul a sorok háromszöget képeznek. Ha ezt a három sort úgy alkalmazzuk, hogy

azokból négyszöget nyerünk, akkor meggyőződünk annak helytelenségéről. (3. ábra.)

Az ilyen egyengetésnek csak akkor van helye, ha megfelelő szövegünk van hozzá, különben az erőltetett, mesterkelt lesz.

A 2. ábra levélféjet mutat be, szintén modern stílusban. A virág oldalleveleit vagy ágait a szedő ügyesen kihasználja,

úgy, hogy az egész szedés négyszöget képez s így elég gyorsan megcsinálhatja a csinos levélféjet.

A czég és a lakóhely közötti üres hézag szükséges, mert ezáltal tüntetjük fel a kiemelendő részt. A modern nyomtatványon többnyire itt esik meg a hiba, mert szedője azt hiszi, hogy abban minden hézagot ki kell tölteni.

Pedig nagy figyelemmel kell lennünk arra, hogy kellő hézagot nyerjünk a szöveg között, mert a tömötséget, különösen a sorok zsúfolását, az új irány

nem tűri. Tekintettel kell lennünk arra is, hogy mindig az alkalmas, a szöveg értelmének megfelelő díszítést használjuk föl.

Az új irány még nem hódította meg a megrendelő közönséget annyira, hogy intenczióit figyelmen kívül hagyhatnók s gyakran megesik az, hogy a modern stílusban izlésesen kiállított szedést a régi rendszer szerint újra kell szedni. Ezért a komoly jelentőségű nyomtatványt igyekezzünk minél egyszerűbben, minden díszítést mellőzve összeállítani.

Leginkább alkalmas az új irány az üzleti nyomtatványok,

SZERELMI VALLOMÁS

SZENTMARJAY KÁROLY
PÁLVANYVERTES
VERSEI

1. ábra

ERDÉLYI SÁNDOR

DIVATOS CZIKKEK

FÉRFIDIVAT-
ÁRÚHÁZA ♣♣

NAGY ♣♣

RAKTÁRA

BUDAPEST, VÁCZI-UTCZA 5. SZ.

TELEFON 56—45 SZÁM

2. ábra.

mint árjegyzékek, számlák, levélpapírosok, körlevelek, cégkártyák, meghívók és számlalapok kiállításánál.

Bő tere van itt az akcзиден-szedőnek művészi érzékét érvényesíteni, persze csak úgy, ha mindig a természetes könnyedség lebeg szeme előtt.

Mert az az igazi művész, ki a természetet a csalódás lát-szatával tudja utánozni. Ezt pedig kierőszakolni nem lehet és nem szabad. A szedő művészelke ihletét kövesse s ez a legjobb út arra, hogy célját elérje.

Bárha sokan mosolyognak is, én a jó akcзиден-szedőt a költőhöz hasonlítom, ki akkor teremti legjobb művét, ha lelke sugallatát követi s nem akkor, mikor erőszakkal alkalmazza a rimeket.

SZENTMARJAY KÁROLY

PÁLYANYERTES ♣♣♣♣♣

VERSEI ♣♣♣♣♣♣♣♣♣♣

3. ábra.

A szedő tehát jól fontolja meg azt, milyen munkájának a karaktere, hogy így az elrendezést összhangzásba hozza a szöveg értelmével. Jóllehet a terv készítéséhez több idő kell, mindamelllett a modern irány természeténél fogva, kárpótolva vagyunk a szedés könnyű, gyors összeállítása által s ennek

köszönhetjük, hogy az új irány létjogosultságát nyomdász-körökben mindinkább kezdik elismerni.

Az új irány keletkezése alkalmával nyomdász-körökben nagy ellenszenvvel találkozott, mert az új anyagberuházásoktól tartózkodott mindenki. Ma már örömmel konstatáljuk, hogy kisebb nyomdáinkat is egymásután hódítja meg és ez legjobb bizonyítéka annak, hogy maradandó lesz.

Ez teszi szükségessé, hogy az ifjabb generáció szorgalmasan tanulmányozza a szakdolgozat és sűrűn tegyen szemgyakorlatot a sorok rendezésén, mert ha valakinek nincs is meg a jó érzéke, a gyakorlat idővel meghozhatja azt.

A GÉPTEREMBEN.

IRTA FUCHS ZSIGMOND.

Némely nyomtatványt, úgymint: mellékletek gyanánt szereplő autotipiai képeket, színes akczidencziákat, sőt két-háromszinű kliséket is, hogy azok jobb hatással birjanak, fénynyel — mely nem bántó, a munka hatását pedig emeli — szoktak előállítani. Ha ily munkánál nem a kellő papirost használjuk, úgy ily fényt elérnünk nem egykönnyen fog sikerülni, minthogy még jobb minőségű papirosaink sem birnak azzal a tulajdonsággal, hogy a kellő festéket felületükön megtartsák, azaz hogy a festéket föl ne szívják. Ha pedig a festék és papír együttesen tényleg mégis eredményeznek fényes nyomást, úgy ez a fényesség többnyire oly nagyfokú, hogy a miatt a munka gyöngédsége inkább szenved, semhogy nyerne hatásában. A rossz helyen használt nagyfokú fényesség a szemléelőre visszataszító hatást gyakorol, ellenben a bágyadt, természetes fénynyel készült nyomtatvány vonzóbb és nemesebb külsőt fog annak kölcsönözni. Hogy ily hatást elérjünk, erre a következő eljárás ajánlatos. Miután az illető nyomtatvány jól megszáradt, két-három példányonként kitergetjük azt valamely alkalmas deszkára és kissé behintjük finom minőségű talkummal: azután egy nem nagyon durva, rövidsörtéjű kefe vagy pedig

vattadarabot viaszon végighúzunk. Ennek megtörténtével a készen tartott kefével vagy vattával gyöngéden végigjárunk a nyomtatványon, egyformán jobbról és balról, felülről lefelé, úgy, hogy az íven egyetlen érintetlen hely ne maradjon. Ha a kefe már elveszítette érdességét, úgy nincs is szükségünk talkumra, mert a viasz és talkum csak arra szolgál, hogy a kefe könnyebben, a festékezés megrongálása nélkül, a papirost éppen csak fényesítve sikoljon. Túl sok viasz a kefén csak piszkít, míg a nagyobb mennyiségű talkum a festékezést tüztől fosztja meg. Mi a magunk részéről már sokszor vettük ez eljárást használathá és mindig a legjobb eredménnyel.

* * *

A nyomdai üzemben nincs oly időtrabló, a kalkulációt ingadozóvá tevő munka, mint a géprevízió végzése. Némi bizonyossággal állíthatni, hogy naponta egy-egy nyomógép mellett a munkaidő harmadrészét, azaz három órát a géprevízióra való várással fecsérlünk el. Hogy mindezideig nem gondolt senki arra, mi módon lehetne az ily jelentékeny munkaidővesztésnek elejét venni, az csak annak tudható be, hogy nem bírjuk a munkafelosztás régi rendszerétől magunkat emancipálni. Ha azonban gondosabban átolvasnánk az amerikai nyomdák üzemszabályait ismertető tudósításokat, rögtön rájövnenék annak a nyitjára, hogy ottan aránylag csekélyebb munkakerővel, rövidebb munkaidő mellett mégis miért képesek oly sokat produkálni. Találunk ottan *szedő-intézeteket*, hol csupán a szedést állítják elő és *nyomó-intézeteket*, hol a *nyomásra kész* szedést nyomtatják. A mi viszonyaink közt ily munkabeosztásról szó sem lehet, azonban találunk e berendezésben útmutatást arra nézve, mily módon lehetne a gépteremben megtakarításokat elérni munkában és időben. Ugyanis azon kell lennünk, hogy csakis *nyomásra teljesen kész, a revízió már keresztülment* formákat adjunk át a gépek számára, a mikor aztán a zurichtoláson kívül egyéb teendő nélkül véghez mehetne a kinyomtatás. Hogy mennyire előnyösebb volna az

ily munkabeosztás az eddiginél, kiviláglik a következő egybevetésből. Minden gép átlag négy formát igényel napjában; ha tehát minden egyes forma után minimálisan egy félórát számítunk a géprevizióra, úgy egy gép után naponta két órát veszítünk. Tapasztalásból tudjuk azonban, hogy a legtöbb esetben a revizióknál a mondottnál kétszerte nagyobb időfecsérlés fordul elő; így tehát az ajánlott beosztás mellett még nagyobb a nyereség, illetve olcsóbb a munkaüzem. Ezt a következő is mutatja. Egyik helybeli nyomdában egy hét lefolyása alatt 240 különböző természetű forma összesen 800.000 lenyomatban került sajtó alá; a fentvázolt beosztással e nyomda ugyanabban az időben 387 formát lett volna képes előállítani 900.000 példányszámban.

* * *

Sajnos, képes nyomásnál nálunk gyakorta megesik, hogy galvánikus úton készített másolat helyett magáról az eredeti fametszvényről vagyunk kénytelenek nyomni. Hogy ez mennyi bajjal jár, arról minden gépmesternek fogalma lehet; de hogy gondoltak-e már arra, hogy ezeken a bajokon, melyeket leginkább a metszvény görbülése okoz, hogy és miképen segítenő, az már más kérdés. A nyomótalyigán és körülötte támadt párát a metszvény, kivált ha új, mohón magába szívja s ez által oly állapotba jut, hogy már nem áll szilárdan, hanem meggöndörödik. Ha tehát a metszvény ily állapotba jutott, akkor igen nehéz a bajon segíteni. Lehet ugyan a metszvényt kiegyenesíteni, de minden kiegyenesítés dacára meg fognak látszani rajta az eresztékek, azaz az összeenyvezés helyei. Hogy minden előfordúlható bajt elkérülhessünk, jó lesz a következőkre figyelni.

A fametszvényt, a mint az a szedő kezei közé kerül, néhány óráig olajfürdőbe kell helyezni, úgy, hogy a fa jól telezívhasa magát olajjal. Ez által:

1. a fametszvény ellentáll a külső nedvességnek, tehát meg sem vetülhet;
2. a rajz megdagadását megakadályozzuk;

3. a metszvény szilárdan áll, tehát spiszek nem fordulhatnak elő.

Mindamellett a szedő ügyeljen arra, hogy tördelőhajója száraz legyen; a metszvény körül levő szedést meg ne nedvesítse. A gépmester pedig, ha a forma be van emelve, öntse ki a talyigán azokat a helyeket, a hol fametszvények vannak, olajjal, mossa meg a formáját benzinnel és ha így mindkét oldalról óvatosak vagyunk, akkor az olajfürdő megtette kötelességét és akkor a fametszet nyomásánál nem kell semmi-nemű nehézségekkel küzdenünk.

POPPELBAUM

CS. ÉS KIR.

UDV. BETŰÖNTÖDÉJE

.. BÉCS ..

GRÜNGASSE 16a.

GALVANOPLASZTIKA

TÖMÖNTÖDE

MECHANIKAI MŰHELY

KÖNYV- és CZIMBETŰK

gazdagon felszerelt nagy raktára az összes európai nyelvek számára

KÖNYVNYOMDAI BERENDEZÉSEK

a legujabb rendszer szerint, bármily terjedelemben, a legrövidebb idő alatt, előnyös feltételek mellett

Mintákkal készséggel szolgálunk

VÉTKES TAKARÉKOSKODÁS.

ITRA SCHWARTZ ADOLF.

Senki se csodálkozzék azon, hogy a feltisztogatásról, szakmánk emez alsórendű részéről is czikkezni jut valakinek eszébe; hiszen az életben lépten-nyomon láthatjuk a nagy mindenség oly apró-cseprő dolgait, a melyek nélkül nagy, csodálat tárgyát képező művek létre nem jöhetnének. Kifejthetné-e például pusztító hatását a hatalmas lavina, ha parányi hópéhely nem szülné? Nem apró, alig csörgedező források szülik és táplálják-e a távolabbi területeken már oly óriássá vált folyamokat, hogy hátukon gőzkolosszusokat hordhatnak? És így tovább. Keresnünk sem kell azt a sok apróságot, a melyek első tekintetre oly jelentéktelennek látszanak, hogy figyelemre sem méltatjuk; de kissé szemügyre véve, gondolkozva azok kifejlődésén, melyek az emberiségnek egyrészt nélkülözhetlen életszükségletévé válhatnak, vagy másrészt esetleg elemi csapásként sújthat emberi tudással, szorgalommal létrehozott, tökéletesnek, elpusztíthatlannak hitt alkotásokat.

Így vagyunk a kinyomott formák eltakarításával, szétosztásával is. Ha ezt mellőzzük, halogatjuk, oly károkat szenvedünk, a melyeket előre ki nem számíthatunk, míg ha munkánk ezt a részét mindig szem előtt tartjuk s fontosságát csak kissé

mérlegeljük, csakhamar megtaláljuk, hogy tulajdonképen ez a »semmi« nyomdászati mindenségünk *alapja*.

Felesleges bőven magyarázni, hogy a nyomda rendelkezésére álló ezerféle anyag rendben, úgyszólván nyilvántartása nélkül sohasem szerezhetünk oly áttekintést, hogy a birtokunkban levő szükséges kellékeket tetszésünk szerint használhasuk is. Tudjuk, hogy van, de helyén nem találva, sok keresés után végre is, mint megközelíthetlen tárgyról, idővel meg is feledkezünk s többé nem is keresve, természetes, hogy a különben igen czélszerű és igen jól alkalmazható anyagot önkéntelenül is használaton kívül helyezzük. Ezzel azonban nem azt értem, hogy a rég kinyomott, de századszor is helyét változtatott és így elrejtett formában felszedett egyes betűdarabok helyezettnek használaton kívül, hanem az illető betűfaj szekrényében felmerült hiányosság magával hozza, hogy a produkált munkák tökéletességének rovására, az egész készlet használaton kívül helyeztetik. Az idő múlik s mi minden nap a legváltozatosabb munkákon dolgozunk, minek következtében folytonos kopásnak teszszük ki a kezünk ügyébe kerülő betűfajokat, a nélkül, hogy a hiányossá vált betűfaj szekrényét csak érintenénk s így tartalmát szépen megkiméljük a használatától, a biztos kopástól, míg e betűfaj társait ugyancsak megviselte az állandó küzdelem, melyet a kiméletlen nyomóhengerrel napról-napra megvívniok kell. Van-e oly szakember, a ki be ne látná, hogy e »kiméletes« eljárással nemcsak az előállított nyomtatványok esetleges hiányos harmóniája miatt szenvednek, de ily vétkesen használaton kívül helyezett betűfajnak későbbi napfényre kerülésekor azt tapasztaljuk, hogy ez, a rendszeres használattal járó rendszeres kopásnak kitéve nem lévén, a gépmesternek időt rabló munkát okoz, mert a nyomásra került formában kevésbé, sőt általán nem kopott sorokat talál a többi, csaknem egyenletes magasságú sorok között. Eltekintve attól, hogy ily forma egyengetése előre nem számított időpazarlással jár, a gépmester, nem számítva arra, hogy a formában magasabb betűkkel szedett szókkal vagy

sorokkal fog találkozni, a gépben a megszokott betűmagasság szerint részesíti a formát, melynek egyszeri keresztülhajtása sokszor elegendő arra, — főként, ha dísz-, kurzív- vagy kalligrafikus metszésű betűről van szó — hogy a kevésbé kopott betűket agyonnyomja s azokat felcseréltetnie kelljen. Ettől is eltekintve, bizonyos az eddig említett káros kellemetlenségeken kívül még az a körülmény is, hogy oly nyomtatvány, melynek szedése kopott és új betűből van alkotva, sohasem nyújthat egyenletes árnyalatú képet s daczára, hogy a gépmester munkáját megnehezíti s a magasabb helyeket az egyengetésnél elég gondosan kivágja, mindent elkövet, hogy jó munkát nyújtson, a nyomtatvány tarkasága el nem tűntethető.

De hát nemcsak ezt idézi elő az az anomália, melyet az elosztandó formák jobb időkre való félretétele által előidézünk! Soraimat azzal akartam bevezetni, hogy a rendelkezésünkre álló anyagunknak nyilvántartása nélkül, nem szerezhethünk oly áttekintést, hogy az anyagot teljesen kihasználhassuk, a mi által a fentebb említett baj csak a csekélyebb kellemetlenségeket képezi, mert mi ehhez képest az a zavar, az a hiábavaló időtöltés, az a meddő fáradság, a mit a hiányzó betűk, léniák, kizárások stb. keresésével eltöltünk.

A nyomda felszerelését képező összes betűanyagának észszerű nyilvántartása könnyen lehetséges, ha czélszerű betűminta-könyvet készítünk, melyet úgy lehet szerkeszteni, hogy a nyomdába ma belépett szedő is első tekintetre megtalálhatja a mintakönyv bármely lapján feltüntetett és használni kívánt betűnemet. E mintakönyv külön lapján felveendők továbbá a különböző léniák, a külön ládákban vagy szekrényekben levő számok, írásjelek, kizárások és a többi oly dolgok, a melyek a szedéshez szükségeltetnek és a mintakönyv illető lapjait is úgy kell szignálni, a mint a megfelelő szekrények vagy ládák külsejét szignáltuk, miáltal újonnan belépett szedőnek sem kell anyag keresésével az időt hiába pazarolni. Természetes azonban, hogy az alkalmazott »czégér« valóságot is mondjon, gondunk legyen arra, hogy a megfelelő szekrényben vagy

ládában tényleg található legyen az az anyag, a mit felirata ígér, így aztán élvezettel dolgozik az ember s mi sem hátráltatva őt munkája haladásában, önkéntelenül örömet talál benne, ha idejét hasznos munkálkodással töltheti. Hogy pedig ez nem frázis, az teljesen bizonyos. Nem egy olyan szedőt láttam, a ki állását csak azért hagyta ott, mert hántotta lelkiismeretét, hogy a szedéshez szükségeltetűk és más anyagok folytonos keresésével, porlepte fischek keverésével töltse idejét, noha heti fizetése rendesen kijárt. Vannak viszont esetek, melyekben a legszorgalmasabb szedő is kénytelen állásából megszökni, mert főnöke vagy művezetője igényeit kielégíteni képtelen azért, mert nem akarják belátni, hogy nemcsak szedni, hanem az anyagot rendezni is kell, a kinyomott formákat elosztani nagyon szükséges és fontos dolog.

A hol ez nem így történik, ott a beállható természetes akadályokon kívül tapasztalhatjuk, hogy az anyag kimelésére senki gondot nem fordít, mert a könnyelműség hamar átragad s a személyzet, a vezetőség részéről látva, hogy a kinyomott formák, illetve a betűanyag kellő bánásmódban nem részesülnek, lelkiismeretét terhelve nem érzi, ha az anyaggal követett vétkes eljárást ő is tetézi. A vezetőségnek itt is jó példával kell előljárni, a tisztaságot, a rendet szem előtt tartani, a miből mindenki megtudja, hogy a legkisebb kizáródarab is pénzbe kerül, mi által az anyag megbecsülését a személyzet szokásává tesszük.

Mindenki tudja, mennyire téves számítás azt hinni, hogy az osztást, a feltisztogatást lehetőleg kerülni kell, mert ezért a megrendelő nem fizet. A gyakorlott üzletember kalkulációjából soha ki ne felejtse azonban az osztást sem, lévén erre oly szükség, hogy e nélkül szedést képzelni sem szabad. Munkavállalásnál sok oly előre nem látható dologra kell gondolni, melyek a munka elkészülése közben váratlanul bár, de gyakran előfordúlnak; annál inkább kell kiterjeszkednünk az osztásra, a mely a szedés elmaradhatlan alapja.

A közleményem elején említett betűhiány miatt történő vala-

mely betűfaj figyelmen kívül való helyezése csak egyik kis része amaz előállható ferdeségnek, melyet az érintett anomália előidézhet. Mert a gyakoribb esetek közé tartozik, hogy a szedő, abban a reményben, hogy a munkájához igen alkalmasnak talált sorhoz hiányzó betűk később, mire a forma nyomásra jut, előkerülnek, a hiányzó betűket ideiglenesen mással helyettesíti (blokálja). De ha a szedő e reményében csalódott és a keresett betűt, melyet újból rendesen csak akkor keresnek, ha ennek hiánya a géprevizióban kijelöltetett, helyén nem találják, igen természetes, hogy e hajszát annál dühösebben végzik, mert a gépet tartóztatni nem szabad, a miért valóságos hajtóvadászat fejlődik a szendergő, rég kinyomott formák fölött, melyek szétroncsolt testtel hagyatnak azután ismét — egy jobb kor számára. Abból a formából tehát ily módon előbb-utóbb fisch-halom lesz, a melynek elosztása így tényleg sok időt venne igénybe, czélszerűbbnek látják tehát ezt valamely félreeső helyre tenni, pl. egy e célra tartott ládába, a melyben régen látott ismerősökre bukkan a most belekerült jókora csomó betűkeverék . . .

Vagy hogy egy más, igen ismeretes példával is bizonyítsam azokat a kézzelfogható hátrányokat, melyeket a kinyomott formáknak kellő időben való el nem osztása által elérni vélt megtakarítások előidéznek, fel kell említenem azokat az eseteket, midőn a szedő, betűhiány miatt, például más, még nem nyomott formából kilopja a számára szükségelt betűt, a nélkül azonban, hogy a kihúzott betűt mással helyettesítené. És ha megesik, hogy az említett mindkét forma egyidejűleg kerül nyomásra, természetes, hogy egyik részére ismét megindul a fentebb említett elkeseredett keresés, a mi szintén a formák esetleges összedobásával, de mindenesetre a gép idejének rovására történik. Sokkal nagyobb baj történhetik azonban az említett »meglopott« formával abban az esetben, ha a kihúzott betűt mással nem pótolták és a sor nyomás közben — szerencsétlen véletlenségből — meg sem dőlt s így a sorból hiányzó betűt a nyomdában senki észre nem vette és csak akkor

látjuk, ha a megrendelő figyelmeztet rá, oly módon azonban, hogy neki a hibás nyomtatvány nem kell. Ennél sem kisebb mérvű kárral járhat hasonló esetben az a körülmény, midőn a meglopott laza sorból a festékhenger egy vagy több betűt magával ragad s a kihúzott betűket — mintegy hanyagságunkat meghoszáulva — éppen olyan betűfajból szedett sorra veti, a melyből csak nagynehezen birtuk a jól beillő sort előteremteni. A nyomóhenger által tönkresilányított sort most már szintén csak keresgélés által tudjuk kiegészíteni, vagy hosszabb és eredménytelen keresés után, e sort végre is más betűből vagyunk kénytelen pótolni, a mi a csínra való tekintet nélkül történhetik. Nem kisebb zavart idézhet elő szintén olyan esetben, midőn hiányos sorból a festékhenger a formában levő klisére veti a kihúzott betűket, melyek segélyével a nyomóhenger olyan barázdákat vág a klisére, hogy a formát a gépből ki kell emelni és nemcsak a gépmester munkája veszett kárba, hanem új klisé is kell szerezni . . .

Ha meggondoljuk, mennyi időt pazarol ilyen esetben a szedő is, mennyire megdrágítjuk a munka nyomását az által, hogy a gépeket és a gépmestert ily sokféleképen tartóztatjuk, eléggé megokoltnak látjuk, hogy a fősúlyt mindig elegendő betűanyag szerzésére helyezzük, nem is szólva arról, hogy a napjainkban megszokott »sürgős munkákat« mennyivel drágábban állíthatjuk elő, ha hozzájuk a szükséges anyagot — keresni kell.

Ki gondolná, hogy ha a feltisztogatásnál szűkkeblűen járunk el, abból az említett kalamitások is beállhatnak, hogy ebből kifolyólag a *nyomásnál* is előállhatnak a legkülönfélébb akadályok, olyanok, melyek miatt az üzletnek sok munkánál tetemes deficitzje támad. Hogy pedig a szedéssel általában haladni nem lehet, hogy szedés helyett a szedőnek eredménytelen futkosással, keresgéléssel kell idejét töltenie akkor, ha a szükséges anyag a kinyomott formákban áll, az tudvalevő: de növeli az akadályokkal amúgy is teljes munkát — ha a szedő formáját nagy küzdelem árán valamiképen összehozta —

végül a formadeszka hiánya is. Hiszen ha mégannyi formadeszka volna is, megtelnék, ha a rajtok levő kinyomott szedéseket nem fogyasztják. Később előáll a formaregálok kevés volta s végül az tűnik ki, hogy — szűk a nyomdahelyiség. Ilyen végletekre azonban remélhetőleg nem kerülhet a dolog, de tény, hogy az osztás sok huzavonája után fisch-sé válnak a formák és ha az anyaghiány már tetemes mérveket ölt, ébrednek arra a tudatra, hogy »jó lesz egy kis tisztogató« és ezúttal természetesen a sokféle hiányzó címбетű, körzet, lénia és óriás mennyiségű mindenféle kizárás visszaszerzése a tömérdek fisch-halom kikeresésével történik. Ez aztán a valóban *drága föltisztogató!*

Mindezek kikerülésével, szem előtt tartva az ebből származó eshetőségeket, a melyek a munkák előállítását lényegesen megdrágíthatják, racionális munkavezetést csak úgy képzelhetünk, ha a nyomda berendezését képező összes anyagot mindenkor, a lehetőséghez képest, szabaddá, hozzáférhetővé teszszük és rendben tartjuk. Ehhez tartozik a szekrények mellékrekeseinek gyakori vizsgálása is, mert a legszigorúbb elővigyázatnál is tapasztaljuk, hogy gazdátlan jószágok kerülnek az őket nem illető helyekre. A szekrények mellékrekeseiben mindig láthatunk oly »rejtett kincseket«, melyeket kereséskor soha meg nem találunk. Szokássá kell tehát tenni, hogy időközönként ily razziát tartsunk, a mi legalább azt eredményezi, hogy a szekrények mellékrekesei, másutt felmerülő hiányok rovására, soha meg nem telnek.

A nyomda felszerelését képező anyagok illetően való nyilvántartásával remélhető, hogy munkánkkal biztosan, serényen haladhatunk s bizhatunk benne, hogy a szedés árát kiszámíthatjuk, míg ellenkező esetben hozzávetőleges számítással is csak áztatjuk magunkat.

A feltisztogatóról szólva, egyúttal az anyag kimeléséről is lévén szó, e helyen a betűanyaggal követendő úgynevezett »*váltógazdálkodást*« is célszerűnek találom röviden érinteni. A mezőgazdaságban a váltógazdálkodást tudvalevőleg az képezi,

hogy a földet kimélendő, azt egyazon terménnyel több éven át ki nem meritik, a miért a gazdák minden két-három évben céltudatosan változtatva aknázzák ki a föld termőerejét. De mennyivel inkább szükséges e váltógazdálkodást a mi anyagunkkal követni, a melyről ugyan nem azt mondjuk, hogy sok használattól kimerül, hanem ennél több: tönkre megy. Cél-szerű és úgyszólván váltógazdálkodást követünk tehát, ha összes betűanyagunkat a használatnál változtatva, *egyenletes kopásnak* tesszük ki, a mi könnyű dolog, ha erre gondot fordítunk.

* * *

A cikk végére jutva, a bevezetésben példa gyanánt említett elemi csapásokhoz kell hasonlítani azokat az anyagi bajokat, melyek bennünket munkánk közben váratlanul érnek, de a melyeket nem az »elemek«, hanem többnyire meggondolatlanságunk, ferde takarékoskodásunk vagy téves számítgatásunk idéznek elő. Hogy például a parányi hópehely embert és emberi alkotásokat a föld színéről elseprő lavínakat szüljön, azt soha senki meg nem akadályozhatja, mert ezt, mint sok más természeti erőt, a mindenség leghatalmasabbja, a természet örök törvénye irányozza: ellenben elháríthatjuk magunktól azokat az anyagi károkat, a melyeknek egy kis észszerűség-gel, egy kis körültekintéssel könnyen elejét vehetjük.

HOGYAN BOLDOGÚLJUNK?

LETA BUTKOVSKY BERTALAN.

Czikkem címéül választott kérdés már nem új, de hogy e két szó értelmét *a valóság útjára tereljük*, szükséges róla mindaddig elmélkednünk, míg ennek üdvös voltát minden hozzáértő szakember magáévá nem teszi, hogy így az arról nyert bő tapasztalataikat az új idők embereivel is megismertessék, annál is inkább, mert ma már abban a korban élünk, midőn nem elég a saját énkünk fentartásáért való küzdelem, hanem ezzel együtt irányítanunk kell a jövő nemzedéket arra, hogy hogyan kell nálunk a XX. század jövő nyomdászatát a folytonosan fejlődő kulturális eszmék erős alapjává tenni.

Ezt azért említem, mert — tudtommal — sokan vannak közülünk abban a meggyőződésben, hogy szakmánk jelenleg nemcsak a biztos talajon, de már — mondhatni — a művészet azon a fokán áll, hogy az a külföld erősen haladó nyomdászatával is kiállja a versenyt.

Szaktársaim e téves és helytelen felfogása indított engem arra, hogy csekély erőmtől kitelve, mutassak arra a helyre, honnan minden jót remélve, siker esetén megteremthetjük magunknak és a késő utódoknak a boldogulás útját, melyen

haladva, elérjük vágyaink megvalósulását: a magyar nyomdászat fellendülését.

Sokaknak kissé merésznek tetszik az az állításom, hogy a mi iparágunk olyan, mint a gyenge alapra épített ház. Pedig úgy van! És e szomorú jelenségnek egyedüli okozója *a hiányos tanoncoktatás*.

E két szó foglalja magában mindama hanyatlást, mit szakmánk előbbrevitelénél évről-évre észlelünk. E részről kell tehát kutatnunk, hogy megtaláljuk azt a gyenge fényt, melynek lassankint erősödő világánál be fogjuk látni, hogy csak céltudatos eszközökkel lehet megteremteni szakmánk biztos jövőjét, mely eddig nem volt, de remélhetőleg lesz.

Hogy e rég óhajtott álmunk teljesüljön, szükséges, megértenünk azt, hogy Gutenberg nem azért hagyta örökül reánk e nemes mesterség kultiválását, hogy azt úton-útfélen osztogassuk, hanem hogy az akkor még kezdetleges tapogatódzásból kijutva, testet öltjön e nagyjelentőségű mondása: »Legyen világosság!«

Ezideig mennyiben valósult meg e jelszó, azt a nagy többségre bízom, mely hivatva van ősapánk e nagy mondását zászlajára írva foganatosítani; de részemről odanyilatkozom, hogy csak most vagyunk igazán abban a borongós sötétségben, melyből a menekvés a jelenlegi rendszer folytatása mellett csaknem lehetetlen. S ennek okozói — tisztelet a kivételeknek — először maguk a főnökök s csak másodsorban a szaktársak. Amazok nembánomságukkal és a jövőt teljesen kizáró tapintatlanságukkal; emezek az elmaradhatlan *góg és a kellő műveltség hiányával*.

E kijelentésemmel nem akarok szigorú bíróként szerepelni, de sok évi tapasztalataim e részről kényszerítenek, hogy példákkal illusztrálva, rámutassak a már sokáig nem késő hanyatlásra, mely abban nyilvánul, hogy főnökeink — kevés kivétellel — ma már semmi néven nevezendő kvalifikációt nem követelnek belépő tanonczaiktól, csak azt, hogy belépésük után három óra minél több sort tudjanak szedni.

Ez, a főnökökről szóló vád talán kissé erős lehet, de szolgáljon megnyugtatójukra az a tudat, hogy hibáik elkövetésében nem egyedül állanak, hanem segítőtársat találtak a szaktársak egy részében is, a kik fentebb említett tulajdonságaiknál fogva ritkán vannak abban a hangulatban, hogy kötelességökhöz hiven oly dolgokra is figyelmeztessék a melléjük rendelt tanoncokat, melyek útmutatásul szolgálnának szakmánk jövő felvirágoztatására.

Ez különben oly módszer, melynek alkalmazása — sokak szerint — lealacsonyítólag tűnik fel a szaktársak szemében akkor, midőn elgondoljuk, hogy ma már nemhogy a tanoncok oktatását vennék célul, de még a fiatalabb szaktársakat sem veszik körükbe, azzal a megokolással, hogy: *nem eléggé simítvák az ő jellemükhöz és »magas« tudásukhoz.*

Miután már a magunk hibáit aposztrofáltam, rátérek a tanonczfelvételnél oly gyakori esetek megvilágítására is.

Hogy mily visszaélések történnek e részről s hogy az ebből eredő könnyelműség kiket terhel, álljon itt egy eset, mely egy nagyon is elsőrendű műintézetben a következő párbeszédben nyert kifejezést:

- Hány osztályt végeztél, öcsém?
- Két elemi, — volt a felelet.
- Így az írás és olvasás mesterségét nem nagyon érted?
- Egy kicsit mind a kettőből tudok, de azt mondták, hogy itt jobban is megtanulhatok.
- De azt csak fel tudod fogni, hogy miért jöttél ide?
- Hát hogy itt legyenek, mert odahaza nincs a ki reám vigyázzon, — volt az egyszerű felelet.
- S szándékozol megtanulni ezt a mesterséget?
- *Nem tudom,* — volt a lakonikus válasz.
- Ki akarta, hogy nyomdász-tanoncz légy? A szüleid?
- Nem! nincsenek nekem szüleim, csak nővérem, az hozott ide, hogy pénzt kapjak én is, mert ő nem tud annyit keresni, hogy abból mindketten megéljünk . . .

Még folytathatnám e szavahihető embertől hallott párbeszédet,

de — úgy hiszem — ezzel eléggé megvilágítottam azt a lejtőt, melyen a jövő generáció oly rohamosan halad lefelé.

Ezt elkerülendő, egy már többek által ismételt szerény kívánsággal lépek az érdekelt körök elé, melynek egyedüli alkalmazása volna hivatva megmenteni utódainkkal egyetemben szakmánk visszaesését, mely ma már az igen nagy konkurrenzia folytán csak kismértékben állja meg helyét.

Kivánságom a következő:

Dolgozzon ki a Főnökegyesület oly javaslatot, mely úgy a tagokra, mint az egyesületen kívül állókra kötelezővé váljon. E végből szükséges, hogy a Főnökegyesület nemcsak a főváros területén, de az egész országra kiterjedőleg lépjen akcióba az ipartestületekkel, hogy az általuk hozott határozatot vidéki kollégáik is tiszteletben tartsák, illetve azt gyakorlatilag is alkalmazzák.

A Főnökegyesület által kidolgozandó javaslat a következő pontokat foglalná magában:

1. Tanoncokul csak oly fiúk vétessenek fel, a kik legalább a 14—15-ik életévüket betöltötték és idejükhöz mérten két vagy három felsőbb iskolát meglehetősen eredménnyel végeztek; ezzel egyidejűleg egészségi állapotuk orvosilag megvizsgálandó, hogy testi erejük kibírja-e a tanulásidő fárasztó voltát a nélkül, hogy ezáltal a fejlődésben csorbát szenvednének.

2. Az előrehaladni vágyók közt időnként versenyszedést rendezenek *a szedés minden ágából*, hogy az az ambíció, mely e pályára vezérelte, fokozódjék már az által is, hogy *kevés jutalom* fejében oly igyekezetet tanusítsanak, mely idővel hasznára lesz úgy a foglalkoztatónak, mint az alkalmazott tanoncznak és ezzel együtt a rendelő nagyközönségnek is.

3. Tekintettel kell lenni arra, hogy az üzletben alkalmazott tanonc a tanulásidőhöz mérten, időnként oly munkához osztassék be, mely ismeretei gyarapítását teljes mértékben kielégíti, hogy abban az ünnepestélyes pillanatban, midőn mint önálló segéd az életbe lép, nyugodt legyen főnök és alkalmazott egyaránt arról, hogy mindenik fél megtette a maga kötelességét, mivel egymásnak tartoztak.

Ez volna száraz előadásban, a mit óhajtanék, melynek sikeres megoldását ezáltal oly maradandó emlékekkel jelölnénk

meg, mely közös jólétünk boldogulásához : a hazai nyomdászat fellendüléséhez vezetne.

Részemről pedig a legforróbban óhajtanám, hogy az előadottak — mint sok más e téren — ne veszzenek el a nagy semmisségben, hanem számítva a főnökök jóindulatára, karöltve azon legyünk, hogy oly tekintélyeket neveljünk szakmánknak, kik idővel a nyomdászat minden terén kivívják a dicsőséget.

HA AZ ÉNEK RÓLUNK SZÓL.

IRTA LUBIK ZOLTÁN.

Jó kétszázötven esztendeje múlt, hogy a magyar irodalomnak egyik kiváló alakja s a magyar tudományosságnak egyik úttörője: *dr. Pápai Páriz Ferencz* megpillantotta a napvilágot. Sok szép jeles dolga között még mai napig is haszonnal forgatható munkája az ő nagy latin-magyar szótára, mely csodálatos, de igaz, megérte azt az időt, hogy ma, midőn talán húsz jobb szótár szorítja ki helyéből az öreget, húszszor oly kevesen tudnak oly jól latinúl, mint mikor az egész országban csak az ő *egyetlen* szótára volt! Minket azonban nemcsak az késztet megemlékezni e kiváló képzettségű és tudományú emberről, hogy mennyit fáradozott a magyar művelődés felvirágzása érdekében, hanem örömmel és lelkesedéssel jegyezzük fel róla, hogy *a magyar nyomdászoknak is Páriz Pápai egyik kiváló barátja, támogatója és lelkes híve volt.*

Barátja és kortársa volt ő a legkiválóbb magyar nyomdásznak, a magyar nyomdászok feje és királyának, a ki rajzoló, metsző, öntő és tervező volt egy személyben, a tizenhetedik század egyik legkiválóbb művelődési bajnokának, a mi büszkeségünknek: *Tótfalusi Kis Miklósnak.* (Élt 1650-től 1702-ig.)

Lehet mondani, hogy Páriz dr. buzdításai egyik fő indítóoka volt annak, hogy Kisünk Hollandiában léte alatt letérven a papi állás kecsegtető útjáról, egyet gondolt s mint meglett ember beállt Blaeuhoz nyomdászinasnak. Érdekes, hogy biztatja őt erre Páriz :

»Tudom én, — írja neki — hogy eleitől fogva idegenkedett kegyelmed a belső hivataltól, azért én javallanám, a mit én magam százszor megbántam, hogy nem cselekedtem, hogy kegyelmed praeter propria studia (azaz : a papi tanulmányai mellett !) circumspiciálna a tipographiákban, mert prédikátorink, Istennek hála, elegen vannak Erdélyben, de ilyen ember kellene igen, a ki nincsen !«

Látszik e szavakból, hogy e szerint még maga Páriz dr. sem idegenkedett attól a gondolattól, hogy a nyomdász mesterségbe beártsa magát.

Jó embere is maradt ő Tótfalusi Kis Miklósnak mindvégig s meleg barátsága kárpótlás volt azért a sok keserűségért, azért a sok sértegetésért, melylyel az ő végső napjait kolozsvári irigyei keserítették.

Dr. Pápai Páriz Ferencz egy nemrégiben kiadott versében ősdi ugyan, de lelkes hangon fejezi ki szeretetét és lelkesültségét úgy a könyvnyomtató-művészet, mint kedves embere, Tótfalusi Kis Miklós iránt.*

Az első nyomdát e versében így köszönti :

Mintegy közönséges *Könyvek Műhelyéből.*
Sok régi auctorok kelének ki ebből.
Írásokat kirázák molyból és szennyből
És új ábrázatba hozák a régiből.

Folytatólag megemlékezik a nyomdászat elterjedéséről Európaszerte ; de már abban hibázik, hogy Pozsonyt tiszteli meg azzal a dicsőséggel, hogy Magyarországon az első nyomdát állította. Sokkal kisebb hely, a vasmegyei *Új-Sziget* volt (1539-ben) az újabb magyarországi nyomdászat kiindulópontja. De már

* Dézsi Lajos : *Magyar író és könyvnyomtató a XVII. században* című művében.

Erdély első nyomdászának (1535-ben) nagyon helyesen említi *Honter Jánost*, a ki:

Ezen kis országban Skolákat is nyitá,
Régi barbariest belőle kiírta:
Könyveket s tudományt bőven elfolytata,
És emlékezetét jó példában hagyta!

Egészen helyesen említi azután Kolozsvár kezdését (1551-ben) művészetünk terén, irván ekképen:

Szálla e mesterség osztán Kolozsvárba,
*Heltai Gáspár*nak forgolódására.
Ott vala a Műhely, míglén mind elkopa;
Ki megújíthatná, Mestere nem vala!

Kár, hogy a nyomdászat mozgalmas múltjának és főbb embereinek hosszabb időt nem szentelvén, hamarosan áttér Tótfalusi életének festésére. Elmondja, mily gyorsan és mily messze hordozta a hír hátán Tótfalusink nevét, szépen meséli el, miként keresett *Artsil* örmény király oly nyomdászt, ki szép georgiai betűket öntene. Nem talált ily embert sehol, — habár:

Futják levelei egész Hollandiát,
Mindenfelé viszik azoknak a párját!
Kis Miklós megértvén Király akaratját,
Betűk metszésére megindítja ujját!

Mert ő előtte nem volt semmi lehetetlen! . . .

Mindenféle nyelvben és minden formában
Betűt metszhet vala nagyobbban s apróbban; --
Úgy jár vala tudós keze az aczélban,
Mint másnak a könnyen engedő viaszban!

Azonban haza vágyakozik Kis uram, hiszen:

Édes hazájának mivel kormos füstje
Világosbnak tetszik, mint más nemzet tüze, —
Honjában keserű édesb, mint más méze, —
Vágyakozik haza forró szeretete!

Haza is jön, küzd, fárad, izzad : teremt szebbnél szebb műveket, elhull és sírja felett zeng a hű barátoknak búcsúzó szava, engesztelve őt s elítélve némiképen a sorsot a Kis nemes lelkét sújtó bánatmakért !

Sírasd magyar nemzet károdát ő benne,
Zárjad bé kincsedet koporsóba véle !

-----
*Idégségünket az Isten ne nézze,
Támaszson Hazánknak inkább mást helyette !*

Boldog kor, melyben a tudós a munkást és művét így megbecsülte ! Boldog kor, melyben a munkás oly közel állott a tudományhoz és a becsüléshez !

Ekkor szólott az ének mirőlünk . . .

TÉGELYNYOMÁSÚ SAJTÓK.

A tégelynyomású vagy másképen taposósajtók elterjedésök első idejében, mint tudjuk, éppen csak apróbb nyomtatványok, mint: levélfejek, borítékok, látogatójegyek s egyéb ilyfélék előállítására kerültek használatba, mint az különben a vidéken többnyire ma is történik. Nem úgy nálunk a fővárosban. Itt már oly szerkezetű sajtókat állítanak fel, melyek nagyobb arányaiknál és erősebb alkotórészeiknél fogva terjedelmesebb nyomtatványok készítését is megengedik, mely termékek azonfelül sokszor autotipiákkal és másfajta klisékkel vannak tarkítva; egész negyedívek és könyvborítékok elég gyakori munkák, nemkülönben előfordúlnak kényesebb természetű színes nyomások, olykor az úgynevezett háromszín-nyomás rendszere szerint, utóbbi időben a képes levelezőlapok nyomtatása is. Könyvkötők is szoktak már ily tégelynyomású sajtókon előállíttatni préselt munkákat.

Mindezeket tekintetbe véve, első föltétel az ily sajtóknál, hogy azok szilárdan és tömören legyenek építve, mely erős szerkezet bármely nagyobb és kényesebb munka előállítására fog bennünket képesíteni, föltéve, ha a nyomást lehetőleg egyenletesen, a formának megfelelően, a tégelyen elosztjuk;

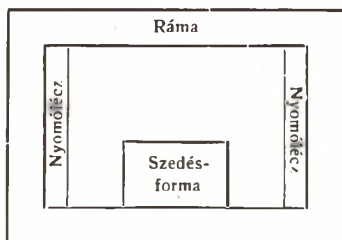
ezt azonban nem mindig a formának a fundamentum közepére való elhelyezésével érjük el.

Ha például egy quartnagyságú szedést emelünk be, akár haránt, akár magas formátumban, mely felső részében erősebb fajta betűkből és klisékből áll, míg alsó részét könnyed kifutók, vonalak vagy szabadon álló sorok képezik, úgy természetesen sokkal nagyobb, kétszeres vagy háromszoros nyomást kell gyakorolnunk munkánk felső részére; e miatt, ha egyenletes nyomást akarunk elérni, a felső részre a nyomófelület, vagyis a tégely nagyobb fele kell hogy jusson. A formának helytelen zárását a tégelylyel szemben már az első levonat mutatja, midőn ugyanis a forma felső része aránytalanul gyengén, az alsó könnyebb rész ellenben túlerősen, majdnem keresztül-ütésig nyomtatva fog a sajtóból kikerülni.

Ha tehát sajtónk erős szerkezete folytán teljesen ellentállóképesnek bizonyul, úgy azon bátran állíthatunk elő még oly apró nyomtatványokat is, mint pl. a látogatójegyek, borítékok, levélfejek. Ezeket a szedéseket a papirberakás könnyebbé tétele miatt rendszeren a fundamentum külső szélére zárjuk, a nélkül, hogy ezzel betűanyagunkat bármily erőszakos kopásnak tennők ki. A betűanyag és a gép kimélését ebben az esetekben olyformán érjük el, hogy ily apró formák mellett úgynevezett *nyomóléczeket* alkalmazunk, melyeknek elrendezését a mellékelt vázlat mutatja.

E nyomóléczek teljes betűmagassággal bírnak és egy- vagy kétcicerós szélességűek; legjobb, ha azokat vashól vagy aczélból az egész fundamentum hosszúságára készíttetjük. Ezek, mint a vázlatban látható, a ráma belső széléhez szoríttatnak. Nagyon helyes volna, ha a gépgyárosok sajtóikat mindjárt ily léccel is ellátnák.

A nyomónak munkája köz-

Festékező henger

ben arra kell ügyelnie első sorban, hogy e léczek a kis szedésformával egyenlő nyomás alá kerüljenek, e célra a felhuzat az egész tégelyt földje be. Ily esetben a végigfutó léczek miatt egyenlő nyomást kell gyakorolni a tégelyre és így egyben elkerüljük a smiczolást és a hengerek minden egyéb akadékoskodását, valamint a betűanyag vagy gépnek rongálását, éppen úgy, mint akármily nagyterjedelmű forma helyes kizárásánál.

Ha pedig a tégelyfelhuzatnak a léczek által történő bepiszkítását el akarjuk kerülni, úgy segítünk magunkon, hogy az ily munkákhoz használathá vett hengerekről a masszát lenyessük ott, hol azok a léczekkel találkoznak. Ez által a léczek festék nélkül nyomnak, komplikált formáknál azonban, mint színes nyomásnál, magánosan álló léniáknál, vagy oly munkáknál, hol a hengerek meg-megakadása folytán egyenlőtlen nyomás keletkezik, ajánlatos, ha a hengerek végigfutnak a léczeken.

Ügyelni kell továbbá arra, hogy a papirtartó greifereket helyesen mérjük ki, nehogy azok a nyomóléczekre essenek. Ezt úgy érhetjük el, ha a greiferek helyes elrendezése után (a nyomólécz belső szélétől egy-egy ciceró távolságra), a greiferlécz bereszelésével megjelöljük ama határt, melyen túl azokat alkalmazni nem szabad.

SZAKBIBLIOGRAFIA.

KÖZLT F. K.

Bibliografiánk a jelen évben harminczhat számot mutat föl, melyek közül öt szám előbbi esztendőkre esik; a fenmaradó harminczegy nyomtatvány 1899. évben került a nyilvánosság elé és részben szép tanuságot tesznek szakirodalmunk fokozatos fejlődéséről.

1. Gyászbeszéd *Faházy János* debreczeni könyvnyomdász felett. 1876. február 25. Irta és elmondta *Papp István*. 8° 4 l. Debreczen, nyomtatott a város könyvnyomdájában, 1876.

2. *Dankó József* esztergomi kanonok Könyvornamentikai kiállítása. I. rész. 8° 36 l. (Etienne Róbert arczképével.) — II. rész. Adalék. 43—134 l. (Rotterdam-i Erasmus arczképével.) Budapest. MDCCCLXXXII. Nyomatott Bécsben, Holzhausen Adolf, cs. kir. udvari és egyetemi nyomdásznál. (Már volt közölve — hibásan — az Évkönyv 1899. folyamában.)

3. *Pressburger Zeitung*. Magyarország legrégebbi hírlapjának története. Alapított 1764-ben. Milleniumi kiadás. Irta *ifj. Angermayer Károly*. 8° 23 l. Magyar-német szöveggel. Nyomatott Pozsonyban, 1896-ban Angermayer Károlynál.

4. Hrvatski tipograf. Zágrábban 14-naponként megjelenő horvát nyelvű szaklap. Szerkeszti *Timet István*. Megindult 1898. január hó 15-én. Előfizetési ára 2 fnt 90 kr.

5. *Szenczi Molnár Albert*. Irta *dr. Dézsi Lajos*. (Megjelent a Magyar Történeti Életrajzok 1897. novemberi és decemberi füzeteiben; ezenkívül önállóan is.) Számos képpel. Budapest, a Franklin-Társulat nyomdája.

6. Magyar író és könyvnyomtató a XVII. században. 1. *Misztótfalusi Kis Miklós* (1654—1702.) Irta *dr. Dézsi Lajos*, 8° 208 l. — 2. *Pápai Páriz Ferencz*, (1649—1716.) Irta *dr. Dézsi Lajos* 209—332 l. (Megjelent a Magyar Történeti Életrajzok. XIV. évfolyam 3., 4. és 5-ik füzetében.) Számos képpel. A Magyar Történelmi Társulat kiadása. 1899. Franklin-Társulat nyomdája.

7. Írás és Könyv Hajdan és Most. Ismeretterjesztő előadás. Irta és a Mária Dorottya-Egyesület győri körének 1898. évi november hó 21-iki estélyén felolvasta *dr. Récsy Viktor*, pannonhalmi könyv- és levéltárnok, 8° 40 l. A legrégebb hazai hártya-kodex Codex Aureus borítéklapjának hasonmásával. Győr, 1899. Győregyházmegyei könyvsajtó.

8. *Hirsch Lipót*. Életrajz, arczképpel. Megjelent a Franklin-Társulatnak huszonötévi fennállása alkalmából, Budapesten, a *Vasárnapi Ujság* 50-ik számában 1898. december hó 11-én és a *Képes Folyóirat* VIII. évfolyamának III. füzetében.

9. *Böhm Béla* életrajza ötvenéves nyomdászságának emlékére. (1898. karácsony ünnepe.) Irta *Janovits Ferencz*, *Eendrödi Sándor* alkalmi költeményével. (Az ünnepelt arczképével.) 4° 17 l. Budapest, 1898. Az Athenaeum részvénytársulat könyvnyomdája.

10. Magyar Nyomdászok Évkönyve. XIV. évf. 1899. évre. Szerkesztette *Tichy Ákos*, 8° 106 l. — Tartalma: Előszó. (Szerkesztő.) »Névtelen hősök.« (Firtinger Károly.) A Pallas Nagy Lexikona. (Radnai Mihály.) A négyzetpontokról. (Gelberger Mihály.) A gépmester adminisztratív működése. (Fuchs Zsigmond.) Akezidencziák színezése. (Pavlovsky J. Lajos.) Waldow Sándor. (Nekrolog, arczképpel.) A könyvnyomtatás mint művészet. (Simonovits Kornél.) Az Évkönyv hirdetéspályázata. (Szerk.) A könyvnyomtatás őshelyei. (Szerk.) A gépteremben. (Szerk.) Szakbibliografia. (F. K.) Egyesületi és egyéb apró tudnivalók. Hirdetések. — Budapest, 1898. Kiadta a Könyvnyomdászok Szakköre. A Pesti könyvnyomda-részvénytársaság nyomdája. Ára 70 kr.

11. Nyomdász Évkönyv és Utikalauz. Kiadja a Könyvnyomdászok Szak egyesülete. Szerkeszti *Novitzky N. László*, 1899. Első évfolyam. — Naptári rész. — Előszó. — A sajtó és a betűk. (Költemény Morócz Jenőtől.) — Az ó- és középkori könyvnyomtatás. (Művelődéstörténeti tanulmány. Novitzky Lászlótól.) — A rajz és az akezidenczia-szedés. (Ruzicska Gyulától.) — A »vaskolléga«. Három szedőgép-ábrával. (Novitzky Lászlótól.) — Szak-szervezkedésünk. (Zaka Lajostól.) — Magyarországi könyvnyomdász-statisztika. (Fölvétetett 1898. évi július 15-től október 1-ig. Összeállította Peidl Gyula.) — A leggyakoribb kilövési módok. — Utikalauz. — Kifizetőhelyek, kifizetők és szállók s egyéb egyleti tudnivalók. — Hirdetések. — Kis 8° 134 l. — Budapest, Gutenberg-nyomda nyomása, 1898. — Ára 35 kr.

12. Der erste türkische Buchdrucker. Az Ibrahim effendi által Konstantinápolyban 1720-ban alapított első állandó jellegű nyomdának története.

(Ibrahim tudvalevőleg magyar honosságú renegát volt.) Megjelent a bécsi Almanach für Buchdrucker pro 1899. című évkönyvben.

13. Hornyánszky Viktor es. és kir. könyvnyomdája Budapesten. Üzleti naptár 1899. évre. 4° 32 l. Az intézet nyomása.

14. Nyomatvány-minták Hornyánszky Viktor es. és kir. udvari könyvnyomdájából Budapesten. Tartalmaz negyvenhat különböző alakú és rendeltetésű mintanyomatványt sokszorosítás céljából kisebb vidéki nyomdák számára. Érdeklődőknek a gyűjtemény ingyen küldetik.

15. Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Egyesülete. 1898. évi számadási jelentés. Nagy 8° 55 l. Magyar-német nyelven. Budapest, Gutenberg könyvnyomda nyomása. 1899.

16. Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Jótékonyági Köre. Zár számadás és mérleg 1898. január 1-től december 31-ig. 8° 38 l. Magyar-német szöveggel. Budapest, Gutenberg könyvnyomdai vállalat m. sz. nyomása, 1899.

17. A Budapesti Hirlapszedők Köre 1898-iki évi jelentése. 8° 24 l. Magyar-német nyelven. Budapest, Gutenberg könyvnyomda nyomása, 1899.

18. Budapesti Gépmezterek és Nyomók Köre. 1898-ik évi zár számadás és mérleg. 8° 16 l. Magyar-német szöveggel. Gutenberg könyvnyomda nyomása, 1899.

19. Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Szakegyesülete. Jelentés és zár számadás az 1898. évről. 8° 8 l. Budapest, Gutenberg könyvnyomda nyomása, 1899.

20. Az Athenaeum 1899. (Az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat Budapesten, VII., Kerepesi-út 54. sz. alatti új palotájának és technikai berendezésének leírása.) Kis 4° 19 l. Számos szövegábrával és 12 nagy képpel. Az intézet nyomása.

21. Mesterségek szótára. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából írta *Frecskay János*. 2. füzet. Fametszés, formametszés és rézmetszés. 8° 16 l. Hornyánszky Viktor kiadása. Ára 10 kr. Hornyánszky V. es. és kir. udvari könyvnyomdája Budapesten.

22. Ugyanaz. 6. füzet. Könyvnyomtatás. 8°, 30 l. Ára 10 kr.

23. Negyven év a katolicizmus történetéből. A *Magyar Állam* negyvenéves jubileuma. 1859—1899. Irta *dr. Sziklay János*. 8° 157 l. Budapest, 1899. Nyomatott a Hunyadi Mátyás-intézetben. (Tartalmaz a Hunyadi Mátyás intézeti nyomda alapítására vonatkozó adatokat.)

24. Papír. Szaklap a papír- és írószer-kereskedelem, könyvkötészet és rokonszakmák számára. Megindult Budapesten. 1899. február hó 15-én. Szerkesztik és kiadják: *Landau József* és *Barta Lajos*. Megjelenik minden hó 15-én 4-rét alakban. Előfizetési ára: Egész évre 1 korona. Nyomatatja a Pátria irodalmi és nyomdai részvénytársaság Budapesten.

25. Éjféli Ujság. A nyomdászok béli lapja. Tréfás alkalmi lap; kiadta

1899. február 18-án a Debreczeni Könyvnyomdászok Önképzőegylete. 8° 8 l. Debreczen, Csokonai nyomda és kiadó r.-t. nyomása.

26. Visszaemlékezés. Harmineczkilencz évig a Pesti Naplónál. (Irtá a *Magyar Szalon* 1899. márczius havi füzetében *Marich Ágoston*, a Pesti Napló főszerkesztője.) Mint a cikket befejező dísz cikkíró arcképe van lenyomtatva.

27. A betűszedés kitéja. Különös tekintettel a tanonczoktatásra. Irtá *Grócz Ernő*. Második rész: Táblázatok, czímбетűk, matematika. 8° 84 l. Számos szedés-mintával. Budapest, Pesti könyvnyomda-részvénytársaság, 1899. Ára 1 korona.

28. János Napilap, a Visegrádra kiránduló nyomdászok rendező-bizottságának megbízásából szerkesztik: *Janovits Ferencz*, *Peidl Gyula* és *Pollák Simon*. Megjelent 1899. június 25-én. 4° 12 l. Több képpel. Budapest, Krausz S. és T. könyvnyomdája. Ára 20 fillér.

29. Huszonöt esztendő. Emlékfüzet *Kner Izidor* úr foglalkozásának negyedszázados jubileumára. Kiadja a nyomda személyzete tisztelete jeléül. 1899. július hó 16-án. 8° 5 l. (Az ünnepelt arcképével.) Kner Izidor nyomdájából Gyomán.

30. Typographia. A magyarországi könyvnyomdászok és betűöntők politikai közlönye. Budapest, 1899. július 7-én. 27. szám. XXXI. évfolyam. Gutenberg című német nyelvű melléklettel. Megjelen minden pénteken. Egyes szám ára Budapesten 15 kr., a vidéken 10 kr. Előfizetések nem fogadtatnak el. (E számtól fogva egészen az 1899. augusztus 4-én megjelent 31. számig *Peidl Gyula* van mint felelős szerkesztő a lapon kitüntetve, mert az eddigi szerkesztő, *Lipp Károly*, ötheti fogsághüntetését ülte le ez idő alatt. A 32. számban újra az előbbi jegyzés alatt jelenik meg a lap, úgymint: Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: *Lipp Károly*.) 1899. október 6-ától kezdve a lapot *Hornyánszky V. cs. és kir. udvari könyvnyomdája* állítja elő.

31. A czinkmaratás. Kemigrafia, fotoczinkografia, autotipia. Irtá *Ruzicska Gyula* nyomdai művezető. (Különlenyomat a *Grafikai Szemle* 1899. évfolyamából.) 8° 53 l. Kolozsvár, 1899. Ára 1 frt.

32. Akezidencziák gyűjteménye nyomdászoknak. Kiadja *Pusztai Ferencz*. III. sorozat. (Áll 75 műszedési mintalaphól.) Budapest, Pallas r.-t. nyomdája. Ára 5 frt.

33. A Kassai Könyvnyomdászok Egyesülete huszonötéves fennállásának története. 1874—1899. A kassai szaktársak megbízásából írta *Kapy Gábor*. 8° 55 l. Ries Lajos könyvnyomda és kiadóüzlet Kassán, 1899.

34. Az ipar történetéből. A nyomdászat kezdete. Irtá *Csizik Gyula*. Megjelent az Iparosok Olvasótára V. évfolyamának 9. számában. 18—30 ll. 9 ábrával. Budapest, 1899. Lampel Róbert (Wodianer F. és fia) könyvkereskedésének kiadása. Ára 30 kr.

35. Egy régi magyar könyv. Egy lap a XVII. század orvostörténelméből. *Győry Tibor* dr.-tól. (Az *Orvosi Hetilap* külön lenyomata.) 8° 7 l. Budapest, a Pesti Lloyd-társulat könyvnyomdája, 1899.

36. Ötven esztendő a magyarországi könyvnyomtatás közelmúltjából. Különös tekintettel az 1848—49-iki szabadságharcz idejére. Irta *Firtinger Károly*. Kiadta a Könyvnyomdászok Szakköre. Budapest, 1899. Első rész : A jelen század elejétől 1848-ig. 8° 112 l. Számos ábrával. (Megjelent mint a *Grafikai Szemle* melléklete 1898. november hótól 1899. december hóig. A munka II. része hasonló módon 1900. december hóban fog befejezést nyerni.) Pesti könyvnyomda-részvénytársaság nyomása.

EGYESÜLETI ÉLET.

E gyűjtő czim alatt közöljük az összes magyarországi nyomdászegyesületeket és köröket, természetesen legrészletesebben az *országos egyesülettel* foglalkozunk.

Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Egyesülete.

Székhely: *Budapest, VII., Dohány-utca 40.*

Az egyesület rokkant-, özvegy-, árva-, beteg-, munkanélküli és utassegélyző-pénztárra oszlik.

Elnök *Czettel Gyula*. — Számvivő-pénztáros *Steiner Adolf*. — Hivatalnokok: *Novitzky N. László, Zaka Lajos*.

Egyesületi orvosok a központban: *Dr. Mándoki Mór* (V., Kálmán-utca 17). — *Dr. Reich L.* (VIII., József-körút 78). — *Dr. Weber A.* (II., Fazekas-tér 3). — Rendelnek: délután ¹ 2—3-ig.

Az egyesület a budapesti központon kívül a következő *kerületekre* oszlik:

Arad: Elnök *Sugár József*; pénztáros *Buday Gyula*.

Brassó: Elnök *Gross F.*; pénztáros *Schneider Gyula*.

Debreczen: Elnök (betöltetlen); pénztáros *Török Ferencz*.

Kassa: Elnök *Rosa Viktor*; pénztáros *Nagy Sándor*.

Kolozsvár: Elnök *Czakó Lajos*; pénztáros *Kallós András*.

Nagyzeben: Elnök *Schuster V. F.*; pénztáros *Haiser György*.

Nagyvárad: Elnök *Perl István*; pénztáros *Friedmann Bernát*.

Pécs: Elnök *Taizs József*; pénztáros *Técsi István*.

Pozsony: Elnök *Hampel Mihály*; pénztáros *Korunka István*.

Szeged: Elnök *Zeisler Mór*; pénztáros *Böresök Sándor*.

Temesvár: Elnök *Parall Miksa*; pénztáros *Rammer Gergely*.

Kivonat a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Egyesülete alapszabályaiból.

A szerkesztőség egy több aláírással ellátott levelet kapott, a melyben azt kéri, hogy az idei Évkönyvben tegyünk közzé az anyaegyesületnek 1899. május 6-ától érvényben levő új alapszabályait is, mert a tagok legnagyobb része az egyesülettől kapottat elhanyagja és e miatt szükség esetén nem tudja magát mihez tartani. Ez a levél akkor érkezett, a mikor az Évkönyv már teljesen meg volt tördelve. De a szerkesztőség azért most is tekintetbe vette az olvasók kívánságait, s eltekintve a néhány napi késéstől, ha nem is szóról-szóra, mégis közöljük az alapszabályok ama részét, a mely *a tagokat érdekli*. Az első két szakaszt és az utolsó (harmadik) fejezetet, vagyis az 50—71. szakaszokat kihagytuk, mert azok úgyszólván az ügykezelésre vonatkoznak, a melyek inkább az elnökségeket, választmányokat és tisztviselőket érdeklik.

Az alapszabályoknak a tagokat érdeklő része a következőket tartalmazza :

A tagok kötelességei és jogai.

3. §. Az egyesület rendes és tiszteletbeli tagokból áll. *Rendes tag* lehet minden tanult és a magyar szent korona országaiban tartózkodó és foglalkozásban álló könyvnyomdász és betűöntő. Javítók és tömöntők csak akkor vétetnek föl, ha tanult betűöntők vagy könyvnyomdászok. Oly szaktársak, kik fölszabadulásuk után négy hét alatt lépnek be az egyesületbe, nem vétetnek orvosi vizsgálat alá ; míg az olyanok, a kik később jelentkeznek, az egyesületbe való belépésükkor kötelesek magokat az egyesületi orvos által megvizsgáltatni, s csak az esetben vehetők föl, ha tökéletesen egészségesek. A felvételi igazolványt, mely a fölveendő tökéletesen egészséges állapotát igazolja, az egyesületi orvos, hol ilyen nincs, a hatósági orvos állítja ki és bélyegmentes. A tag neve, családi állapota és a belépés napja az egyesületi hivatalnokok által a törzskönyvbe ígtattatik. Elutazó tagok pontosan teljesített befizetéseikről nyugtakönyvet kapnak, ha külföldre utaznak. Ha valamely tag más üzletet folytat, szabadságában áll járulékainak pontos befizetése által (a mit egyenesen a pénztárnoknál teljesít) jogait az egyesületben továbbra is érvényesíteni és így részesül is minden segélyben, kivéven a munkanélküli segélyt. Az ily tagok a rendes illetéket (140 fillér) fizetik. *Tiszteletbeli tagok* azok a nyomdatulajdonosok, a kik a náluk dolgozó összes egyesületi tagok

mindegyike után hetenkint 20 fillért fizetnek az egyesületi pénztárba. A tiszteletbeli tagok az egyesület igazgatása és kezelése körül ugyanazon jogokat élvezik, mint a rendes tagok; ellenben az egyesület bármely néven nevezendő segélyében nem részesülnek.

4. §. A tagok az üzleti pénztárnoknak fizetik a minden szombaton esedékes heti járulékot, a mely járulék nagysága a közgyűlés által határozatik meg. *A belegek és munkanélküliek nem fizetnek járulékot*, csak az esetben, ha a hét több mint három napján dolgoztak. A járulék jelenleg 140 fillérben van megállapítva, melyből a betegsegélyező-pénztárra 60 fillér, a rokkant-, özvegy- és árvapénztárra 30 fillér, a munkanélküliek és utazók pénztárára 50 fillér esik. (A közgyűlés különben az összegek fölosztását, a különféle osztályok igényeihez képest, magának föntartja.)

5. §. Minden tanult könyvnyomdász és betűöntő, ha felszabadulása után négy hét alatt lép az egyesületbe, 2 korona, minden más esetben 6 korona beiratási illetéket fizet. A beiratási díj 1, illetőleg 2 koronás részletekben is törleszhető. Az újonnan belépő csakis a beiratási díj teljes lefizetése után lesz az egyesület tagjává. A ki a beiratási illeték egymásutáni, hetenkinti törlesztését elmulasztja, az általa már befizetett összeg az egyesület javára esik s az illető az egyesülethől önként kilépettnek tekintetik. Kivételt képez az, midőn valaki időközben munkanélkülivé vagy beteggé lesz; kondícióhalépés esetén azonban köteles az ily tag a beiratási illeték törlesztését azonnal megkezdeni, ellenesethen tagsági joga megszűnik s a már azelőtt befizetett illetékek is az egyesület javára esnek. Ha valamely szaktárs a felszabadulása utáni első négy hétben kondíció nélkülivé lesz s az egyesületbe való belépési szándékát a pénztárosnak ez idő alatt bejelentette, ha ismét foglalkozást kap, az egyesületbe 2 korona beiratási illetékkal s orvosi felülvizsgálat nélkül vehető fel. Megjegyzendő azonban, hogy a beiratási illetéket köteles a munkahalépés első hetében lefizetni, ellenkező esetben a kedvezménytől elesik.

6. §. Minden tag fölvétele a pénztáros által történik, hitelesítve azonban csak a választmány által lesz. A kiknek fölvétele a választmány által nem hagyatik jóvá, azoknak a már netán befizetett járulékok visszaszolgáltatnak. A választmány nem köteles a belépni óhajtó elutasításának okát indokolni. Olyanok, kiket más nyomdász-egyesület kizárt, nem vehetők fel mindaddig, míg az illető egyesület a kizárási határozatot meg nem szünteti. A kölcsönösségben levő egyesületek tagjai, ha ideutazásuk után nyolcz nap alatt a heti illeték fizetésére jelentkeznek és nyugtakönyvüket átadják a pénztárosnak, rendes tagokul tekintetnek; ellenkező esetben megszűnik tagsági joguk. Az egyesületbe belépni óhajtó szaktárs neve, születési és felszabadulási éve és helyének kitüntetésével, egy budapesti nyomdász-szaklapban közzeendő. Ennek megtörténte nélkül tagnak senki sem vehető föl. A belépni óhajtó személye elleni esetleges ellenvetések a megjelenéstől számított 14 nap alatt a pénztároshoz intézendők. A velünk kölcsönösségben álló külföldi nyomdász-

egyesületek ideutazó tagjainak neve szintén közzéteendő, ha a kölcsönösség alapján lépnek be.

7. §. A *katonasághoz* szolgálatra behivottaknak uti költségre igényök nincs, ha azonban visszatértük után a tagsági járulék továbbfizetésére jelentkeznek, előbbi joguk épségben marad. — A *fégyvergyakorlatra* behivottak távollétük (szolgálatuk) ideje alatt nem fizetnek illetéket, ha azonban visszatértük után megbetegszenek vagy rokkantakká válnak, a segélyre jogosultak, ha erre alapszabályszerű joguk is van. Oly tagoknak, kik háború idején fegyver alá hivatnak, vagy ha a tényleges szolgálatban levők (rendes hadseregnél vagy póttartaléknál) szolgálati idejük alatt munkaképtelenné válnak, nincs igényük semminemű segélyre. — A katonasághoz szolgálatra bevonuló tagok kötelesek ezt a pénztárosnak azonnal bejelenteni. A kik ezt elmulasztják, azok önként kilépetteknek tekintetnek s jogaik megszűnnek. A katonaságtól való elbocsátás nyolcz nap alatt bejelentendő, ellenesethen a tagsági jog megszűnik. A kik a tényleges szolgálati időn túl is a katonaságnál önként benmaradnak, azok önként kilépetteknek tekintetnek.

8. §. A ki hatheti illetékkal hátralékban van, mindaddig, míg hátralékát ki nem fizeti, a temetési segélyen kívül semmiféle más segélyben nem részesülhet. A ki tízheti illetékkal hátralékban van, az az illető lapban történt egyszeri felszólítás után a pénztáros által töröltetik. A felszólított köteles összes hátralékát a felszólítást követő négy hét alatt úgy törleszteni, hogy három hétnél több hátraléka ne legyen. A munkanélküli tagok kötelesek minden három héten jelentkezni. A ki nyolcz héten át nem jelentkezik, az egyszeri felszólítás után törlendő. Törölt tagok újból való felvétele csak a 3—6. §-oknak az új tagokra vonatkozó módzatai szerint történhetik. Az egyesületi vagyont s az egyesületet megkárosító, vagy a törvényszék által polgári jogai elvesztésére ítélt tag az egyesületből kizárható. A mely tag foglalkozásban áll s ez alkalommal tagságát az illető nyomda pénztárosának vagy ennek hián a hivatalnokoknak be nem jelenti, szintén törlendő.

9. §. Minden tag, hogy valamely segélyben részesülhessen, köteles a beiratási díjon kívül járulékait az alább meghatározott heteken keresztül befizetni. E járulékok kiegyenlítésének ideje sem előrefizetés által nem rövidíthető, sem pedig a hátralék-hetek utólagos kifizetése nem számíttatik be. Ha valamely tag bármiféle segélyt jogtalanul vesz fel, köteles azt visszafizetni, ellenkező esetben töröltetik és a fölvelt összeg bíróságilag hajtatik rajta be. Míg a tag a jogtalan segélyt vissza nem fizeti, addig más segélyt nem kaphat. A pénztáros köteles a segélyösszezből a tagnak hátralékát levonni.

10. §. A segélyek csak az ellenőr-hivatalnok utalványára nyugtatvány mellett fizettetnek ki és harmadik személyek által soha le nem foglalhatók.

11. §. A szakosztályok külön alappal rendelkeznek és pénzeik a főkönyvekben elkülönözve könyveltetnek és kezeltetnek.

12. §. Ha a tagnak alapos kételye van az iránt, hogy az évi jelentésben

kimutatott adóssága nem felel meg a valóságnak, vagy befizetett illetékei nem helyesen könyveltettek el, ez esetben az erre meghatározott időben az egyleti hivatalnokokhoz fordulhat, a kik törzslapját a nyugtákkal és lajstromokkal összehasonlítják s az eredményről értesítik. Minden tag maga köteles — saját költségén — bármiféle segélyének fölvételéről gondoskodni. Az alapszabályok bármelyik pontjának be nem tartása a segély időleges megvonását vonja maga után.

Az egyesület beosztása.

Beteg- és halálesetekben segélyző szakosztály.

13. §. A tagnak betegsége esetén, ha felszabadulása után az első négy hétben lépett be, 26 heti befizetés után igénye van jelenleg hetenkint 14 korona, naponkint 2 korona táppénzre, egy egész éven (52 hét) át. A kik később lépnek be, azok 52 heti befizetés után részesülnek a segélyben. Ha az orvos által egészségesnek jelentett tag 13 hét alatt ismét megbetegszik, ez esetben a segélyt az előbbi megbetegedés kezdetétől folytatólag kapja. Elhalt tagok után esedékes segélyre csakis az elhunyt tag *törvényes örökösének* van joga. A pénztáros által eszközölt levonások mindig a tag által kiállított nyugtára irandók. Ha a beteg az egyesületi orvos által végleg nem jelentetett egészségesnek vagy saját kívánatára nyilvánított munkaképesnek, — mely tény az egyesületi orvos és pénztáros által följegyzendő — újabb betegség esetén csak folytatólagos segélyt kap. Ha az önként dolgozni menő beteg tag egy egész éven (52 hét) át megszakítás nélkül dolgozik (nyomdában vagy betűöntődében) a nélkül, hogy közben beteg lett volna, akkor az illető meggyógyúlnak tekintendő. Ha a beteg 52 heti segélyezés után sem gyógyúl föl, akkor munkaképesé nyilvánításáig, vagy pedig a rokkantak állományába való fölvételéig vagy elhalálzásáig napi 1 korona segélyben részesül. Ha az illető beteget az egyesületi orvosok időközben véglegesen munkaképtelennek nyilvánítják, úgy az mint rokkant, az őt megillető segélyben vagy végkielégítésben részesül.

14. §. A betegek jelentkezése a központokban az egyesület valamelyik orvosánál személyesen, vagy ajánlott levelező-lapon történik, a lakás és foglalkozás helyének feltüntetésével. A jelentkezés napja lévén a segélyezés kezdetéül tekintendő.

15. §. *Vidéken dolgozó tagok* megbetegedésük napján küldik be központi pénztárosuknak az orvosi bizonyítványt, mert a postabélyeg kelte az irányadó a segélyezés kezdeténél. Kétes esetekben a vidéki tagok kötelesek — az egyesület költségén — a központi orvos vizsgálatának magokat alávetni.

16. §. Szándékosan okozott betegség esetén a tagnak nincs igénye segélyre.

17. §. Oly tagok, kik az egyesület fölvételi utalványával valamely kórházban ápoltnak, segélyt nem kapnak, kivéve, ha ilyen a gyógyköltségek-

ből mint fölösleg fönmaradna, mely nekik folygyógyulásukkor kiszolgáltattatik. A kórházi költség naponkint 2 koronánál több nem lehet.

18. §. Az a beteg, a kinek az egyesületi orvos fürdölátogatást vagy vidéken való tartózkodást ajánl, ezt — az egyesületi orvos bizonyítványának átadása mellett — a választmánytól kérheti. Az orvos csak oly fürdőt vagy más helyet ajánlhat, a mely fekvésénél fogva határozottan előnyösebb, mint az a hely, a hol a beteg dolgozik. Ellen esetben az nem engedélyezhető. Fürdön vagy falun való tartózkodásra csak azok kaphatnak engedélyt, a kik már előbb fel voltak véve a betegállományba. Fürdőhasználás vagy vidéken való tartózkodás legfőlebb hat hétre engedélyeztetik. E határidő letelte után köteles a beteg tag az egyesületi orvosnál ismét jelentkezni, kinek jóváhagyása után legfőlebb négy heti további tartózkodásra nyerhet még engedélyt. Más foglalkozásnál levők csak akkor tarthatnak igényt segélyre, ha betegségük miatt foglalkozásukban gátolva vannak, mely tény az egyesületi orvos által igazolandó.

19. §. A választmánynak és az egyesület hivatalnokainak mindenkor jogában áll a betegsegélyt élvező tag betegségéi állapotáról az egyesületi orvostól tájékozást szerezni, továbbá, ha egy beteg az egyesületi orvos utasításait nem követi, avagy gyógyulását gátló cselekedetet követ el, vagy kicsapongó életmódot folytat, az illetőtől a betegsegélyt 2—4 heti időtartamra megvonni. Ha a betegnek az orvos szabadban való mozgást ajánl, úgy ez köteles a meghatározott időt pontosan betartani; korcsmákban és más helyeken való időzés tilos, s a vétőtől a segély 2—4 hétre szintén megvonatik.

20. §. Utazás alkalmával megbetegedettek az egyesület költségén kórházban ápoltnak, de a kórházi költségekből esetleg fönmaradó fölöslegre nincs igényük. Azon utazók, kiktől kitudódik, hogy más egyesülethől — ha az ezzel az egyesülettel kölcsönösségben van is — már betegen utaztak el, nem részesülnek semmi segélyben, illetőleg az előbbi egyesülettől követeljük a segélyt.

21. §. Ha az egyesület valamely tagja elhalálozik és a 13. §. szerinti betegsegélyre is már jogosult volt, ez esetben 100 korona temetkezési költség fizettetik ki hátrahagyott családjának. Ha ilyenek nem volnának, akkor az egylet veszi át a tisztességes eltemettetésről való gondoskodást, a netalán fönmaradó fölösleg a pénztárba folyván vissza.

Rokkantségely.

22. §. A rokkantság, vagyis a könyvnyomdászati, betűöntői vagy más, az illető tag által folytatott foglalkozásra való teljes képtelenség két egyleti orvos és egy, az illető betegségének megfelelő szakorvos által kimutatandó, jogérvényesen azonban csak választmányi határozattal mondható ki.

23. §. Készakarva okozott rokkantság semmiféle segélyre nem jogosít.

24. §. Ha a betegnél rokkantság észleltetik, akkor a betegsegély tőle azonnal elvonatik s a beteg rokkantnak nyilváníttatik.

25. §. Oly tagoknak, kik tőlünk elutazván, ugyanily czélú nyomdász-egyesület hiányában ott nem volt alkalmuk ily egyesületnek tagjaivá lenni, visszatértük alkalmával a nálunk már korábban befizetett illetékei érvényben maradnak.

26. §. A *rokkantsegély* jelenleg a következő: *I. osztály*: A kik fölszabadulásuk után az első négy héthen léptek az egyesületbe, 10 évi tagság, vagyis 520 teljesen befizetett hét után hetenkint 10 korona; 15 évi tagság, vagyis 780 teljesen befizetett hét után hetenkint 12 korona; 25 évi tagság, vagyis 1300 teljesen befizetett hét után hetenkint 14 korona segélyt kapnak. — *II. osztály*: A kik fölszabadulásuk után később lépnek be, csak 15 évi tagság után kapnak segélyt, még pedig a következőkép: 15 évi (780 hét) tagság után 10 koronát, 20 évi (1040 hét) tagság után 12 koronát, 30 évi (1560 hét) után pedig 14 koronát. Az oly tagok, a kik valamely kölcsönös-ségi egyesülethől lépnek egyesületünkbe, csak oly magas segélyt kapnak, mint a mennyit az az egyesület nyújt, a hol legutoljára voltak tagok. Kivételt képeznek azonban akkor, ha itt már 520 hetet befizettek.

27. §. Betegsegélyre a rokkantoknak nincs igényök, a 100 korona temetési járulékot azonban megkapják. A rokkantak, ha esetleges özvegyeiknek és árvaiknak az alapszabályszerű illetményt biztosítani akarják, az ez osztályra eső illetéket fizethetik. Az illeték nem fizetése e segélyről való lemondásnak tekintetik.

28. §. A rokkantak a segélyt bármely helyen tetszésük szerint élvezhetik és az ottani helyhatóságoknak élethenlétök és munkaképtelenségükről szóló bizonylata mellett saját költségükre, havonkint vagy hetenkint fölvehetik.

29. §. Azok a tagok, kik két egyesületi orvos és egy szakorvos által teljesen munkaképteleneknek nyilváníttatnak, tíz éven alóli, de legalább öt évi tagság után végkielégítésül 100 koronát kapnak.

30. §. A rokkantsegély kifizetése megszűnik, ha a rokkant ismét munkaképesé lett, vagyis a rokkantság előtti foglalkozását ismét folytathatja.

31. §. Ez alapszabály életbelépése alkalmával létező összes tagok az I. osztályba soroztatnak s a jelenleg rokkantállományban levők eddig élvezett segélyöket tovább is kapják.

Özvegysegélyezés.

32. §. Valamely tag elhalálózásával annak törvényes neje, ha pedig az elhalt tag nőtlen s édes anyjának egyedüli keresetképes támasza volt, akkor az özvegy édes anyja özvegyi végkielégítést kap. Oly özvegyeknek, kik az elhalálózottól különválva éltek s így őt betegségben nem ápolták, e segélyre joguk nincs. A rokkantak özvegyei csak az esetben kaphatnak özvegyi végkielégítést, ha a házasságkötés az elhalt férj rokkantá léte előtt történt. Az

özvegysegély 5 évi (260 hét) tagság után 50 korona, 10 évi (520 hét) tagság után 400 korona és 20 évi (1040 hét) tagság után 500 korona és egyszer-smindenkorra szól. Oly tag özvegye, kinek férje valamely a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Egyesületével kölcsönösségben álló egyesülethől lépett át hozzánk, csak annyi segélyt kap, a mennyit az az egyesület nyújt, hol férje legutóbb tag volt. Kivételt képez az az eset, ha a férj itt már 260 hetet befizetett.

Árvasegély.

33. §. Az árvasegélyre az elhalt tagnak törvényes édes gyermekei birnak igényvel. Az anya újra férjhezmenetele esetén az árvákat illető minden további segélyezés az egyesület részéről megszűnik.

34. §. Az árvasegély, mely az atya elhalálózása napjától számítva havonkint fizetendő ki, jelenleg az atya 10 évi (520 hét) járulék-befizetése után gyermekenkint egy óra 8 korona, mi a segélyezett árvák 14-ik éveig tart. (Ha az atyának elhalálózása a hónap első felében történik, az árvasegély azonnal folyóví tétetik, míg az esetben, ha az elhalálózás a hónap második felében történik, a segély csak a rá következő hó elsejétől jár.) Az olyan árvák, a kiknek atyja valamely kölcsönösségben levő egyesülethől jött hozzánk, csak oly segélyben részesülnek, mint a minőt az az egyesület ad, a hol atyjuk utoljára tag volt. Kivétel az, ha atyjuk 520-szor itt is befizetett.

35. §. A segély csupán az özvegy anyának, vagy gyámnak, a gyermekek életbenlétét az illetékes hatóság által láttamozott hitelesítő bizonyítvány benyújtásával fizettetik ki. Az árvasegély az erre jogosítottnak költségére bármely helyen fölvehető, azonban az árvák életéről és tartózkodásáról, valamint az anya özvegyiségéről az illető helyhatóság bizonyítványát kell havonkint beküldeni. A rokkantak árvái csak az esetben kaphatnak árvasegélyt, ha elhalt édes atyjoknak rokkantságuk előtt kötött házasságából származnak.

36. §. Árva gyermekek, kik nyilvános költségen ápoltatnak, míg e viszony tart, segélyre számot nem tarthatnak; azonban a 14-ik év elérésekor, ha egyébként az árvasegélyre jogosítva lettek volna, 100 korona segélyben részesülnek, mely összeg csakis az özvegy anyának, illetőleg a gyámnak fizettetik ki.

37. §. Oly egyleti tagok gyermekei, kik $7\frac{1}{2}$ évi befizetés után lesznek árvákká, végkielégítést kapnak és pedig: egy árva után 40 koronát s minden további után 20—20 koronát, föltéve, hogy 14-ik életévüket még el nem érték.

Uti segély.

38. §. Minden szaktárs, ki beiratási díját már lefizette s a fölszabadulása utáni első négy hétben lépett a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Egyesületébe, vagy valamely, ez egyesülettel kölcsönösségben álló

nyomdászegyesülethe, az utazási szabályzatban meghatározott városokban uti segélyt nyer, ha utolsó foglalkozási helyén kiállított nyugtakönyve vagy utazási igazolványa rendben találtatik. Oly szaktársak azonban, a kik nem mindjárt fölszabadulásuk után négy hétre léptek az egyesülethe, a beiratási díjon kívül még 13 heti befizetést is tartoznak kimutatni, hogy az uti segélyben részesülhessenek. Ugyanily szabály alá esnek a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Egyesületével kölcsönösségben álló külföldi nyomdász-egyesületek ideutazó tagjai is. Az uti segély naponként 120 fillér, s az érvényben levő utazási szabályzatban megállapított kifizető-állomásokon fizetetik ki.

39. §. Egy tag sem kaphat igazolványt és nyugtakönyvet, ha kondícióból származó hetekkel vagy jogtalanul fölvetett segély visszafizetésével tartozik. Az igazolvány kikérése előtt az ily tartozás okvetlenül törlesztendő. Az utazási szabályzat betartása minden utazóra nézve kötelező.

40. §. Az utazási segély egyfolytában 180 napig tart. Ennek lejárta esetén a segélyezés megszűnik. A segélyt újra élvezheti a tag a következő esetekben: *a)* ha a lejárat óta 13 hetet dolgozott és befizetett; *b)* ha 26 hétig az országhól távol külföldön utazott; *c)* ha 120 napnál rövidebb időig tartott utazás után kondícióba lép s hatheti szakadatlan kondícióban állás után újra elutazik.

Munkanélküliek segélyezése.

41. §. A munkanélküliek pénztárából való segélyezésre a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Egyesületének tagjai a következőkép igényelhetnek segélyt: *a)* a kik a fölszabadulásuk utáni négy hét alatt lettek az egyesület tagjaivá, de legalább 52 hetet befizettek; *b)* a kik nem fölszabadulásuk után négy hét alatt lettek az egyesület tagjai, de legalább 104 hetet befizettek. Külföldről ideutazók, kik utolsó foglalkozásukkor valamely velünk kölcsönösséget gyakorló egyesületnek voltak tagjai, 26 heti tagság után kapnak segélyt, de csak úgy, ha már azon egyesülethe is fizettek be 52 hetet a munkanélküli pénztárba, a melynek előbb tagjai voltak. Ha az illetők netán már előbb voltak a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Egyesületének tagjai, úgy 13 heti befizetés után jogosítvak segélyre, de csak az esetben, ha e 13 héttel van már nekik 52 vagy 104 nálunk befizetett hetök. A segélyre jogosultsághoz szükséges, hogy a tag az üzlet részéről történt 14 napi fölmondási idő kitéltése után lépett ki munkából. Oly tagok, kik a fölmondási időre járó fizetésüket előre kikapták s azonnal kiléptek, csak a fölmondási határidő lejárta után jogosultak e segélyre.

42. §. Esetleges munkabeszüntetések (sztrájkok) alkalmával az egyesület nem nyújt munkanélküli segélyt. (L. Ipartörvény 144. §.)

43. §. A kik fegyvergyakorlatra behívás következtében lesznek munkanélküliekké, visszatértük után segélyt kapnak.

44. §. Segélyben részesülésre jogosítva vannak azok a munkából önkéntesen kilépett tagok is, kik kilépésöket azzal igazolják, hogy az ipartörvény 95. §-ában felsorolt esetek valamelyike főforog. (L. munkakönyv.)

45. §. E pénztárt igénybe vevő minden tag köteles az állomásközvetítőnél neki följánlott foglalkozást elfogadni. Azonban alapelvül szolgál, hogy egy nő tag lakhelyén kívül saját akarata nélkül munkát elvállalni ne kényszeríthessék. Gyenge testalkatúak nem kényszeríthetők, hogy napi lapoknál való alkalmazást éjjeli szolgálattal elfogadjanak.

46. §. A segélyösszeg naponként 160 fillér s egyfolytában 91 napig tart. [Három napnál rövidebb ideig tartó munkanélküliség esetén segély nem adható. A segély a jelentkezés napján veszi kezdetét s mindig a hét szombatján fizettetik ki.]

47. §. Ha a segélyt élvező a segélyezés időtartama alatt munkába lép s a foglalkozásban levés egyfolytában legalább 26 hetet ki nem tesz, akkor a segélyt csak folytatólagosan kapja addig, míg a 91 nap le nem telt. A mely tag a 91 napi munkanélküli vagy a 30 korona elutazási segélyt már fölvette, az újabb segélyre csak 26 heti befizetés után jogosult. A segély csak azon városban élvezhető, a hol a tag legutóbb foglalkozásban állott. Ha a tag a segély élvezését elutazás következtében félbeszakítja, akkor a segélyt folytatólagosan csak úgy kaphatja egy más városban, ha családja állandóan abban a városban lakik. A mely tag a segélyezés időtartama alatt, bár csak fél napig is tartó foglalkozást eltitkol, attól a segélyezés az egész segélyezési időtartamra megvonatik. Ha valamely munkanélküli segélyt élvező tag a segélyélvezés ideje alatt munkába lép s a foglalkozásban levés hat hetet túl nem halad, akkor a 46. §. [ ] közt foglalt rendelkezése hatályon kívül helyeztetik.

48. §. Ha oly tag utazik el, kinck a munkanélküli segélyre alapos igénye van, 30 korona uti költséget kap. Ha a tag már munkanélküli segélyben részesült, uti költségre nem tarthat igényt, valamint az esetben sem, ha biztos kondícióba megy. Ha egy egyleti tag, ki az uti költséget megkapta és hat hét lefolyása előtt ugyanazon városba visszatér s ez idő alatt ott munkát kap, köteles azt öt hét alatt visszafizetni. A tényleges katonai szolgálatra (a rendes hadsereghez vagy a póttartalékhoz) bevonultak visszatértükkor csak 13 heti a nyomdásztnál töltött foglalkozás és befizetés után kaphatnak munkanélküli segélyt, de csak az esetben, ha a katonasághoz történt bevonulásuk előtt ezen pénztárba 52, vagy 104 teljes hetet már befizettek.

49. §. Oly tagok, kik más foglalkozásra térnek s mindamellett az egyesületnek továbbra is tagjai maradnak, csak akkor jogosítvák a munkanélküli segélyben való részesülésre, ha a nyomdászathoz visszatérnek s itt legalább 26 hetet már foglalkozásban töltöttek és huszonhatszor ez alaphoz járultak is, föltéve, hogy befizetéseikkel a más foglalkozásra térés előtt már legalább 52, illetőleg 104 heti járulékkal járultak e pénztárhoz. Ha valamely tag a segé-

lyezés ideje alatt megbetegszik, ez esetben a segély a betegség tartamára elmarad. — A betegség után kapott segély az előbbi segély folytatásának tekintetik. A segélyezéseknél a hét vasárnapal kezdődik és szombattal végződik. Ha tehát egy tag szombaton lép ki a munkából, akkor neki a vasárnap kifizetetik, mint első munkanélküli nap; ha pedig a segélyezett héttől lép munkába, akkor a segélyezés az előző hét szombatjával végződik. Minden tag köteles munkából való kiléptét az erre szolgáló blankettán az egyesület hivatalnokainak (vidéken a pénztárosnak) két nap alatt bejelenteni. A blankettának tartalmaznia kell a kilépés okát s az az üzleti pénztáros által is aláírandó.

Az utassegély Magyarországon.

Alább közöljük a magyarországi viatikumkifizető-helyeket. E kimutatás szerint az utas egyik helytől a másikig *legfeljebb* csak annyi napdíjat igényelhet, a mennyi arra a mellettes számban meg van állapítva. (Pl.: *Aradtól Szegedig* 4 nap.)

Az *utazási igazolványra* külföldön (Horvátországot is beleértve) utassegélyt nem fizetnek, *könyvét* tehát mindenki — ki külföldre megy — vegye ki.

Magyarországon az utas — a megtett út után — a következő maximális díjat kapja:

Aradtól	Nap	Budapesttől	Nap
Szegedig	4	Esztergomig	2
Nagyváradig	5	Balassagyarmatig	3
Temesvárig	2	Székesfehérvárig	3
Gyomáig	4	Kecskemétig	4
Nagyszebenig (Déván át)	10	Miskolczig (Gyöngyös, Mezőkövesd vagy Egeren át)	7
Beszterczétől		Szolnokig	4
Kolozsvárig	6	Győrig	5
Marosvásárhelyig	4	Debreczentől	
M.-Szigetig (Nagybányán át)	8	Ungvárig	6
Debreczenig (Zilah v. Margitán át)	11	Beszterczeig (Zilah v. Margitán át)	11
Brassótól		Szolnokig	5
Segesvárig	5	Nagyváradig	3
Nagyszebenig	5	Máramarosszigetig (Szatmárnémetin át)	9
Határ—Predealig	1	Miskolczig	4
B.-Gyarmattól		Gyomáig	4
Szolnokig	6	Kassaig	6
Nyitraig	4	Esztergomtól	
Esztergomig	3	Balassagyarmatig	3
Budapestig	3	Nyitraig	4
Selmeczbányáig	3	Budapestig	2
Lőcséig (Rozsnyon át)	8		

Nap

Veszprémig	5
Győríg	4
Selmeczbányaig	4

Gyomától

Kecskemétig	4
Debreczenig	4
Nagyváradig	4
Aradig	4
Szegedig	4
Szolnokig	2

Gyórtól

Pozsonyig	3
Nyitraig	4
Veszprémig	3
Székesfehérvárig	3
Esztergomig	4
Szombathelyig	4
Budapestig	5
Sopronig	3
Nagykanizsáig (Pápán át)	7

Kassától

Ungvárig	4
Határig (Orló)	4
Debreczenig	6
Lőcséig	3
Miskolczig	3

Kecskeméttől

Budapestig	4
Gyomaig	4
Szegedig	3
Szegzárdig	5
Szolnokig	2
Székesfehérvárig	5

Kolozsvártól

Máramarosszigetig (Deésen át)	7
Beszterczéig	6
Nagyenyedig	3
Marosvásárhelyig	4
Nagyváradig	6

Lőcsétől

Kassáig	3
Balassagyarmatig (Rozsnyón át)	8
Miskolczig (Rozsnyón, Tornán vagy Putnokon át)	6
Turócszentmártonig	6
Selmeczbányaig	7
Határ — Neumarktnál	4

Lugostól

Nap

Nagyszébenig (Hátszezen át)	8
Verseczig	5
Temesvárig	3

Marosvásárhelytől

Segesvárig	2
Nagyszébenig (Medgyesen át)	6
Kolozsvárig	4
Nagyenyedig	3
Beszterczéig	4

Máramarosszigettől

Beszterczéig (Nagybányán át)	8
Ungvárig	7
Kolozsvárig (Deésen át)	7
Debreczenig (Szatmárnémetin át)	9

Miskolcztól

Kassáig	3
Ungvárig	6
Lőcséig	6
Budapestig (Gyöngyös, Mezőkövesd vagy Egeren át)	7
Selmeczbányaig (Losonczon át)	7
Debreczenig	4

Nagyváradtól

Debreczenig	3
Kolozsvárig	6
Gyomaig	4
Aradig	5
Szegedig (Békéscsabán át)	7

Nagykanizsától

Pécsig	5
Szombathelyig	4
Szegzárdig	6
Veszprémig	5
Győríg	7
Határ—Polsterauig	2
Határ—Varasdínig	2

Nagybecskerekettől

Temesvárig	4
Szegzárdig (Baján át)	8
Szegedig	5
Ujvidékig	2
Verseczig	4
Pécsig (Zomboron át)	8
Pancsovaig	3

Nyitrától

Győríg	4
Pozsonyig	4

	Nap
Selmezbányáig	3
Esztergomig	4
Balassagyarmatig	4
Turócszentmártonig	5
Vlarpassig	5

Nagyenyedtől

Marosvásárhelyig	3
Nagyszebenig	4
Kolozsvárig	3
Segesvárig	4

Nagyszebentől

Kolozsvárig	6
Lugosig (Hátszegen át)	8
Brassóig	5
Nagyenyedig	4
Marosvásárhelyig (Medgyes felé)	6
Segesvárig	4
Aradig (Déván át)	10

Pancsovától

Verseczig	3
Nagybeckerekig	3

Péctől

Szegedig	7
Nagybeckerekig (Zomboron át)	8
Szegzárdig	2
Ujvidékig	8
Nagykanizsáig	5
Veszprémig	6

Pozsonytól

Sopronig	3
Nyitraig	4
Győrre	3
Turócszentmártonig	8

Selmezbányától

Balassagyarmatig	3
Nyitraig	3
Esztergomig	4
Turócszentmártonig	3
Miskolczig (Losonczon át)	7
Lőcséig	7

Soprontól

Pozsonyig	3
Szombathelyig	2
Veszprémig	6
Győrre	6
Határ—Bruckig	2
Határ—Neudörflig	1

Szegedtől

	Nap
Kecskemétig	3
Nagybeckerekig	5
Aradig	4
Szolnokig	5
Temesvárig	5
Ujvidékig	6
Gyomáig	4
Szegzárdig	6
Pécsig	7
Nagyváradig (Csabán át)	7

Szegzárdtól

Nagybeckerekig (Baján át)	8
Kecskemétig	5
Pécsig	2
Nagykanizsáig	6
Szegedig	6
Székesfehérvárig	4
Veszprémig	5

Szolnoktól

Debreczenig	5
Budapestig	4
Kecskemétig	2
Gyomáig	2
Szegedig	5
Balassagyarmatig	6

Segesvártól

Marosvásárhelyig	2
Brassóig	5
Nagyenyedig	4
Nagyszebenig	4

Székesfehérvártól

Budapestig	2
Veszprémig	2
Szegzárdig	4
Kecskemétig	5
Győrre	3

Szombathelytől

Sopronig	2
Győrre	4
Veszprémig	5
Nagykanizsáig	4
Gyanafalváig (Jennersdorf)	3

Temesvártól

Aradig	2
Szegedig	5
Lugosig	2
Verseczig	3
Nagybeckerekig	4

Turócszentmártontól	Nap		Nap
Pozsonyig	8	Miskolczig	6
Nyitraig	5	Határ—Vereckéig	4
Selmeczbányáig	3	Versecztől	
Lőcséig	6	Temesvárig	3
Határ—Jablunkáig	3	Lugosig	5
Határ—Viarapasig	4	Pancsováig	3
Határ—Morvakarloviczig	4	Nagybecskerekig	4
Határ—Neumarktig	4	Veszprémtől	
Ujvidéktől		Sopronig	6
Szegedig	6	Szombathelyig	5
Nagybecskerekig	2	Győrig	3
Pécsig	8	Szegzárdig	5
Ungvártól		Kanizsáig	5
Kassáig	4	Esztergomig	5
Máramarosszigetig	7	Pécsig	6
Debreczenig	6	Székesfehérvárig	2

Jegyzet: A mely útirány valamely városon való átutazáshoz van kötve, azt a várost az utas érinteni s ezt hitelesen igazolni köteles, ellenesetben viatikumot azért az útért nem kaphat. — A határállomások úgy vannak kombinálva, hogy az utas már onnan kezdve kapja a viatikumot a külföldi egyletektől.

Utassegély-kifizetők.

- Arad:* Buday Gyula, Részvényomda, d. e. 11—12-ig, d. u. 4—6-ig.
Budapest: Novitzky László, VII., Dohány-utca 40, d. e. 10—11-ig, d. u. 4—5-ig.
Brassó: Schneider Gyula, Gött-nyomda, d. e. 10—12-ig, d. u. 3—5-ig (vasárnap Altstadt 57., d. e. 11—12-ig).
Balassa-Gyarmat: Kiss Gyula, Részvényomda, d. e. 9—10-ig, délután $\frac{1}{2}$ 6—6-ig.
Besztercze: Gellner Gusztáv, Gellner-nyomda, délelőtt $\frac{1}{2}$ 12—12-ig, délután $\frac{1}{2}$ 6—6-ig.
Déva: Rácz Lajos, Kroll-nyomda, az átutazást igazolja d. e. 11—12-ig.
Deés: Pongrácz Antal, Demeter és Kiss-nyomda, az átutazást igazolja délelőtt 11—12-ig.
Debreczen: Török Ferencz, városi nyomda, d. e. 10—12-ig, d. u. 3—5-ig (vasárnap Kisvárad-utca, Verseny-vendéglő, d. e. 9—11-ig).
Esztergom: Zeke József, Buzárovits-nyomda, d. e. 10—12-ig, d. u. 3—5-ig (vasárnap 12—2-ig ugyanott).
Gyoma: Augenföld Miksa, Kner-nyomda, d. e. $\frac{1}{2}$ 12—12-ig, d. u. $\frac{1}{2}$ 6—6-ig.
Győr: Németh Kálmán, Pannonia-nyomda, d. u. 1— $\frac{1}{2}$ 2-ig, d. u. 6—7-ig (vasárnap d. e. 9—10-ig ugyanott).

- Kassa*: Lukács Gusztáv, Riesz-nyomda, d. e. 10—12-ig, délután 3—5-ig (vasárnap Fő-utca 66, I. em. 13, délben 12—2-ig).
- Kolozsvár*: Kallós A., Ajtai-nyomda, délben 12—1-ig, d. u. 6—7-ig.
- Kecskemét*: Mádi S., Tóth-nyomda, d. e. 11—1-ig, d. u. 3—4-ig.
- Losonc*: Bandzi S., Kármán-nyomda, az átutazást igazolja d. e. $\frac{1}{2}$ 11—12-ig.
- Lőcse*: Henkerich L., Sauter-nyomda, d. e. 11—1-ig, d. u. 6—7-ig (vasárnap 12—2-ig ugyanott).
- Lugos*: Husvéth Emil, Templom-utca 10. sz., d. u. $\frac{1}{2}$ 1— $\frac{1}{2}$ 2-ig, d. u. 6—7-ig.
- Máramaros-Sziget*: Völcker Ottó, Siehermann-nyomda, d. e. 10—12-ig, délután 3—5-ig (vasárnap délben 12—1-ig Uri-utca 42).
- Miskolc*: Ludvig I., Forster, Klein és Ludvig-nyomda, d. e. 10—12-ig, délután 3—5-ig (vasárnap d. e. 8—10-ig ugyanott).
- Marosvásárhely*: Szathmáry Lajos, ev. ref. főisk. nyomda, d. e. 11—12-ig, d. u. 5—6-ig (vasárnap d. e. 11—12-ig Kazinczy-utca 2).
- Nagy-Becskerék*: Schneller Ede, Pleitz-nyomda, d. e. 10—12-ig, d. u. 3—5-ig (vasárnap Kigyó-utca, Folveth-vendéglő, d. e. 11—12-ig).
- Nagy-Enyed*: Kovács Károly, Várszeg-utca 84, d. e. 12—1-ig.
- Nagyszombat*: Haiser György, Drotteff-nyomda, d. e. 10—12-ig, d. u. 3—6-ig (vasárnap délben $\frac{1}{2}$ 1— $\frac{1}{2}$ 2-ig Bahnhof).
- Nyitra*: Bauer Ágoston, özv. Huszár J.-né nyomdája, d. e. $\frac{1}{2}$ 12—12-ig, délután $\frac{1}{2}$ 6—6-ig (vasárnap d. e. 11—12-ig ugyanott).
- Nagyvárad*: Friedmann Bernát, Kispéce-utca 127. sz., délben 12—1-ig, d. u. 6—7-ig (vasárnap d. e. 9—10-ig az egyesületben).
- Nagy-Kanizsa*: Kirehknopf Károly, Wajdits-nyomda, délben 12—1-ig, d. u. 6—7-ig (vasárnap Magyar-utca, Logar-féle ház, délben 12—2-ig).
- Pozsony*: Korunka István, Duna-utca 55. (egyesületi ház), d. e. 12—1-ig, este 7—8-ig (vasárnap d. e. 10—12-ig az egyesületben).
- Pécs*: Técsi István, Taizs-nyomda, d. e. $\frac{1}{2}$ 12—12-ig, este 7—8-ig (vasárnap József-utca 45, d. e. 10—12-ig).
- Pancsova*: Leopold Ferencz, Wittigschlager-nyomda, d. e. 10—12-ig, délután 3—5-ig (vasárnap Király-utca 103, délben 12—2-ig).
- Segesvár*: Kremer I., Schäser-nyomda, d. e. $\frac{1}{2}$ 12—12-ig, d. u. $\frac{1}{2}$ 6—6-ig.
- Sopron*: Karpelesz Adolf, Röttig-nyomda. Vasárnap Hotel zur weissen Rose, d. e. 10—12-ig.
- Szeged*: Böresök Sándor, Engel-nyomda, délelőtt $\frac{1}{2}$ 12—12-ig, délután $\frac{1}{2}$ 6—6-ig.
- Székesfehérvár*: Cseh Alajos, Várkörút 39, délben 12—1-ig, este 6—7 óra között.
- Selmeczbánya*: Lagenthal F., Joerges-nyomda, d. e. 10—12-ig, d. u. 4—6-ig (vasárnap d. u. 12—3-ig, Oberer Ring 37, I. Stock).
- Szegvár*: Farda Vince, Ujfalussy-nyomda, d. e. 10—12-ig, d. u. 3—5-ig.
- Szolnok*: Fuchs Manó, Fuchs-nyomda, d. e. 11—12-ig, d. u. 5—6-ig.

- Szombathely*: Pauly Károly (püspöki nyomda), Horváth Boldizsár-tér 5, délelőtt 12—1-ig, d. u. 6—7-ig (vasárnap délben 12—1-ig lakásán).
- Temesvár*: Rammer Gergely, Steger-nyomda, d. e. 10—12-ig, d. u. 3—5-ig (vasárnap d. e. 10—12-ig Kinizsy-utca 5).
- T.-Szt.-Márton*: J. Mitrovsky, Részvénynyomda, d. e. 10—12-ig, délután 3—5-ig (vasárnap délben 12—1-ig lakásán).
- Ungvár*: Papp Emil, Székely és Illés nyomdája, d. e. 1— $\frac{1}{2}$ 2-ig, este $\frac{1}{2}$ 7—7-ig (vasárnap d. e. 11—12-ig ugyanott).
- Ujvidék*: Seidl Péter Pál, Futtaki-utca 32, délben 12—1-ig, este 7—8-ig (vasárnap d. e. 11—12-ig ugyanott).
- Versecz*: Ondrejkovits Ferencz, Wettel és Veronits-nyomda, d. e. 10—12-ig, d. u. 3—5-ig (vasárnap Meschitzergasse 15, délben 12—2-ig).
- Veszprém*: Nánik Pál, Festő-utca 895. sz., d. u. $\frac{1}{2}$ 1—2-ig, este 7—8-ig (vasárnap 12—1-ig ugyanott).

A *Csabán*, *Gyöngyösön*, *Szatmár-Németin*, *Pápán* stb. városokban az átutazást az ott dolgozó egyesületi tag igazolja.

Esetleges változások és helyreigazítások *Novitzky N. László* központi kifizetőhöz intézendők.

Utazó-szállók jegyzéke.

- *Arad. Ipartestületi szálló, Kis-körút.
Balassa-Gyarmat. Legényegyleti szálló.
- *Brassó. Aescht-vendéglő, Flachzeile 24.
- *Budapest. Egyesületi szálló, VIII. ker., Gyöngygyűk-utca 14.
Békés-Csaba. Ipartestületi szálló.
- *Debreczen. Iparos ifjak szállója, Nagyhátvan-utca 157b.
- Deés*. Iparos ifjak köre szállója, Felső sétatér (10 kr.).
- Déva*. Goldstein-vendéglő, Aradi-utca (10 kr.).
- Eperjes*. Katholikus legényegyleti szálló.
- Esztergom*. Legényegylet, Széchenyi-tér (20 kr.) és Ipartestületi szálló (20 kr.).
- Győr*. Kovács vendéglője. Kovács-utca 4. és Ipartestületi szálló (10 kr.).
- H.-M.-Vásárhely*. Iparos ifjak szállója, Zrinyi-utca (10 kr.).
- Igló*. Ipartestületi szálló, Alvég 130.
- *Kassa. Ipartestületi szálló, Fő-utca 64, II. em.
- Komárom*. Ipartestületi szálló (15 kr.).
- Karczag*. Ipartestületi szálló. Vasut-utca (10 kr.).
- Kapostvár*. Fleischer-féle vendéglő, Szigetvári-út (10 kr.).
- Keszthely*. Sommer-vendéglő, Fő-u. (10 kr.).
- Kolozsvár*. Ipartestület szállója, Szép-u. 1. sz. (20 kr.).
- Kécskemét*. Ipartestületi szálló, Vásári Kis-utca (10 kr.).
- Kún-Félegyháza*. Ipartestületi szálló, Szentháromság-tér.
- Losonc*. Iparos-szálló (10 kr.).
- Marosvásárhely*. Iparos ifjúsági egylet szállója (10 kr.).
- Máramaros-Sziget*. Steingieser B. vendéglője, Liceum-utca 9.
- *Miskolc. Ipartestületi szálló, Fő-utca.
- Nagy-Becskerek*. Schonda-vendéglő, Vendélimi-utca sarkán (10 kr.).
- Nagy-Károly*. Katholikus legényegylet, Debreczeni országút (20 kr.).
- *Nagyvárad. Egyesületi szálló, Kolozsvári-utca 55.
- Nagyszombat*. Keresztes Pál vendéglője, Burgergasse 14.
- *Nagy-Kantiza. Bajor I. vendéglője, Oriás-utca.
- Nyíregyháza*. Iparos-szálló, Szt.-Mihály-utca.
- Nyitra*. Szálló nincs. Magánháznál 20—30 krajczár.

- **Pécs.* Turin-vendéglő. Siklói országút 32. sz.
- **Pozsony.* Zum schwarzen Löwen vendéglő, Jiringasse 33.
- Pápa.* Ipartestületi szálló.
- Sátoralja-Ujhely.* Widderné vendéglője, Papsor-utca (20 kr.).
- Szombathely.* Matics-szálló, Ó-Perint-u. (30 kr.).
- **Sopron.* Hotel zur weissen Rose.
- Szegárd.* Ipartestületi szálló, Kossuth-utca (10 kr.) és özv. Singer Ignáczné, Kossuth-utca, Újváros (20 kr.).
- **Szeged.* Ipartestületi szálló, Templom-tér.
- Szolnok.* Ipartestületi szálló, Szápáry-u. (10 kr.).
- Szentlős.* Ipartestületi szálló, Kurezaparti-utca (10 kr.).

- Székesfehérvár.* Ponty-vendéglő, Gabona-tér (30 kr.).
- **Temesvár.* Nap-vendéglő, Gyárváros, Nyul-utca. Béga halpart.
- Tata.* Ipartest. szálló, Fazekas-u. (10 kr.).
- Turóc-Szent-Márton.* Grand Hotel, Ringplatz.
- Ujvidék.* Gasthaus Stadt Essegg, Duna-utca 1. sz. (20 kr.), vagy Vilmos-vendéglő, Alkotmány-utca 20. sz. (15 kr.).
- Ungvár.* Medve-vendéglő (20 kr.).
- **Versecz.* Ipartestületi szálló, Wassergasse.
- **Veszprém.* Ipartestületi szálló, Szarvas-vendéglő, Vásár-tér (10 kr.).
- Zala-Egervészeg.* Ipartestületi szálló, Templomalja-utca (15 kr.).
- Zilah.* Szálló nincs. Magánháznál 30 kr., vendéglőben 50 kr.

Az utazók a szállók elleni panaszait a budapesti kifizető-állomáshoz intézzék; ugyanoda küldendők ama szállók czímei, melyek e jegyzékben felsorolva ninesenek s az utasoknak ajánlhatók.

A *-gal jelzett városokban ingyenes szállás, részben ingyenes vacsora is van.

Nyomdász körök.

Budapesti Könyvnyomdászok és Betűöntők Jótékonyági Köre.

Elnök: Concha Károly (Werbőczy-ny., IV. ker., Vármege-utca (11–13)).

Könyvnyomdászok Szakköre.

Elnök: Tanay József (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság, V. ker., Hold-u. 7.).

Budapesti Gép- és Nyomók Köre.

Elnök: Spitzkopf Ferencz.

Budapesti Hirlapszedők Köre.

Elnök: Jantsi Henrik (Lloyd-nyomda).

Budapesti Könyvnyomdászok és Betűöntők Hitelszövetkezete.

Elnök: Plachy Lajos (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság). Titkár: Olasz Ferencz (VII., Dohány-utca 40.).

Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Szakegylete.

Elnök: Wagner Károly (VIII., Stáhl-utca 7.).

Budapesti Betűöntők Köre.

Elnök: Novák Gusztáv (E. M. Betűönt.).

Athenaeum Dalkör.

Elnök: Böhm Béla (Athenaeum r.-t.).

Ébredés Dalkör.

Elnök: Tanay József (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság).

Typographia-dalkör.

Elnök: Seprős Valter (Werbőczy-ny.).

Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Szakegyletének Dal- és Zenekara.

Helyiség: VIII., Stáhl-utca 7.

Temesvári nyomdász-dalkör.

Elnök: Csendes J.

Pozsonyi Typographen-Bund.

Elnök: Hampel M.

Nagyszombati Nyomdászok Typographia Dalköre.

Elnök: Fleischer M.

KÖNYVNYOMDÁK BUDAPESTEN.

I. kerület (Vár).

- M. kir. Államnyomda*
Nándor-tér 1.
*Magy. kir. tud. Egyetemi
nyomda*
Iskola-tér 3.

II. kerület (Viziváros).

- Bagó M. és Fia*
Ponty-utca 4.
Goldberger Ignác
Fő-utca 23.
Heisler Jaroslav
Várkert-rakpart 1.
Keller Dániel
Attila-utca 63.
Müller K. (Münster K.)
Albrecht-út 3—5.
Wesselényi Géza
Zsigmond-utca 11.

III. kerület (Ó-Buda).

- Bartalits Imre*
Remete-hegy.
Bichler I.
Kiskorona-utca 15.
Wimmer Márton
Serfőző-utca 10.

IV. kerület (Belváros).

- Anglo-nyomda*
Molnár-utca 24.
Barcza József
Lipót-utca 30.
Belvárosi könyvnyomda
(tul. Varga E. és
Grósz B.)
Lipót-utca 43.

- Buschmann Ferencz*
Koronaherceg-utca 8.
*Franklin-Társulat magy.
irod. int. és könyvny.*
Egyetem-utca 4.
Goszler Gyula
Aranykéz-utca 1.
Hermann és Kellner
Egyetem-utca 2.
*Hunyadi Mátyás, irod. és
könyvnyomda-intézet*
Zöldfa-utca 43.
Langer Ede és Fia
Zsibárus-utca 1.
*M. kir. posta- és távirada-
igazgatóság könyvny.*
Főposta-épület.
Mercur kö- és könyvny.
Kecskeméti-utca 5.
Nagy Sándor
Papnövelde-utca 8.
Id. Poldini Ede és Társa
Mária Valéria-utca 5.
Röhl József
Ujvilág-utca 6.
Singer Lipót
Károly-körút 24.
Süsz Dávid
Molnár-utca 37—39.
Székesfővárosi házi ny.
Lipót-utca 32.
Ullmann József
Régi-posta-utca 4.
Várnai Fülöp
Régi-posta-utca 3.
Werböczy könyvny. r.-t.
Várnegye-utca 11—13.
Wodianer F. és Fiai
Sarkantyús-utca 3.

V. kerület (Lipótváros).

- Beudiner A.*
Arany János-utca 18.
Czettel és Deutsch
Bálvány-utca 12.
Hamburger és Birkholz
Csáky-utca 13.
*Hungária-könyvnyomda
és kiadó-üzlet*
Váci-körút 34.
Kálmán M. és Társa
Vadász-utca 32.
Kanitz C. és Fiai
Vadász-utca 26.
Károlyi György
Kálmán-utca 5.
Kaufmann József
Arany János-utca 4.
Kertész József
Mária Valéria-utca 11
Kollmann Fülöp
Arany János-utca 34.
Krausz S. és T.
Zoltán-utca 11.
Légrády Testvérek
Váci-körút 78.
Lengyel Lipót
Vadász-utca 35 a.
Löv Ede
Váci-körút 80.
Márkus Samu
Báthory-utca 20.
Minerva kö- és könyvny.
(tul. Gansl Zs.)
Sas-utca 29.
*Magy. kir. postatakarék-
pénztár nyomdája*
Széchenyi-utca 2.

- Pallas, irod. és nyomdai részvénytársaság*
Kálmán-utca 2.
- Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság*
Hold-utca 7.
- Pesti Lloyd-társulat Könyvnyomdája*
Dorottya-utca 14.
- Pollák M. Miksa és Tsa*
Bálvány-utca 21.
- Preszburg Frigyes*
Arany János-utca 14.
- Schlesinger és Kleinberger*
Bálvány-utca 18.
- VI. ker. (Terézváros).**
- Ádria kö- és könyvnyomdai-vállalat*
(Feldmann S.)
Dávid-utca 10.
- Brózsza Ottó*
Váczi-körút 17.
- Ehrnstein Mór*
Laudon-utca 4.
- Engel S. Zsigmond*
Vörösmarty-utca 56.
- Európa, irod. és nyomdai részvénytársaság*
Ó-utca 12.
- Fővárosi nyomda-, vonalozó- s könyvkötő-r.-t.*
Podmaniczky-utca 39.
- Fried és Krakauer*
Dalszínház-utca 10.
- Friedmann Á.*
Gyár-utca 54.
- Fuchs Samu és Társa*
Podmaniczky-utca 27.
- Gelléri és Székely*
Podmaniczky-utca 47.
- Gergely Miksa*
Lázár-utca 2.
- Glückselig M.*
Hunyadi-tér 7.
- Goldschmiedt Lipót*
Révay-utca 6.
- Gross és Grünhut*
Gyár-utca 32.
- Herrman Ignác*
Laudon-utca 10.
- Hornyánszky Viktor*
cs. és kir. udvari könyvnyomda
Aradi-utca 14.
- Hunnia könyvnyomda*
Teréz-körút 3.
- Kassino Jakab*
Király-utca 26.
- Kellner és Mohrlüder*
Gyár-utca 31.
- Klauber Ignác*
Új-utca 6.
- Korvin Testvérek*
Révay-utca 14.
- Kosmos műintézet, kö- és könyvnyomda r.-t.*
Aradi-utca 8.
- Közművelődés, irod. és nyomdai intézet*
Izabella-utca 70.
- Kuosity Vilmos és Fia*
Teréz-körút 38.
- Löbl Dávid és Fia*
Andrássy-út 19. és Nagymező-utca 24.
- Luszt Sándor*
Gyár-utca 50.
- M. kir. államvasutak menetjegy-nyomdája*
Csengery-utca 33.
- Markovits és Garai*
Lázár-utca 13.
- Muskát Béla*
Teréz-körút 27.
- Neumayer Ede*
Proféta-utca 7.
- Orsz. központi községi nyomda-részvénytárs.*
Váczi-körút 61.
- Orsz. ügyvédi nyomda mint szövetkezet*
Új-utca 3.
- Pollacsek Mór*
Ó-utca 38.
- Posner K. Lajos és Fia*
Csengery-utca 31.
- Quittner József*
Szerecsen-utca 1.
- Radó Izor*
Váczi-körút 1.
- Rigler József Ede r.-t.*
Rózsa-utca 55.
- Roth és Krausz*
Vasvári Pál-utca 9.
- Schmelcz és Schillinger*
Csengery-utca 51.
- Schmidl H.*
Szerecsen-utca 6.
- Wellesz és Krammer*
Új-utca 37.
- VII. (Erzsébetváros).**
- Árpád kö- és könyvnyomdai vállalat*
(Klein és Kronstein)
Valero-utca 9.
- Athenaeum, irodalmi és nyomdai részv.-társ.*
Kerepesi-út 54.
- Bárd J.*
Miksa-utca 16.
- Beck F.*
Valero-utca 12.
- Deutsch József*
Károly-körút 7.
- Eckstein Bernát és Fia*
Kertész-utca 37.
- Galitzenstein H.*
Dohány-utca 68.
- Garai Mór*
Károly-körút 3.
- Goldfaden Márk*
Kerepesi-út 36.

Hedvig S.
Dohány-utca 12.

Klein Samu
Akácza-utca 64.

Kossuth Lajos-nyomda
István-tér 9.

Löbl Mór
Király-utca 27.

Löblövitz Zsigmond
Csömöri-út 54.

Nagel István
Vörösmarty-utca 17.

Newwald Illés
(tul. Berger Ármin)
Dohány-utca 44.

Pannonia-nyomda
Rombach-utca 8.

Propper Leó
Erzsébet-körút 35.

Reich Ármin
Dohány-utca 84.

Rubin J.
Király-utca 13.

Spatz Henrik
Dob-utca 55.

Spitzer és Somogyi
Klauzál-utca 31.

Stern Péter
Kazinczy-utca 35.

Ifj. Weisz Manó és Társa
Csányi-utca 13.

*Wendt-féle könyv-
nyomda stb.*
Károly-körút 19.

Zeisler M.
István-tér 17.

VIII. (Józsefváros).

Budapesti Hirlap nyomd.
Rökk Szilárd-utca 4.

Özv. Fried Ignáczné
József-utca 14.

Fritz Ármin
József-körút 9.

Gonda és Társa
Mária-utca 11.

Hell I. Ede
Luther-utca 4.

Jäger H.
József-körút 42.

Klein Vilmos
Kerepesi-út 73.

Kohn Simon
József-körút 5.

Lauffer és Holländer
Nagyfuvaros-utca 11.

Révai és Salamon
Üllői-út 18.

Rózsa Kálmán és neje
Szentkirályi-utca 30.

Stephaneum (a Szt. István-
Társulat nyomdája)
Szentkirályi-utca 28. a.

Szent Gellért-nyomda
(Valter E.)
Práter-utca 44.

Szent László-nyomda
Rökk Szilárd-utca 28.

Weissenberg Ármin
József-körút 16.

IX. ker. (Ferencváros).

Engelmann Mór
Vámház-körút 15.

*Műszaki irodalmi és
nyomdai vállalat*
(Feldmann Mór)
Soroksári-utca 5.

*Patria-nyomda részvény-
társaság*
Üllői-út 25.

X. kerület (Kőbánya).

Első kőbányai könyvny.
Jászberényi-út 1.

Lőrinczi F.
Maglódi-út (Gyűjtő-fogház).

Merendiák Károly
Liget-tér 4.

KÖNYVNYOMDÁK A VIDÉKEN.

Abauj-Szántó
Baksy Barna.

Abauj-Szepsí
Vongrey Gusztáv.

Abrudbánya
Róth Ferencz.

Ada
Berger L.

Alsó-Kubin
Trnkóczy József.

Alsó-Lendva
Balkányi Ernő.

Apatin
Szavadill József.

Arad
Aradi nyomda-részvény-
társaság.
Bloch H.
Első aradi amerikai gyors-
sajtó-nyomda (tul.: Kep-
pich Zsigmond).

Gör. kel. egyházmegyei
nyomda.
Gyulai István.
Muskát Miksa.
Tribuna Poporului r.-t.
nyomdája.
Réthy Lipót és Fia.
Aranyos-Maróth
„Dóczy“-nyomda (tulajd.:
Némedi László).

Aszód
M. kir. javító-int. nyomd.

Bács-Kula

Berkovits Márk.

Bács-Topolya

Wilhelm Miksa.

Baja

Kazal J.

Kollár Antal.

Nánay Lajos.

Streinz Gyuláné.

Balassa-Gyarmat

Balassagyarmati könyvnyomda r.-t.

Halyák István.

Pozsonyi Gábor.

Tokay Lajos.

Balázsfalva

Gör. kath.püspöki nyomda.

Bánffy-Hunyad

Ábrahám Mór.

Barcs

Skribanek N.

Bártfa

Blayer M.

Békés

Báró Drechsel Géza.

Békés-Csaba

Corvina-ny. (Szihelszky József).

Lepage Lajos.

Povázsay testvérek.

Belényes

Süssmann Lázár.

Beregszász

Haladás-könyvnyomda (tul. : Juhász Piroska).

Engel Jenő.

Besztercze

Botschar Tivadar.

Csallner Károly.

Besztercebánya

Machold F.

Sonnenfeld Mór.

Bicske

Lederer Hermann.

Bonyhád

Raubitschek Izor.

Brassó

Brassói Lapok nyomdája (tul. : Grünfeld R.).

Ciurcu és társa.

Gött János Fia.

Herz és Társa.

Muresianu Aurél.

Schlandt G.

Brezsnóbánya

Kreisler J.

Budafok

Vasvári és Frank.

Buziás

Ullmann F.

Csákova

Chudy Testvérek.

Csáktornya

Fischel Fülöp.

Csikszereda

Györgyjakab Márton.

Létz János.

Csongrád

Tiszavidék nyomdája

(tulajd. : Silber Jánosné).

Weisz Márk.

Csorna

Kokass és Neumann.

Csurgó

Vágó Gyula.

Czegléd

Nagy Elek.

Sebők Béla.

Debreczen

Csokonai nyomda- és kiadó-részvénytársaság.

Hoffmann és Kronovitz.

Kutasi Imre.

László Albert.

Pongrácz Géza.

Városi nyomda.

Deés

Demeter és Kiss.

Goldstein Jakab.

Detta

Heldenwanger és Ullmann.

Déva

Hirsch Adolf.

Kroll Gyula.

Devecser

Rosenberg Zsigmond.

Dicső-Szent-Márton

Hirsch Mór.

Ditró

Ditró és Szárhegy községek nyomdája.

Dombóvár

Dombóvári könyvnyomda (tulajd. : Bruck Sándor).

Dunaföldvár

Schwarz Manó.

Duna-Szerdahely

Adler Netti.

Goldstein Józsuva.

Eger

Baross-nyomda (tulajd. :

Paunz S.).

Egri könyvny. részv.-társ.

Érseki lyceumi nyomda.

Lőw Sámuel.

Enying

Politzer Jenő.

Eperjes

Kösch Árpád.

Pannonia-nyomda (tulajd. :

Kahn Mór).

Stamberger Lajos.

Érsekujuvár

Kohn Samu.

Winter Zsigmond.

Ér-Mihályfalva

Beck Adolf.

Erzsébetfalva

Mártonfi L.

Erzsébetváros

Kotzauer D.

Esztergom

Buzárovits Gusztáv.

„Humia“ könyvnyomda

(tul. : Gerenday József).

Laiszky János.

Tábor Adolf.

Fehértemplom

Kuhn Péter.

Wunder J.

Felső-Eőr

Schodisch Lajos.

Felső-Vissó

Felső-Vissó és Vidéke nyomdája.

Fertő-Nezsider

Horváth B.

Fiume

Battara P.
Chiuzre & Co.
Jerouscheg G.
Mohovich Emidio.
Unió könyvnyomdái
műintézet (tulajdonos :
Hegyi Jenő).

Fogaras

Thierfeld Lipót.

Galántha

Első galánthai könyvny.
(tul.: Neufeld Samu).

Galgóc

Szold Jakab.
Sternér Adolf.

Gyergyó-Szent-Miklós

Létz János.
Szabó Testvérek.

Gyoma

Kner Izidor.

Gyöngyös

Herzog Á. E.
Kovács és társa.
Schimmerling Dávid.

Gyönk

Engel József.

Győr

Fischer István és F. utóda
Nitsmann József.
Győregyházmegyei könyv-
nyomda.
Pannonia-könyvnyomda
(tul.: Szávay és Raab).
Surányi János.

Győr-Sziget

Gross G. és társa.

Gyula

Corvina-nyomda.
Dohay János.

Gyulafehérvár

Püspöki lyceumi nyomda
(bérllő: Papp György).
Voltz B.

Hajdú-Böszörmény

Szabó Ferenczné.

Hajdú-Dorog

Grünfeld Mózes.

Hajdú-Nánás

Bartha Imre.

Hajdú-Szoboszló

Plón Gyula.

Halas

Práger Ferencz.

Hátszeg

Triznyai István.

Hatvan

Hoffmann J. L.

Hódmező-Vásárhely

Hódmezővásárhelyi
nyomda- és kiadó-r.-t.
Lévai Fülöp.
Vásárhely és Vidéke
nyomdája.

Holics

Hotascha J.

Homonna

Waller S.

Huszt

Mermelstein Fülöp.

Igló

Schmidt József.
Tátra-könyvnyomda (tul.:
Stein Ignác).

Ipolyság

Neumann Jakab.

Jászberény

Brünauer Adolf és Társa.
Kacsvinszky Zoltán.

Kalocsa

Juresó Antal.
Werner Ferencz.

Kaposvár

Gerő Zsigmond.
Hagelmann Károly.
Özv. Jancsovics Gyuláné.
Kéthelyi Miksa.

Kapuvár

Buxbaum József.

Karánsebes

Karánsebesi gör. kel. rom.
egyházmegye nyomdája.
Fleissig Lipót.

Karczag

Sződi S.

Kassa

Grosz Soma.
Rosa Viktor.
Ries Lajos.
Werfer Károly.

Kecskemét

Fekete Mihály.
Részvénynyomda.
Steiner Mihály.
Sziládi László.

Késmárk

D. Altmann Dávid.
Sauter Pál.

Keszthely

Farkas János.
Nádai Ignác.
Sujánszky József.

Kézdi-Vásárhely

Ifj. Jancsó Mózes.

Király-Helmecc

Klein József.

Kisbér

Haftl Kálmán.

Kis-Czell

Menyhárt Julia.

Kis-Jenő

Gallovics Jenő.

Kis-Kőrös

Kalisch Ignác.

Kis-Kún-Félegyháza

Feuer Illés.
Vesszősi József.

Kis-Marton

Dick Ede.

Kis-Pest

Fischhof Henrik.

Kisújszállás

Szekeres József.

Kis-Várda

Berger Ignác.
Ifj. Klein Gyula.

Kolozsvár

Boskovics József.
Ellenzék nyomdája (tul.:
Magyary Mihály).
Gámán János örököse.
Gombos Ferencz.

- Magyar Polgár nyomdája
(tul.: Ajtay K. Albert).
Polcz Albert.
Zoháts Ferencz.
- Komárom*
Freisinger Mór.
Hacker Richárd.
Rónai Frigyes.
Schönwald Tivadar.
Spitzer Sándor.
Szénássy I.
- Körmend*
Körmendi könyvnyomda-
részvénytársaság.
- Körmöczbánya*
Joerges A. özv. és Fia.
Paxner és Biron.
- Köszeg*
Feigl Frigyes és Gyula.
- Kún-Szent-Márton*
Csanády József.
- Kún-Szent-Miklós*
Özv. Bors Károlyné.
- Lajta-Szent-Miklós*
Fleischmann Ignác.
- Léva*
Dukesz Lipót.
Nyitrai és Társa.
- Lippa*
Mähr Emil.
Zách József.
- Liptó-Szent-Miklós*
Steier Izidor.
- Löcse*
Reisz Tivadar József.
- Losoncz*
Kármán-könyvnyomda.
Losonczy Sándor.
Roth Simon.
- Lugos*
Traunfellner Károly.
Virányi János.
Weisz és Sziklai.
- Magyar-Óvár*
Czéh Lajos.
- Makó*
Gaál László.
Neumann József.
- Malaczká*
Wiesner Alfréd.
- Marczali*
Mizsúr Ádám.
- Maros-Ludas*
Glück József.
- Máramaros-Sziget*
Blumenfeld és Dávid.
Mayer és Berger.
Részvénynyomda.
Wider Mendel Fia.
- Maros-Vásárhely*
Adi Árpád.
Ev. ref. collegium-nyomda
(bérelő: Sztupjár István).
Grün Vilmos.
- Mátészalka*
Weisz Zsigmond.
- Medgyes*
Reissenberg G. A.
- Mezőkövesd*
Balázs Ferencz.
- Mezőtúr*
Dolesch Géza.
Gyikó Károly.
- Miava*
?
- Mindszent*
Weisz Ignác.
- Miskolcz*
Forster, Klein és Ludvig.
Stamberger Bernát.
Szelényi és Társa.
- Módos*
Staits György.
- Mohács*
Blandl János.
Rosenthal Márk.
- Monor*
Süveges József.
- Moór*
?
- Moson*
Grünfeld Ignác.
- Munkács*
Grünstein Mór.
Kohn és Klein.
Kroó Hugó.
- Mura-Szombat*
Ujházi Miksa.
- Nagy-Atád*
Grünsberger Antal.
- Nagy-Bánya*
Molnár Mihály.
- Nagy-Becskerek*
Gresits I.
Jokly Lipót.
Pleitz Fer. Pál utóda (dr.
Brajjer L. és Mayer R.).
- Nagy-Bittse*
Spiegel Samu.
- Nagy-Enyed*
Nagyenyedi könyvnyomda
és papírárugyár r.-t.
- Nagy-Kálló*
Sarkadi József.
- Nagy-Kanizsa*
Fischel Fülöp.
Krausz és Farkas.
Wajdics József.
Weisz I. és F.
- Nagy-Károly*
Róth Károly.
Sarkadi Nagy Zsigmond.
Vider Jakab.
- Nagy-Káta*
Nagykátai és Monori
könyvnyomda Nagy-
Kátán.
- Nagy-Kikinda*
Kiadói nyomda (tulajd.:
Sedjakov Milán).
Milenkovits István.
Radák János.
- Nagy-Körös*
Bazsó Lajos.
Ottinger Kálmán.
- Nagylak*
Hubert Jenő.
- Nagy-Marton*
Gellis Henrik.
- Nagy-Mihály*
Landesmann B.
- Nagy-Röcze*
Büchler Béla.

Nagy-Szalonta

Reich Jakab.

Nagy-Szeben

Drotleff József.

Krafft V.

Reissenberger Adolf.

Tipografia r.-t.

Tipografia Archiepiscopalis.

Nagy-Szécsény

Glattstein A.

Nagy-Szent-Miklós

Wiener Nánhan.

Nagy-Szombat

Fiebig József.

Goldmann Miksa.

Horovitz Adolf.

Reisz Sarolta.

Winter Zsigmond.

Nagy-Szőllös

Doktor István.

Nagy-Tapolcsány

Platzko Gyula.

Nagyvárad

Ifj. Berger Sámuel.

Déry és Boros.

Freund Lajos és Társa.

Helyfi László.

Hönig I.

Láng József.

Laszky Ármin.

Neumann Vilmos.

Pauker Dániel.

Rákos Vilmos utóda.

Sonnenfeld Adolf.

Szent László-nyomda-r.-t.

Námesztő

Schein M.

Német-Bogsa

Rosner Adolf.

Német-Palánka

Kristofek József.

Nezsider

Horváth I.

Nyitra

Huszár István.

Iritzer Zsigmond.

Neugebauer Nándor.

Reicheles Lipót.

Nyíregyháza

Jóba Elek.

Piringer János (tulajdonos):

Özv. Piringer Jánosné).

Szabolcsi Hírlap nyomdája

(tulajd.: Székely Imre).

Ó-Becse

Gavansky M.

Löwy Lajos.

Ó-Kanizsa

Bruck P. Pál.

Schwartz A.

Oravicza

Kehrer C.

Wunder Károly.

Orosháza

Pless N.

Veres Lajos.

Orsova

Handl József.

Orsovai könyvny.-r.-t.

Ó-Széplak

Nyitrávölgyi gazd. egylet

nyomdája.

Paks

Rosenbaum Miksa E.

Pancsova

Jovanovics Testvérek.

Kosanics N. Miklós.

Vig Er.

Wittigschlager Károly.

Pankota

Ifj. Bod József.

Pápa

Goldberg Gyula.

Nobel Ármin.

Ref. főisk. nyomda.

Pécs

Madarász Béla.

Pécsi irod. és könyvny.-r.-t.

Taizs József.

Wessely és Horváth.

Pécska

Ruber István.

Perjámos

Pirkmayer Alajos.

Sedjakov Milán.

Petrozsény

Figuli Antal.

Pozsony

Adler Zsigmond.

Alkalay Adolf.

Angermayer Károly.

Éder István.

Freystadt M. L.

Katholikus nyomda.

Preisak Győző.

Wigand K. F.

Pöstyén

Gipsz H.

*Predmér*Links M. utóda: Rosen-
zweig H.*Putnok*

Gaertner Ignác.

Réscicza

Eisler József.

Hungaria-könyvnyomda.

Rimaszombat

Lévai Izsó.

Náray I. A.

Rábelly Miklós.

Rozsnyó

Kovács Mihály.

Sajóvidék nyomdája (tul.:
Hermann I.).*Rózsashegy*

Salva Károly.

Salgó-Tarján

Ifj. Bogenglück Ignác.

Friedler Ármin.

Pollacsek József.

Sárbogárd

Spitzer Jakab.

Sárvár

Stranz János.

S.-A.-Ujhely

Hegyalja-könyvnyomda

(tul.: Alexander Vilmos)

Landesmann M. és Társa.

Löwy Adolf.

Pannonia-nyomda

(tul.: Juresó és Oeskay).

Zemplén-nyomda (tulajd.:

Ehlert Gyula).

Sárospatak

Ev. ref. főiskola nyomdája

(bérlet: Steinfeld Jenő).

Segesvár

Horeth Frigyes.
Jördens Testvérek.

Selmeczbanya

Bleyer Adolf.
Joerges A. özv.

Sepsi-Szent-György

Jókai-nyomda r.-t.

Siklós

Harangozó József.

Sopron

Breiner E. és Fia.
Hungária-nyomda.
Reininger Ármin.
Romwalter Alfréd.
Röttig Gusztáv.
Török és Kremszner.

Stájerlak

Rose V.

Sümege

Horvát Gábor.

Szabadka

Bittermann József.
Krausz és Fischer.
Szabados Sándor.
Székely Simon.

Szamos-Ujvár

Auróra-nyomda (tulajd. :
Todorán Endre).
Gör. kath. egyházmegyei
nyomda.

Szokolca

Neumann, Teszlik és Tsa.

Szarvas

Sámuel Adolf.
Szikes Antal.

Szász-Régen

Burghardt Rezső.
Sebesch Károly.

Szász-Sebes

Stegmann János.
Winkler Lajos.

Szászváros

Minerva-nyomda r.-t.
Schäser A.

Szatmár

Litteczky Endre.
Morvai János.
Nagy Lajosné.

Pázmány-sajtó.
Weinberger Testvérek.

Szeged

Endrényi Imre.
Endrényi Lajos.
Engel Lajos.
Gönczi I. József.
Schulhof Károly.
Traub B. és Társa.
Várnay Lipót.

Szeghalom

Kovács Antal.

Szegzárd

Báter János.
Ujfalussy Lajos.

Szekelyhid

Kohn Sámuel.

Szekely-Keresztúr

Szabó Testvérek.

Szekelyudvarhely

Becsek D. Fia.
Betegh Pál.

Székesfehérvár

Dehreczeni Gyula.
Kaufmann F.
Márián Pál.
Singer F.
Számmer Imre.
Számmer Kálmán.
Székesfeh. és Vidéke ny.

Szempcz

Fischer Náthánné.

Szentes

Hollósy és Vajda.
Szentes és Vidéke nyom-
dája.

Szent-Endre

Schwarz I.

Szent-Gotthárd

Wellisch Béla.

Szenicz

Bezsó János és Társa.

Szepes-Váralja

Buzás Dénes.

Szerec

Sternér Dávid.

Szerencs

Simon József.

Szigetvár

Corvina-nyomda.
Kozáry Ede.

Szikszo

Blank Simon.

Szilágy-Somlyó

Bölöni Sándor.
Heimlich Weisz Katalin.

Szill-Hadad

Fein Sámuel.

Szolnok

Bakos István.
Fuchs Lipót.
Jász-Nagykún-Szolnok-
megyei Lapok nyomdája
(tul. : Vezéry Ödön).
Wachs Pál.

Szombathely

Bertalanffy József.
Egyházmegyei könyvny.
Gábrriel Ágoston.
Seiler H. utódai : Szele és
Breifeld.

Tab

Pfeiffer Ignác.

Tapolca

Löwy B.

Tata

Engländer és Társa.
Nobel Adolf.

Temesvár

Csanád-egyházmegyei
nyomda
Csendes J.
Délmagyarországi könyv-
nyomda.
Freund Gyula.
Mangold Sándor.
Posaune nyomdája.
Moravetz Gyula.
Stéger Ernő utódai.
Uhrmann Henrik.
Union-könyvnyomda (tul. :
Ifj. Steiner Károly).
Veres Sámuel.

Tisza-Füred

Kohn Adolf.
Weismann Sámuel.

Tolna

Weltmann Ignác.

- Tolna-Tamási*
Jeruzsálem Ede.
- Torda*
Berla Samu.
Harmath József (tulajd. :
Özv. Harmath Józsefné).
- Torna*
Rosenblüth Simon.
- Török-Kanizsa*
Bruck P. Pál.
- Török-Szent-Miklós*
Rubinstein Sándor.
- Trencsén*
Gansel Lipót.
Skarnitzl X. Fr.
- Turócz-Szent-Márton*
Gasparik J.
Magyar nyomda (tul. : özv.
Moskóczy Ferenczné).
Turóczszentmártoni
nyomda r.-t.
- Új-Arad*
Mayr Lajos.
- Újpest*
Fuchs Antal.
Salgó Testvérek.
- Új-Verbász*
Verbászi könyvnyomda
(tulajd. : Boros György).
- Újvidék*
Fuchs Emil és Társa.
Hirschenhauser Benő.
Ivkovics György.
Miletics Szvetozár.
Popovics Testvérek.
- Ungvár*
Gellisz Miksa.
Jäger Bertalan.
Lévai Mór.
Székely és Illés.
- Vác*
Kír. orsz. fegyintézeti ny.
Koh Mór.
Mayer Sándor.
- Vág-Újhely*
Brück Samu.
Horovitz Adolf.
Pannonia-könyvnyomda.
- Versecz*
Gresits M.
Kehrer Lajos.
Kirchner Ernő.
Wettl és Veronits.
- Veszprém*
Egyházmegyei könyvny.
Köves és Boros.
Krausz A. Fia.
- Zala-Egerszeg*
Breisach Samu.
Özv. Tahy Rozália.
- Zala-Szent-Grót*
Nagy Sándor.
- Zenta*
Kabos Ármin.
Klenóczkyné Cs. A.
Schwartz Sándor.
Zentai Hirlap nyomdája.
- Zilah*
Seres Samu.
- Zólyom*
Ifj. Nádosy Gyula.
Seidl és Friedmann.
- Zombor*
Bittermann Nándor.
Oblát Károly.
- Zsombolya*
Wunder Rezső.
- Zsolna*
Áldori Manó.

KÖNYVNYOMDÁK HORVÁTORSZÁGBAN.

- Belovár*
Fleischmann J.
Kolesar.
- Bród (Száva m.)*
Schulmann A.
- Diakovár (Djakovo)*
Bruck N.
Püspöki nyomda.
- Eszék (Osjek)*
Laubner Károly.
Pfeiffer Gyula.
Wortmann A.
- Gospic*
Zupan J.
- Karlócza (Karlovitz)*
Szerb kolostornyomda.
- Károlyváros (Karlovac)*
Hauptfeld Károly.
- Kaproncza (Koprivnica)*
Kostinđer K.
- Kőrös (Križevci)*
Neuberg Gusztáv.
- Mitrovicza (Mitrovitz)*
Horvát részvénynyomda.
Trumics Konstantin.
- Ogulin*
Pinter József.
- Petrinja*
Benko Károly.
- Pozsega*
Klein Lipót.
- Ruma*
Wagner I.
- Šid*
Maukovic P.
- Sušak*
Küstenländ. Buchdruckeret
Narodna tiskara.
- Sziszek (Sisak)*
Fantó A.
Junker F.
Čupak & Dujak.
- Újgradiska (Gradiska
nova)*
Bauer Mór.
- Varasd (Varaždin)*
Platzer József.
Slieffler J. B.
- Vinkovce*
Gérba István.
Laubner Károly.

<i>Virje</i>	<i>Zágráb (Zagreb)</i>	Kugli & Deutsch.
Draskovics J.	Részvénynyomda.	Prva hrvatska radn. tisk.
Ljubič.	Bogovič Fr.	Rulic Ferencz.
<i>Virovitica</i>	Brusina A.	Scholz Antal.
Habianec F.	Fischer Teréz.	Szerb részvénynyomda.
<i>Vukovár</i>	Granitz Ignác.	Wittasek József.
Freund N.	Hühn Gyula.	<i>Zengg (Senj)</i>
Sriemske Novine nyomdája	Kurzmann J.	Devčić J.
	Kir. országos nyomda	Hreljanovic J.

KÖNYVNYOMDÁK BOSZNIA-HERCZEGOVINÁBAN.

<i>Banjaluka</i>	Kajon A. Dániel.	Pacher & Kisič.
Wolf S.	Országos nyomda.	Radovic N.
<i>Szerajevo</i>	Savic I. Risto.	<i>Dolnja-Tuzla</i>
Bosn. Post. nyomdája.	Spindler & Löschner.	Pissenberger Miklós.
Buchwald B.	<i>Mosztár</i>	
	Hrvatska diionička tiskara.	

Az esetleges változásokat kérjük velünk tudatni.

HASZNOS TUDNIVALÓK.

Új postatarifák.

A kötelező koronaérték-számítás behozatala alkalmából új, módosított postadijszabás lép életbe.

A tarifa tételei következők:

	Eddig	Ezután
	fillér	
<i>Egyszerű levelek díja külföldre (kivéve Ausztriát, Boszniát, Németországot, Szerbiát, Montenegrót és Romániát) ...</i>	20	25
<i>Levelezőlapok Ausztriába, Boszniába, Németországba, Szerbiába és Montenegróba ...</i>	4	5
<i>Nyomtatványok:</i>		
Belföldön ... 10 grammig	2	2
* ... 50 »	4	3
* ... 150 »	6	5
Ausztriába és Boszniába ... 50 »	4	3
» ... 100 »	6	5
Németországba ... 50 »	4	3
* ... 100 »	6	5
Szerbiába és Montenegróba ... 50 »	4	5
A többi külföldre ... 50 »	6	5
<i>Üzleti papírok (minimális illeték) ...</i>	20	25
<i>Árúminták:</i>		
Belföldön 50 grammig ...	4	3
Külföldre (kivéve Ausztriát, Boszniát, Németországot, Szerbiát és Montenegrót) 50 grammig ...	6	5
Szerbiába és Montenegróba ...	4	6

	Eddig fillér	Ezután fillér
<i>Ajánlási díj</i> (a helyi forgalom kivételével)...	20	25
<i>Térti bevétel</i> ...	20	25
<i>Utalványok</i> a külföldre (kivéve Ausztriát, Romániát, Szerbiát, Montenegrót és Németországot) ...	20	25
<i>Postacsomagok</i> külföldre ...	126	127
<i>Súlyilleték</i> ...	176	175
<i>Érték-illeték</i> ...	126	125
<i>Kocsipostai küldemények</i> (50 grammig) :		
A belföldön (az I. távolsági fokozatban) ...	24	30
(a II—VI. távolsági fokozatban) ...	48	60
Ausztriába (az I. távolsági fokozatban)...	24	30
Ausztriában (a II. távolsági fokozatban) ...	48	60

A levelezőlapok díjának tervezett fölemelése a belföldi forgalomban elmarad s ezentúl is négy fillér lesz. Az 50 és 150 grammos nyomtatványok, valamint az árúminták szállítási díja egy fillérrel olcsóbb lett; viszont az ajánlási díj és a kocsipostai küldemények tetemesen megdrágultak.

Bélyegilletékek.

I. fokozat.

a) váltóknál; b) váltókhoz hasonló kereskedői utalványok és kötelezvényeknél; c) nyilvános hitelintézetek adósleveleinél, ha három hónál hosszabb időre nem szólnak.

		kor.	fil.			kor.	fil.
	150 kor.-ig	—	10	9000 kor.-tól	12000 kor.-ig	8	—
150 kor.-tól	300 »	—	20	12000 »	15000 »	10	—
300 »	600 »	—	40	15000 »	18000 »	12	—
600 »	900 »	—	60	18000 »	21000 »	14	—
900 »	1200 »	—	80	21000 »	24000 »	16	—
1200 »	1500 »	1	—	24000 »	27000 »	18	—
1500 »	1800 »	1	20	27000 »	30000 »	20	—
1800 »	2100 »	1	40	30000 »	33000 »	22	—
2100 »	2400 »	1	60	33000 »	36000 »	24	—
2400 »	2700 »	1	80	36000 »	39000 »	26	—
2700 »	3000 »	2	—	39000 »	42000 »	28	—
3000 »	6000 »	4	—	42000 »	45000 »	30	—
6000 »	9000 »	6	—				

s így tovább, minden 3000 koronától 2 koronával több; 3000 koronánál kisebb maradványösszeg teljesnek veendő.

II. fokozat.

Jogi okmányoknál (jogi üzletekről szóló okmányok), melyek nem tartoznak se az I., se a III. fokozat alá.

		kor.	fil.			kor.	fil.
2 kor.-tól	40 kor.-ig	—	14	3200 kor.-tól	4000 kor.-ig	12	50
40 »	80 »	—	26	4000 »	4800 »	15	—
80 »	120 »	—	38	4800 »	6400 »	20	—
120 »	200 »	—	64	6400 »	8000 »	25	—
200 »	400 »	1	26	8000 »	9600 »	30	—
400 »	600 »	1	88	9600 »	11200 »	35	—
600 »	800 »	2	50	11200 »	12800 »	40	—
800 »	1600 »	5	—	12800 »	14400 »	45	—
1600 »	2400 »	7	50	14400 »	16000 »	50	—
2400 »	3200 »	10	—				

16000 koronán túl, minden 800 korona után 2 koronányi illetéktöbblet, s az 50 fillérnyi pótlékkal együtt összesen 2 korona 50 fillér fizetendő; 800 koronánál csekélyebb maradványösszeg teljesnek tekintendő.

III. fokozat.

a) vétel-, csere- és szállítási szerződéseknél, ingó vagyonnál; b) minden egyéb, csak pénzádósságot nem illető engedményezéseknél; c) szolgálati szerződéseknél; d) nyugtáknál, a számsorsjátéki nyereségeknél; e) ígervényeknél; f) kötelezvényeknél; g) részvénytársulatok szerződéseinél.

		kor.	fil.			kor.	fil.
2 kor.-tól	20 kor.-ig	—	14	1600 kor.-tól	2000 kor.-ig	12	50
20 »	40 »	—	26	2000 »	2400 »	15	—
40 »	60 »	—	38	2400 »	3200 »	20	—
60 »	100 »	—	64	3200 »	4000 »	25	—
100 »	200 »	1	26	4000 »	4800 »	30	—
200 »	300 »	1	88	4800 »	5600 »	35	—
300 »	400 »	2	50	5600 »	6400 »	40	—
400 »	800 »	5	—	6400 »	7200 »	45	—
800 »	1200 »	7	50	7200 »	8000 »	50	—
1200 »	1600 »	10	—				

8000 koronán túl minden 400 koronától 2 koronányi illetéktöbblet, s az 50 fillérnyi pótlékkal együtt 2 korona 50 fillér fizetendő; 400 koronánál csekélyebb maradványösszeg teljesnek tekintendő.

Egyéb iromány és nyomtatvány bélyegdíja.

Bizonyítványok cselédeknek	—	kor.	30	fil.
Bizonyítványok magánosok és mesteremberektől	1	»	—	»
Beadványok magánszemélyektől hatóságokhoz rendszerint	1	»	—	»

Egy játék kártyára 36-nál kevesebb kártyával	— kor. 30 fil.
Egy játék kártyára 36-nál több kártyával	— » 60 »
Egy darab naptárra	— » 12 »
Minden bélyegköteles hirdetésnek vagy tudósításnak a bel- földi lapokban való egyszeri beiktatásáért	— » 60 »
Minden bélyegilletékes hirdetményért (plakát) 1250 négy- szögcentiméter nagyságú papírra	— » 2 »
A mennyiben a papir nagyobb	— » 4 »
Szállító-levélre	— » 10 »
Számlára az üzletben 100 koronáig ívenként	— » 2 »
Számlára az üzletben 100 koronán felül ívenként	— » 10 »

Külföldi pénznemek összehasonlítva a koronaértékkel.

Ország	Pénzegység	Korona
Angolország	1 font sterling à 20 schilling à 12 pence	20.—
Belgium, Franciaország, Luxemburg és Svájc	1 franc à 100 centimes	— .80
Bulgária	1 lew à 100 stotinki	— .80
Dánia	1 korona à 100 öre	1.12
Görögország	1 drachma à 100 lepta	— .80
Németalföld	1 forint à 100 cents	1.70
Német birodalom	1 márka à 100 fillér	1.—
Olaszország	1 lira à 100 centesimi	— .80
Oroszország	1 rubel à 100 kopek	3.26
Portugália	1 milreis à 1000-reis	4.66
Románia	1 lei à 100 bani	— .80
Spanyolország	1 pesato à 100 centimos	— .80
Svéd- és Norvégia	1 korona à 100 öre	1.14
Szerbia	1 dinár à 100 para	— .80
Törökország	1 piaster à 40 para	— .18

Carmine

Alapított 1878-ban.

Hugó

Bécs, VII., Burggasse Nr. 90.

GÉP-, ÉRCZ- ÉS FA-FELSZERELÉSI GYÁR

A GRAFIKAI IPARÁGAK
ÖSSZES SZÜKSÉGLETI
CZIKKEINEK RAKTÁRA.

*Kérem, mielőtt szükségletét fedezni
gépek vagy egyéb nyomdai cikkek bevá-
sárlásában, gyáramat, mely ma a leg-
nagyobb az egész monarchiában, szívesen
meglátogatni, vagy írásbeli ajánlatot kérni.*

Magyarországi képviselő:

NÁDOR LAJOS

BUDAPEST

IX., Rákos-utca 2. sz.

Főképviselete:

KAST & EHINGER,
G. m. b. H., Stuttgart
KÖNIG & BAUER, Würzb.
HUGO KOCH, Leipzig
AUGUST FOMM, Leipzig

üzégeknek.

Héjjas József

műasztalos

Budapesten

Károlykaszárnya.

Izléses szoba- és egyéb bútorokat
készít jutányos árak mellett.

Elvállal javításokat
jótállás ♣ ♣
mellett. ♣

Kő- és könnynyomdatulajdonosok figyelmébe
ajánlja mindenmű nyomdai asztalosmün-
kát, úgymint:

álmányokat, szekrényeket, asztalokat

stb. a legjobb, legtartósabb anyagból, a leg-
olcsóbb árak mellett.

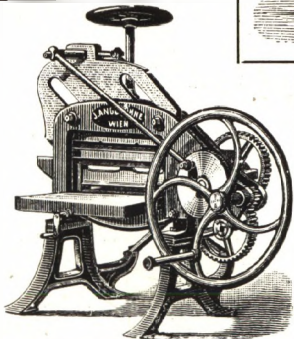
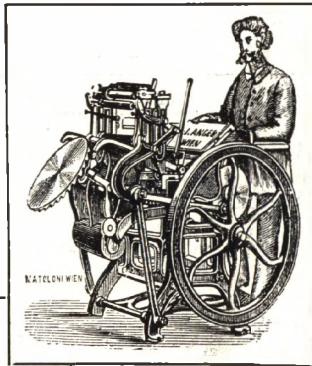

Kő- és könyvnyomdai és könyvkötészeti
gépek és kellékek gyári raktára.

FUCHS DÁVID

BUDAPEST

VI., Teréz-körút 25. szám.

Vállalkozik nyomdák, könyv-
kötészetek teljes berendezésére,
kedvező fizetési feltételek mellett.

Legjobb minőségű hengeranyag.

Szolid gyártmányok.

*Árajánlattal és költségvetéssel
készítesen szolgál.*

SCHÖNTAG GYULA

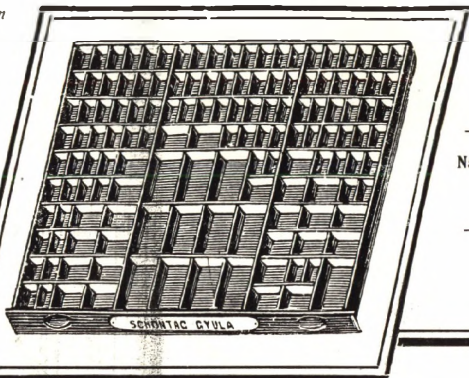
kizárólagos könyvnyomdai és könyvkötészeti szakasztalos

Budapesten, VI. kerület, Váci-körút 51. szám.

*Arjegyzék ingyen
és bérmentve.*

Kis antiqua-
szekrény 3 frt.

Nagy szekrény
4 frt.

Schriftgiesserei Heinr. Hoffmeister Leipzig-Pl.

Hervorragende, den neuzeitlichen Bestrebungen
angepasste Erzeugnisse

Mindkét mű (árának előleges beküldése mellett) megrendelhető a szerzőnél:

Kolozsvárott,
Magyar Polgár
nyomda.

A NYOMDÁSZATI
TANKÖNYV
SZAKISKOLA ÉS MAGÁN-
TANULÓKRA
VALÓAN

RUZICKA GYULA
1890

KOLOZSVÁR
ALBERT KÖNYVNYOMDÁLA
1890

OLDOZVÁR
ALBERT KÖNYVNYOMDÁLA
1890

RUZICKA GYULA
1890

A CZINKMARTÁS
KEMIGRAFIA
FOTOCZINKOGRAFIA, AUTOTIPIA

E mű, melyet a nagymélt., vallás- és közokt. m. kir. Minister úr 361—899. sz. rendeletével a könyvnyomtató iparos tanulók részére iparisiskolai használatra engedélyezett, felöleli a szedés és nyomtatás minden ágát s gyakorlatias iránya következtében nemcsak a tanulóknak, hanem ifjabb szedők és gép-mestereknek is megbecsülhetlen forrást képez a pályájukhoz megkívántató elméleti ismeretek megszerzésére.

A 11 ívre terjedő mű ára (bérmentes küldéssel együtt) 1 ft. Tanulók 65 kr. kedvezményes áron szerezhetik meg.

A czinkmártás czímű dolgozat, mely a Grafikai Szemle 1899-iki évfolyamában jelent meg, csinos könyv alakjában kerül ismét a nyilvánosság elé. Azok a törekvő szaklátsák, a kik nem elégszének meg azzal, hogy pályájukon a leg-egyszerűbb, pusztán a meg-élhetőséket biztosító ismereteket elsajátították, hanem megagadnak minden alkalommal képzettségük fejlesztésére, e könyvet, mely megismerteti a kemigrafia titkairól, bizonyára haszonnal fogják forgatni.

Ára (bérmentes küldéssel) 1 forint.

KURZWEIL JÁNOS és TSA

Gyár, iroda és raktár: **BUDAPEST**
IX., Márton-utca 19.

Államilag kedvezményezett

**ELSŐ MAGYAR KÖNYV-
ÉS KÖNYOMDAI FESTÉK-
ÉS HENGERANYAG-GYÁR**

47.004. és 53.406. számú osztrák-magyar
szabadalmak.

TELEFON 56—64.

Készít legjobb minőségű
ujság-, mű-, illusztráció-, díszmű-
és mindenféle színes festéket,

SZEDŐSORZÓ igazítható feszítővel, szabadal-
mazott saját találmány.

Patent gelatin-hengeranyag.

KITÜNTETÉSEK:

Temesvár: 1891.

Philippopol: 1892.

Orsz. Iparegyes.: 1892.

Budapest: Hors concours.

Elismert legnagyobb budapesti műhely.

Fábián Ernő

mechanikus

BUDAPEST . . . .

VI. ker., Szondi-utca és
Epreskert-utca sarok.

Speciális műhely a könyv- és könyomdákban
használt mindennemű gépek, nevezetesen:

könyv- és könyomdai gyorsajtók

rotációs gépek ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

tégelynyomású sajtók ❁ ❁ ❁ ❁

vágó-, fűző- és lyukasztógépek ❁

átalakítására és javítására.

Továbbá elvállalja **transzmisszió-felszerelések**, minden a mechanikai üzembe vágó műhelyek átköltöztetését, valamint minden e szakmába vágó munkák teljesítését.

Nickelezés és zománcozás

a legolcsóbb árak mellett.

~~~~~ Pontos és előzékeny kiszolgálás. ~~~~~

Betüöntöde és gépgyár.

Actien-Gesellschaft

Alapított 1840.

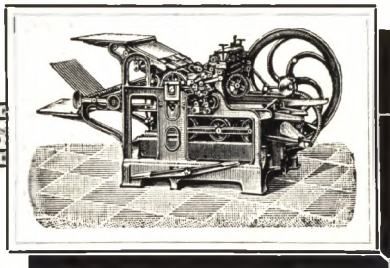
für Schriftgießerei und Maschinenbau

Offenbach a. Main.

I. Főosztály: BETÜÖNTÖDE.

Nagy készlet és gazdag raktár szöveg-, cím-, dísz- és írás-
betűkből, körzetekből, réznemű anyagokból és vignettákból.

Ujdonságok állandóan megjelennek.

II. főosztály: GÉPGYÁR.

Mint gépgyárunk különlegességeit ajánljuk: egy-
szerű könyvnyomdai gyorsajtókat 2 és 4 festékező henger-
rel; hengernyomású sajtókat festékasztallal, kézi és láb-
hajtásra; tégelynyomású sajtókat festéktányérral; új
akcidensz-sajtókat; új tégelynyomású sajtókat festék-
hengerművel; Boston-gépeket.

Teljes nyomdai berendezések folyton készletben vannak és
kivánatra a legnagyobb összeállításban azonnal szállíthatók.

Tervezetekkel és bizonyítványokkal készséggel szolgál.

WÜSTIE F.

Könyv- és könyomdai
festékgyár.

Gyárt könyv- és könyomdák
részére való fekete és
színes, valamint réznyomáshoz szük-
séges minden-
nemü és színü festékeket.

Hengeranyag
Kenczegyár.

Iroda és raktár:

BUDAPEST VI., Király-utca 60.

—o TELEFON-SZÁM 14-01. o—

Vereinigte Maschinenfabrik Augsburg und Maschinenbaugesellschaft Nürnberg A.-G.

AUGSBURGI GYÁR:

Alapított 1840-ben.

Munkások száma körülbelül 3000

RÉSZVÉNYTŐKE:

6,000.000 ft, déln. ért.

NÜRNBERGI GYÁR:

Alapított 1837-ben.

Munkások száma körülbelül 5500

Augsburgi gyár:

mindenfele tarttjü és nagyságü gyorssajtók és körforgó gépek.

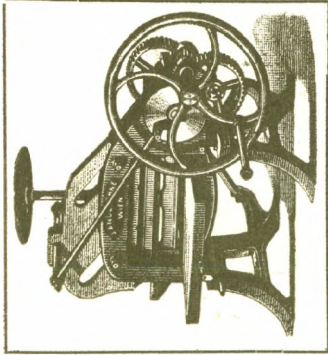
Eladatott 1899 novemberig : 5750 gyorssajtó és 355 körforgó gép, közitük (hét 32-kolummás és egy 4-papirhengeres géppel együtt) 102 iker-körforgó.

*Vezetékpviselő Ausztria-Magyarország
és a keleti tartományok részére :*

Polacsek József, Bécs, IV., Belvederegasse 3.

Nürnbergi gyár:

Gőzgépek, gőzkazánok, hőmotorok (Diesel szabadalma), turbinák, szivattyúmművek, transzmissziók, hűtőgépek. Vasalkatrészek, hidak, vasuti és közuti kocsi, katonai járóművek, daruk, transzmissziók, Baumann-rendszertü tégléyes öntökályhák.

Schönfeld József

Budapest

VII., Dohány-utca 94.

Épület- és műlakatos

Gépjavító műhelye.

Kerékpárok

szakszerű javítása és
beraktározása

Olcsó árak.

Gyors és pontos kiszolgálás.

Költségvetés díjtalán.

Elvállal mindenféle nyomdai

gépek javítását, jókarban
tartását és tisztítását

továbbá mindennemű épület- és műlakatos-
munkát, úgyszintén villanyos berendezéseket
és házitelefon-bevezetéseket.

X. évfolyam.

Grafikai Szemle

Havi folyóirat

Szerkesztő:

Tanay József.

Főmunkatárs:

Firtinger Károly.

Előfizetési ára:

Egész évre 4 korona. Félévre 2 korona.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Budapest, V., Hold-utca 7. sz.

PHOTO =
CZINKOGRAFIA.

WOTTITZ VILMOS

· BUDAPEST ·

IV. KOSSUTH-LAJOS UTCZA 1.sz.

(FERENCZIEK-BAZÁRA)

· TELEFON 62-79 ·

Géplevelboríték.

Gyászlapok.

Goldzieher Géza

Budapesten, V. kerület, Sas-utca 29. szám
(Széchenyi-utca sarok)

     Névjegykarton.

Legjobb és legkülönbb minőségű

Papírárúk.

A Myrtle Mark kapható minden
papírkereskedésben.

FLECK GÉPJAVÍTÓ-
MŰHELY.

 SÁMUEL

BUDAPEST † † †

VI., SZABOLCS-UTCZA 22.

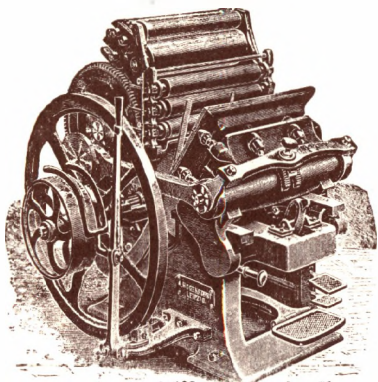
Műhely: Lehel-utca 17/b. sz.

Megbízhatóságomat ❖ ❖ ❖

❖ Budapest legnagyobb ❖ ❖

❖ ❖ nyomdái is igazolhatják.

Javításra jutányosan elvállal:

≡ Könyv- és könyomdai gépeket ≡

≡≡≡ körforgó-gépeket ≡≡≡

≡≡≡ és tégelynyomású sajtókat. ≡≡≡

Vidéki megrendelések eivállaltatnak s azok pontos,
gyors és jutányos kiviteleről kezeskedem.

Bölk József

első magyar könyvnyomdai szakasztalos

BUDAPEST

VIII. kerület, Vas-utca 7. szám.

Elvállal mindennemű épület- és
bútorasztalos munkát.

Javítások elfogadtatnak és pon-
tosan eszközöltetnek.

Betüöntöde

Scholz Ede

BÉCS, II. Castellezgasse 32.

Rézlieniagyár, galvanoplasztika, tömöntöde,
mechanikai műhely és szerelékek gyára.

Az öntöde specialitása: Különösen kemény
betüerez és pontos kiállítás.

Teljes könyvnyomdai berendezések a leg-
rövidebb idő alatt és a legelőnyösebb
fizetési feltételek mellett.

UCHS SÁNDOR

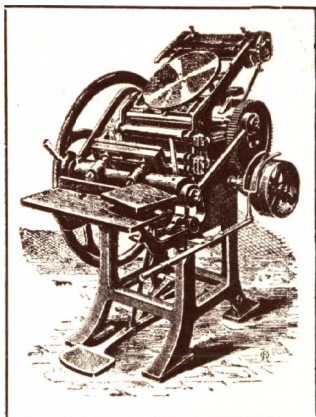
gépjavító-műhely, mű-,
épület- és tűzhely-lakatos

BUDAPEST Kerepesi-út sarok.

VIII., Kenyérmező-utca 4 szám.

Elvállal minden e szakmába vágó munkákat, úgymint:
**Könyv- és könyomdai gépek, körforgó-
és tégelynyomású gépek javítását,**

mű- ❖ ❖ ❖ ❖ ❖
rácsozatokat, ❖
tűzhelyeket, ❖
napellenzőket,
villany- és ❖ ❖
telefon-beren-
dezéseket stb. ❖

*Javításokat a legpontosabban és
jutányosan eszközölök.*

Rajzeszközök.

Szabad, szemcsés
és érdes papírok.

Kréták és tusok
gyártása.

Papírminták és próba-
nyomatok kívánatra
ingyen és bérmentve.

C. ANGERER & GÖSCHL

CS. ÉS KIR. UDVARI

FÉNYKÉPÉSZETI MŰINTÉZETE

Bécs, XVI./1. Ottakringstrasse 49.

Autotípiák, fototípiák, kemítípiák és
kromotípiák.

Könyvnyomdai klisék fekete és színes
nyomáshoz.

KITÜNTETVE ○○○○
AZ EZREDÉVES ○○○○
KIÁLLÍTÁSON. ○○○○

LÉGSZESZMOTORGYÁR

KEDVEZŐ FIZETÉSI FELTÉTELEK.

POLKE GÉPGYÁR-
RÉSZV.-TÁRS.

BÉCS ~ ~ ~

KOHLGASSE 26—28.

BUDAPEST ~

SZT.-LŐRINCZ.

Vezérképviselő **FUCHS DÁVID**

BUDAPEST, VI., Teréz-körút 25.

H. BERTHOLD

BERLIN SW.

RÉZLÉNYIA-GYÁR ÉS BETÜÖNTÖDE R.-T.

Rézyártmányok, modern betük (mindenfélé
✦ nyelvre) és körzetek dús választékban ✦

Vezérképviseletőség:

Pusztafi R. és Társa

Budapest, V., Lipót-körút 3.

Teljes nyomdaberendezések mindenkor
azonnal
szállíthatók

FIÖKÖNTÖDE

BAUER & CO. STUTTGART

Táviratezím: BAUERCO.

A legjobb szerkezetű
osztrák téglanyomású sajtó

Egy évi jótállás.

VINDOBONA

akcidenzs-, illusztráció-, többszínnyomású, autotipia- és
dombornyomású munkákhoz.

Rendkívül erős, egyszerű és tetszetős építési módszer.

Szolid munka, legjobb anyag. Teljesen egyenletes nyomás.

Legkitünőbb festékdörzsolés.

Azonnali nyomás-elállítás

A VINDOBONA-sajtót egyelőre szállítjuk láb- és erőművi hajtásra.

Súlyra körülbeltű 890 kg.

Nyomótégely 28% X 44% cm. Zárókeret belvialtára 41 X 30 cm.

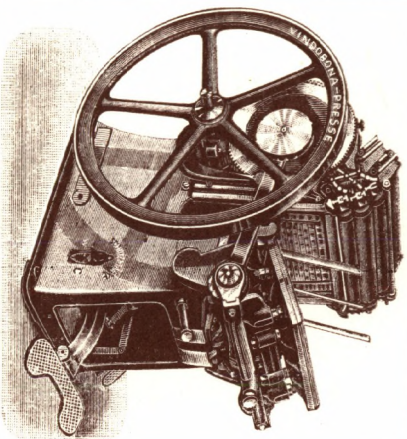
Ára 900 frt o. é.

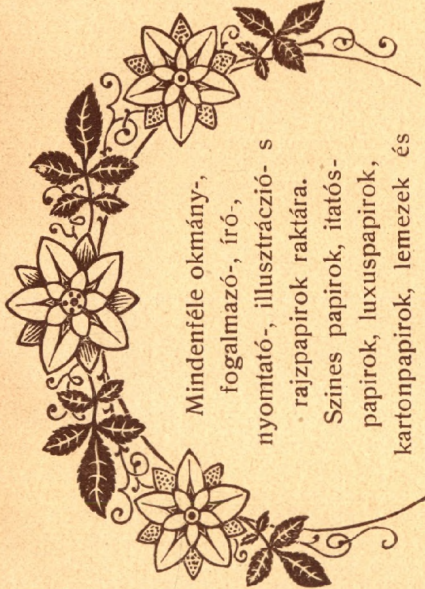
Teljes berakókészülék 25 frt o. é. — Csomagolás bérmentes visszaküldéssel ingyen.
VINDOBONA-sajtónk nagyobb alakban 40 X 62 cm. zárókeret-belvialtággal most
gyártás alatt van.

Prospectussal és próbanyomatokkal szolgálunk.

Egyedüli gyártók:

WALDHERR & CIE GÉPGYÁRA, BÉCS IX.

Mindenféle okmány-,
fogalmazó-, író-,
nyomtató-, illusztráció- s
rajzpapírok raktára.
Színes papírok, itató-
papírok, luxuspapírok,
kartonpapírok, lemezek és
fénylemezek.

MOIRET F. ÖDÖN

Telefon 181.

Papirnagykereskedése
és gyári raktára

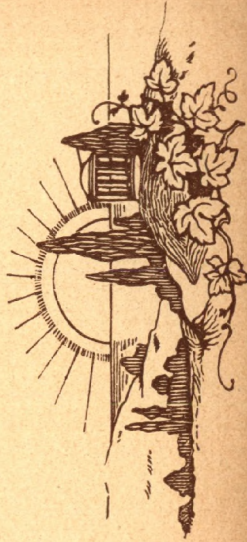
BUDAPESTEN

V. ker., Báthory-utca 20. sz.

A ZÁGRÁBI PAPIRGYÁR-
RÉSZÉNY-TÁRSASÁG =

egyedüli magyarországi elárústója.

Az Évkönyv papírosa raktáramból való.

Nyomdatulajdonosok figyelmébe!

Kurczk és Társ

Photozinkografiai
műintézeté
készíti a legjobb
 Clichét
mindennemű-
nyomtatványhoz

Budapest. VIII. Szentkirályi-utca-13

Pontos kiszolgálás. — Előnyös árak.

R. WOLF

Magdeburg-
Buckau.

Európa legnagyobb
lokomobilgyára.

Lokomobilok

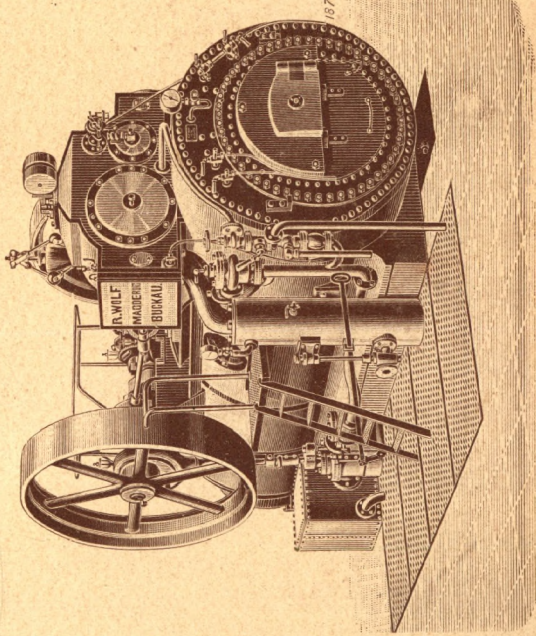
kihúzható csöves kazánszerkezettel és a gőztérben
agyazott hengerekkel 4—200 lóerőig.

**Legtakarókosabb, legtartósabb
legmegbízhatóbb** üzemgépek

 a kis- és nagyipar
számára.

Bevált hajtóerő **nyomdák, villanyvilágítási és
erőátviteli telepek** számára.

**A Wolf-féle lokomobilok tartósság és hajtó-
képesség** tekintetében az *elkülönített* gőzkazánokkal
működő stabil gőzgépekkel legalább is *egyenértékűek*,
de **gazdaságosabb** üzemükkel a stabil gőz-
gépeket felülmúlják.

Képviseletőség Magyarország részére

GUHRAUER ALFRÉD

gépészmérnök

BUDAPEST VI., Andrásy-út 83. szám.